

Lugduni Batavorum,
Apud DAVIDEM LOPEZ *de* HARO.
cIↃ IↃc XLIV.

I. A. COMENII PANSOPHIÆ PRODROMVS

In quo

Pansophici Operis Necessitas, Possibilitas, Vtilitas, solidè, perspicuè & eleganter demonstratur.

OMNIBVS

Sapientiæ, Luminis & Veritatis. Amantibus, à Christo sapientiæ, Luminis & veritatis fonte,

Salutem & Benedictionem.

SApientiam (quæ *Aristoteli* est *multarum mirabiliumque rerum scientia* : *Ciceroni* verò *rerum divinarum & humanarum, causarumque quibus eæ continentur, cognitio* : *Salomoni* denique, *omnium rerum artifex, docens omnia*) magnis * Elogiis antiquitus fuisse celebratam, ignotum esse non potest sapientiæ studia consectantibus, *Pretiosior est cunctis opibus* (inquit mortalium Sapientissimus) *& omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextra ejus, &*

---

* *Sapientiæ Encomia.*

in sinistra divitiæ & gloria. Viæ ejus viæ pulchræ, & omnes semitæ ejus pacificæ. Lignum vitæ est illis, qui illam apprehendunt, & qui eam possident beati sunt. Prov. 3. 15. *Cicero* autem, *Nullum præstantius bonum, neque datum est mortalium generi, neque dabitur. Horatius* verò sic:

Ad summum sapiens uno minor est Iove: Dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

Causam si quæras, cur unam hanc virtutem tanti faciant, respondebunt *Seneca* quidem: *Sine sapientiæ studio neminem bene, sed nec tolerabiliter vivere posse. Cicero: Sapientiam esse omnium artium matrem: quæ nos primùm ad Dei cultum, deinde ad jus humanum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinémque animi erudit: eadémque ab animo tanquam ab oculo caliginem dispellit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videamus. Denique esse animi medicinam.* Et addit *Solomon: Sapientiam sapientem confortare super decem Principes Civitatis,* Eccl. 7. 20. *& thesaurum esse hominibus indeficientem, quo qui utuntur, cum Deo contrahere amicitiam, donis ex eruditione profectis commendatos. Neque enim à Deo diligi quenquam, nisi qui cum sapientia habitat,* Sap. 7. 14. 28.

Meritò

* Meritò igitur ſelectiſſimi hominum quovis ævo, poſthabitâ rerum tranſitoriarum, opum, voluntatum, honorum curâ, eò cogitationes, vota, ſtudiáque conferebant, ut rerum cotemplationi ſe dedentes, quicquid mente comprehendi poteſt comprehenderent, eáq; ratione mundum ſubigerent. Cujuſmodi homines verè id ſunt in reliqua mortalium turba, quod ipſum ſapientiæ donum inter alia mortalibus conceſſa bona, fulgentiſſimæ gemmæ, imo ſydera mundanarum tenebrarũ diſpellentia caliginem. Gratè proin agnoſcendũ eſt divinæ miſericordiæ opus, non ſolùm quòd ſapientiæ ſuæ theatra Naturæ & Scripturæ nobis aperuit, ſed & inſtrumentis nos ea ſpectandi luménque ſapientiæ colligendi, ſenſu & ratione, ſuâque divinâ, ſenſus & rationis defectus ſupplente, revelatione inſtruxit. Sed & hoc divinæ debemus beneficentiæ, quòd literarum ſtudia, quibus illud ſapientiæ ſtudium fovetur, & ab aliis in nos tranſfunditur: ad noſtram uſque ætatem conſervata ſint: imo noſtro ſeculo effloreſcant, qualiter antehac nuſquam: ut ſibi non immeritò eruditionis nomine, & placeat, & gratuletur ſeculum præſens, majoriſque adhuc luminis ſpes affulgeat.

* *Sapientiæ ſtudia.*

* Necesse enim est mundo idem evenire quod homini, ut non nisi seris cum annis ei veniat sapientia : quia nempe per naturam rerum aliter non potest. Sapientia siquidem multarum rerum experientiâ comparatur. Experientia verò & diuturnitatem temporis, & occasionum varietatem necessariò requirit. Fit autem, ut quò diutiùs vivitur, eò plus rerum agatur ; & rerum tractatio crebra experientiam, augeat; Experientia sapientiam juxta *Syrac. Vir in multis expertus cogitabit multa.* Et Poetæ istud:

Per varios usus artem experientia fecit.

† Nos igitur præsenti ævo tot experimentorum auxiliis instructi, quot nulla antè ætas instrui potuit, quidni altiùs aliquid sapiamus! Non solùm enim Typographiæ beneficio, (quam artem Deus non sine mysterio postremis reservavit temporibus) quicquid ab antiquis sapienter cogitatum, antehac autem tenebris fuit pressum, jam in lucem protractum est, innotuítque ; sed & ipsi moderni homines novis excitati ocasionibus, nova quoque moliri aggressi sunt, & multiplicata est variis experimentis, multiplicatùrque ad miraculum usque indies sapientia : quemadmodum de po-

* *Sapientiæ seris cum annis venit.*

† *Sapientiæ illustrioris spes.*

postremis temporibus prædixerat Deus, *Dan.* 12.4. Accessit scholas ubique gentium apetiendi ardor, qualiter ullis retro seculis factitatum fuisse historiæ haud memorant. Vnde librorum per omnes linguas & gentes tanta multiplicatio, ut agricolis & mulierculis jam innotescant, quorum antehac vix eruditis & divitibus libros magnò redimentibus, poterat esse copia. Nunc denique pertinax nonnullorum conatus emergit, *Methodum studiorum* ad talem deducendi perfectionem, ut omnia humana cognitione digna, facillimo negotio mentibus instillari queant. Quòd si processerit (spero autem) & reperta fuerit, quæ quæritur, omnes omnia promptè docendi, via; non video, quid obstet, quò minus illud prædictum, & expectatum tam pridem illuminatum *Aureum seculum*, & agnoscamus, & gratanter excipiamus.

* Ad quem tamen obtinendum scopum unum quoddam adhuc magni prorsus momenti desiderari videtur, ut nempe, quemadmodum *Linguas* faciliùs docendi compendium fructuosum (in *Ianua L.L.* nuper publicatâ) adinventum est, ita modus aliquis excogitetur ipsarum *Rerum Ianuam* extruendi, ad

* *Ad sapientiæ profectum quid adhuc desideretur.*

facilè, quicquid usque Artium & Scientiarum est, ingenio penetrandum. De qua re serias suscipi cogitationes, (si modo quàm optimê consultum volumus rebus humanis) plusquam necessarium esse primùm demonstrabo: Dein modum tanti conaminis exquiram: Tandem quâ occasione ipsemet, & quo successu tam inusitatum opus hoc sim aggressus, explicabo.

* Primùm autem in confesso pono, literarum studia, quibus nunc ubique gentium occupatur juventus, Animorum culturam esse debere *ad Sapientiam, ut extra quem scopum nō nisi vana vanitas esse queat.* Sive enim ponamus scientiam desiderari sciendi causâ ad curiositatem: sive animi gratiâ ad oblectationem: sive existimationis ad eminendum: sive lucri causâ ad externa bona venandum: inepti sumus, qui pro scopo tam sublimis & divini doni tam humilia & temporaria figimus. Sapientiam igitur quærendam esse, ratum sit. Sapientia verò cum dicatur *Omnium rerum Artifex, omnia docens: Sap.*7. 21. patet literarum beneficio promoveri nos debere ad *Vniversalem rerum cognitionem*, (*πανσοφίαν*, id est, plenam omnia intra se complectentem, sibíque undique cohærentem sapientiam) ut nihil

* *Sapientia sit literarū studij scopus.*

hil relinquatur manifesti vel occulti, quod ignoretur, *Sap.* 7.21. quò nimirùm animus hominis verè fiat, quod debet, *Pansophi* Dei imago.

Secundô, cùm Sapientia dicitur tribuere *Adolescentibus intellectum & scientiam*, Prov. 1.4. *ejúsque viæ, viæ sint amœnitatis*, Prov. 3.17. patet, Sapientiæ studia debere esse sine difficultatum salebris & spinis, plana, expedita, omnibus pervia, meráque animorum illecebras.

Tertiò, cùm Sapientiæ semita dicatur esse *lux splendens*, Prov. 4. 18. sequitur, errorum tenebris securam esse de debere.

Quartò, Sapientia usum hunc homini præstare dicitur, *ut intelligat viam suam*, Prov. 4.18. *& universa quæ facit*, Deut, 29. 9. sequitur ergo Sapientiæ studia præparare debere animos ad omnia, quibus hæc vita transigitur, faciendo & patiendo.

Tandem, Sapientia dicitur *beatos reddere*, Prov. 3. 13. ad beatitudinis nimirùm æternæ fontem Deum deducendo. Necessariò igitur ejus studia ad Deum quærendum stimulos ingenerare, ad inveniendum semitas præmonstrare, ad arctissimè amplectendum amoris vincula aptare debent: aut inutilis erit totus ille apparatus. Si enim ab hoc scopo tandem aberratum est, nihil scire, imo nunquam nasci præstiterat.

Videamus autem an hæc ita consuetus

ſtudiorum cultus præſtet, ut ſi quid animadvertamus deſiderari, faciliùs de emendatione cogitatio ſuſcipi poſſit.

* *Eruditionem*, quali nunc turgent ſcholæ, qualemque proponunt, eſſe rem, pro fugacis ævi brevitate *prolixam*, pro ingeniorum vulgarium modulo *operoſam*; pro rerum amplitudine nimis *anguſtam*; & prò veritatis rerum ſubtilitate ac ſoliditate multis modis *mancam*, *&* *defectam*; multæ multorum ſunt querelæ. Sapientiores etiam notârunt, *eſſe non ſatis fini ſuo reſpondentem*: Quin raró ad ſolidos vitæ uſus venientem; plerùmque in opiniones, rixas, fumos deſinentem. Quæ omnia non dicis cauſa dici, ſed omino ita eſſe, antequam ad remediorum veſtigationem veniamus, oſtendendum nobis eſt. Nempe Sapientiæ ſtudia, ut nunc comparata ſunt & in ſcholis traduntur, *non eſſe proportionata*,

I. *Vitæ noſtræ*, ob *prolixitatem*: juxta illud, *Ars longa*, *vita brevis eſt.*

II. Ingenio noſtro, ob *Difficultatem*.

III. *Rebus* ipſis, ob *crebram Aberrationem*.

IV. *Vſui vitæ*, ob *Alienitatem* ferme rerum, quæ traduntur, ab iis, quæ in vita communi fiunt.

V. Deo

* *Vulgata literarum ſtudia ſcopo ſuo non proportionata.*

V. *Deo* ipſi, ob *Non-Subordinationem* omnium ſatis aptam ad hunc æternitatis ſcopum.

* *Prolixitatis* argumentum primum ſumo à communi omnium confeſſione. Quis enim eſt, qui non Hippocratis cantilenam canat; *Vita brevis, ars longa* ! Secundùm à granditate librorum, quibus deſcriptæ extant res. Bone Deus, quàm vaſta volumina de ſingulis propemodum materiis exſtructa ſunt ! quæ in unum congeſta tantas efficerent ſtrues, ut evolvendis ſolùm illis, annorum millenariis opus ſit. Tertiò res ipſa docet, ſupra capacitatis modulum diffuſas eſſe doctrinas, poſtquam inter tot eruditos, quibus repletur orbis, vix centeſimum quemque aut milleſimum etiam reperias, qui vel guſtâſſet univerſalem eruditionem, poſſetque de omnibus, quæ in operibus Dei, aut humanis etiam rebus occurrunt, rationabiliter in medium proferre. Tam rari ſunt πάνσοφοι & παμμαθεῖς, ut πολυμαθεῖς etiam & Polyhiſtores pro miraculo habeantur. Hinc erudtionis illa vulgò uſitata fruſtillatio, ut ſibi hanc vel illam artem aut ſciētiam hic vel ille ſeligat, cæteris ne à limine quidem ſalutatis. Reperias Theologos, qui Philoſophiam vix aſpicere dignati ſunt: rurſúmque Philoſophos,

* *I. Ob Proxlixitatem.*

qui Theologiam nullo respectu habent: Iure-consulti plerúmq; naturalium curâ nullâ tanguntur: nec rursum Medici Iuris & æqui discrimina curant. Ipsa sibi quælibet facultas separata constituit regna, sine communibus iísque certis & immotis, quæ omnes pariter colligarent, fundamentis & legibus. Sed in ipsa etiam Philosophia, alius hoc sibi, alius aliud eligit. Volunt quidam Physici esse, *Matheseos* rudissimi; & vice versa: Volunt alii esse Morales Philosophi, Naturalium nullâ cognitione instructi: Volunt audire Logici, Rhetores, Poëtæ, realium scientiarum expertissimi. Quis nescit ita esse! Et quis non animadvertit, talem artium, scientiarum, facultatum inter plures distributionem ex eo præsupposito venire, quòd impossibile sit, unius hominis ingenio satis commodè capi omnia! Quasi verò tam improportionatum rebus fecerit rerum Dominum hominem Deus: Non quod somniem, unum hominem in omnibus excellere posse; sed quòd scire posse ad necessitatem omnia, excellere verò in professione sua, cuivis mediocri ingenio instructo, & possibile, & necessarium, certus sum.

* *Difficultatis* (quod nec illa quidem eruditionis particella, quam quisque captat,

---

* *II. Ob Difficultatem.*

tat, facilè influat) testimonia sunt. Primò, quærelæ itidem publicæ, non puerorum modò, artes discentium, sed & virorum easdem docentium. Deinde, scholæ ipsæ plenæ clamorum, plagarum, vibicum. Certè enim nobis sacra Scriptura sapientiam, & sapientiæ studia, ut delicias commendat. Idémque antiqui sensisse videntur, qui literarum officinas *ludos literarios & scholas*, (id est otia) appellitârunt. Quid ergo monstri est, quod jam pridem χολὰς in χόλας, ludos in cruces conversa videmus! Vnde, inquam, id, nisi à molesta progrediendi difficultate venire potest! Illa quippe facit non solùm ut laboriosa sit studiorum cultura, sed etiam ut potior eorum pars. qui culturæ adhibentur, nauseâ contractâ, è scholis, ut è pistrinis, avidissimè præfestinent, nunquam ad studia, quæ spineta esse (cùm viridaria communésque humani generis deliciæ esse debeant) experti sunt, reversuri. Praxis denique idem docet. Quis enim nescit, faciliùs linguam aliquam in hominum turba usu addisci, quàm aliquot annis in schola? De comparanda rerum aliqua peritia idem propemodum est judicium.

* *Veritatem* scientiarum laborare, animadverterunt jampridem sapientissimi ho-

---

* *III. Ob Veritatis in iis lubricitatem.*

hominum: ideoque eam in profundo latitare questi sunt, eoùsque ut quidam imperfectionis conscientiâ ad scopulum adacti, pronunciare ausi sint, *Nihil sciri posse*; nempe certò & sine errore. Cujus effati certitudinem propemodum corroborarunt exemplo suo illi ipsi, qui hoc ut deliramentum irriserunt, scientiam rerum certam sibi arrogantes. Quicquid enim Philosophorum aliquis asseruit, mox idem aliquis destruxit, nec perplexitatum hodie finis est. Tota res literaria plena est dissensionum, contradictonum, pugnarum. Hoc autem quid nisi vacillantis ubique veritatis testimonium? Rectè enim hoc ipso argumento *Iosephus* contra *Apionem* Hæbræorum sapientiæ veritatem, Græcorum vanitatem adstruit, quòd illa semper una maneret, hæc in sectas abiret. Recti siquidem non nisi una & simplex ratio esse potest: aberrationum mille figuræ. Cum igitur nostro etiam seculo, tot enascantur in Theologia & Philosophia sectæ, tòtque foveantur & pertinacissimè defendantur toto cœlo diffidentes de rebus opiniones: quid hoc nisi certissimum est testimonium, in profundis adhuc ignorantiæ tenebris demersum esse, quicquid Literarum jactet seculum nostrum? Cùm charitatis judicio præsupponamus, neminem scientem, volentem errare, aut rebellem esse lumini, ut

Iob

Iob loquitur, *cap.* 24. 19. Testimonio denique sunt tot quotidie in lucem venientes libri, qui, quid sunt, nisi scintellæ demum, quæ ab ingeniorum collisione excutiuntur, & hinc inde sparguntur, quælibet à se flammam excitatum iri sperans? sed non tamen hactenus accendi veras faces, nec oriri clarissimum veritatis Solem, continuatæ illæ dissidiorum & dubitationum tenebræ ostendunt.

* *Vitæ communis usibus* non satis esse accommodatas literas, ut vulgò traduntur, magnos testes habemus. *Philosophia ad scholas redacta est*, inquit vir illustris, *nec est qui eam revocet ad usum communem: Horret enim spinis, & tota occupatur in nectendis nodis insolubilibus & detexendis, quæ texuit ipsa, porrigitque panem lapidosum, qui dentes frangit, aculeatisque nugis fatigat ingenia.* Et alius: *Studium Philosophiæ nihil nunc est, nisi otium occupatum & impeditum, proficiens parum: Sciuri caveæ rotundæ includuntur, quæ in circulum movetur: ubi semet continuò præcipitantes, non tamen è loco promovent. Idem nos Philosophantes facimus: parùm addiscimus & labore multo; nec id parvum nos reddit meliores, sæpe deteriores:* Id quod verissimè dici experientia ostendit. Non tantùm enim virtutum studio, (quæ civilis conversationis basis sunt) rariùs lite-

* *IV. Ob exiguam ad vitæ negotia utilitatem.*

literati præcellunt illiteratos, ſed ad res dexteritate agendas plerùmque ab illis ſuperantur. Nec de ſolis Grammaticis literonibus loquor, cùm ſublimibus Philoſophis & Theologis plerùmque ita comparatum eſt, ut cùm abſtractis ſuis ſpeculationibus Aquilæ ſibi videantur, in rebus vitæ & ſocietati humanæ ſervientibus talpæ ſint. Hinc enatum ſcomma: *Bonus Scholaſticus, malus Politicus:* Cum tamen ſchola vitæ præludium eſſe debeat.

Sed ut in ſpecie aliquid tangam, Metaphyſicæ ſtudium, conſtat, quantis laudibus ad cœlos uſque evehatur, tanquam totius ſapientiæ, & baſis firmiſſima, & faſtigium ſplendiſſimum: Quod, ſi rem rectè æſtimamus, ita eſt. Sed quia tamen eadem illa ſcientiarum Regina, tantis horret ſpinis, tantiſque involvitur tenebris, ut pauci ſubtilitates iſtas capiant, & qui capiunt, uſum, ad inferiores ſcientias prorſus ignorent, fit, ut ſeipſâ terminetur; prætérque momentaneam voluptatẽ, quâ cultores ſuos aliquantiſper titillat, nihil uſus afferat rebus humanis. unde porrò fit, ut eam nonnulli deſerant, planèque proſcribant non ſolùm è Philoſophiæ ambitu, (nempe *Ramæi*) ſed ex Academiis etiam, tanquam ſteriliſſimæ vanitatis inutilem apparatum. Regem enim Sueciæ, *Guſtavum Adolphum*, glorioſæ me-

moriæ,

moriæ (quem ad rem, non nugas fuiſſe natum, facinora oſtendunt) publico edicto omne Metaphyſicæ ſtudium è regno ſuo exterminâſſe, (ut nemo Bibliopolarum ſub pœna confiſcationis tales libros importare, nemo ſubditorum etiam legere auderet, ne nova Barbarie regnum ipſi faſcinaretur, & ille in rebus gerendis diſputatores & gloſſatores vanos pro negotiorum ſectatoribus nanciſceretur) *Iohannes Angelius Werdenhagen* teſtatur.

Studium Logicum & Rhetoricum propiùs ad vitæ negotia debebat accedere, cum rationis & orationis, (quibus duobus vinculis res humanæ continentur) expoſitionem profiteantur. Sed veriſſimum eſſe *Iacobi Acontii* teſtimonium, ‘ res ipſa planiſſimè teſtatur. Dialecticorum frequens eſt, inquit, ubique numerus: At ſi ſcripta & diſputationes obſerves, nihil minus invenies, quàm dialecticos. *Item:* Videas multos Rhetoricæ præceptis probè inſtructos, quorum etſi oratio ſit propria, ornata, elegans, copioſa, in iis tamen ad perſuadendum vim roburq; deſideres. De cæteris Artibus & Scientiis idem eſt judicium: occupari nos iis magis, quàm ad occupationes vitæ dextrè obeundas diſponi.

* Po-

* *Postremò* literata nostra studia nondum ita esse comparata, ut nos rectâ & infallibili viâ ad ultimum nostrum finem, DEUM, ducant; quid opus testibus? Omni teste major Academiarum nostrarum profanitas, plena luxuriæ, fastûs, helluationum, rixarum, omnigenæque petulantiæ, in aperto est. Doctrina porrò ipsa, quæ ibi colligitur, eheu! quàm multis non nisi eos malitiæ fit, iniquitatis per totam vitam exercendæ instrumentum; ut de majore eruditorum nostrorum numero verissimum sit, quod queritur Deus: *Sapientes sunt, ut faciant mala, benè autem facere nesciunt, Ier.* 14.22. Atque talibus sapientia sua ad interitum dux est: Hinc enim est illa Dei vox: *Non multos sapientes eligi, quia sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum*, 1. *Cor.* 1. Nos quidem ne urgeri nos ista Dei voce sentiamus de sapientia Gentili securè id interpretamur, sed nec tamen alii sapientiæ studemus. Revera enim ea ipsa, quam hactenus propinant scholæ, è Gentilismo hausta est, & serpentino veneno infecta, scientiam tantùm boni & mali, quæ inflet, affectans, non charitati, quæ ædificet, operans. Et quia nos hæreditariâ perversitate semper delicta nostra excusare, quàm emendare para-

---

* *V. Ob crebras ab ultimo scopo, Deo, aberrationes.*

paratiores ſumus, fit inſuper, ut nobis ipſis, naturæ corruptionem prætendendo, blandiamur: impoſſibile reputantes transformari, quia depravati ſumus. Quaſi verò non corruptionis illius antidotum eſſe debeat *Timor Domini*, quem ſapientiæ, & initium & finem eſſe toties totiesque proteſtatus eſt Deus. Verum itaque eſt, literarum vulgata ſtudia eſſe

I. Occupationem infinitam.

II. Diſtractionem ingeniorum perplexiſſimam.

III. Aberrationum palæſtram perpetuam.

IV. Negotiorum vitæ remoram.

V. Tandem aberrandi à Deo multiformem occaſionem; quod maxime deplorandum.

* Hujus tam calamitoſi Literarum & Literatorum ſtatûs, cum jampridem viros quoſdam optimos miſereri cepiſſet, varii varie morbis illis remedia quærere tentârunt. Alii quidem omnem illum antiquæ à gentilibus mutuatæ ſapientiæ apparatum abjicere ſuadentes; alii delectum adhibendum, Artèſque & Philoſophiam, non niſi parcè uſurpandas diſtitantes; nonnulli transfuſionem quandam, & transformationem ſcientiarum omnium moliri occipientes; alius ſic, alius

* *Conſultatio de remediis.*

alius aliter. Et ſanè quicunque conſilii aut opis hîc aliquid ferre poſſunt, ut ferant, pluſquam neceſſarium eſt. Primò quidem ne tam puſillum illud ſapere, quale vulgares conferunt literæ, tot tantíſque ſudoribus conſtet: aut certè, ſi labores impendendi ſunt, ut uberiorem refundant fructum. Deinde, ut nos & literas ab illiteratæ plebis opprobrio vindicemus: qui, dum quos eruditionis nomine ſibi præferri vident, eos rerum peritiâ, morum honeſtate, pietatíſque zelo, nihil admodum antecellere, ſæpe ſimpliciorum veſtigia vix premere animadvertunt, vel in riſum ſolvuntur, vel in rei literariæ contemptum concitantur. Denique ne Dei, qui cœlitus demiſſo ſapientiæ dono ſuam in nobis vult reparare imaignem, incurramus iram, non ad ejus gloriam tam divinum diſpenſantes donum.

* Verùm enimverò, quia temere cura morbi, cauſâ nondùm morbi perſpectâ, ſuſcipitur; videamus an indagine certa ad radices tanti mali, quo res literaria premitur, penetrare, eàſque detegere queamus: vt inde ad remedia tutior ſit tranſitus. Dicam ergo quid cauſæ putem ſubeſſe ſingulis jam à nobis recenſitis malis:

* *Cauſarum tanti mali veſtigatio.*

lis: ſimùlque quid remedii loco opponendum, explicabo.

* *Prolixitas* ſtudiorum, uti vulgò tractantur, è tribus exſurgere videtur. Primò, ab incuria neceſſariâ à non neceſſariis diſcernendi. Inde enim ſecundùm *Senecæ* querelam evenit, ut neceſſaria ignoremus, quia non neceſſaria diſcimus. Omnino ita eſt. Si à ſtudiis noſtris minus neceſſaria ſequeſtrentur, duplo plus, (molliſſimè dico) temporis, duplo minùs penſi habituri ſumus. Habenda verò ſunt pro non neceſſariis. Primò: quæcunque ſalvâ eruditione ignorari poſſunt, ut ſunt pleræque gentilium nugæ, Deaſtrorum nomina, cum ſuis mendacibus hiſtoriis, ſimilibſúque fabulis. Deinde, quæcunque nullo inſigni uſu fatigant ingenia, ut ſunt pleræque Grammaticorum regulæ, quibus pueriles animi macerantur, & anni perduntur, cæteràque ſimilis farinæ nullum extra ſcholam habitura uſum. Tandem omnes rerum & verborum ambages, quæ non nucleum excludunt, ſed mille volucris obtectum prenſant tantùm. Atque talibus tamen plerique ſcholaſtici libelli oppleti ſunt, ideoque jùventutem maximam partem inutilibus & non neceſſariis diſtinent & diſtendunt.

* *Prolixitatis cauſa triplex. I. Non neceſſariorum nimia mixtura.*

dunt. Et mirum ſit rarò aliquem ad ſolidiorem aliquam pervenire eruditionem?

Remedium itaque erit, ut è *rebus & verbis* ſolidiſſimis, ac non niſi veriſſimum uſum habituris, *Eruditionis Seminarium* conficiatur. Tantundem enim fructus colliges, ſi uno tritici puri modio agri jugerum conſeras, ac ſi decem palearum modiis ſuperadmixtis paleas cum tritico per decem jugera decuplato labore diſſemines.

* Secundò, quòd literarii labores *inextricabilis quidam labyrinthus* ſint, in quo ſine fine oberratur à pleríſque, & rebus diffuſa varietas, & oceanus quidam, quo abſorberi, quàm exhaurire promptius ſit, facit ſtudiorum confuſio, quòd quæ diſcenda ſunt, nondum in fatis certum evidentémque ordinem, hactenus redacta ſunt. Neceſſe verò eſt, quæcunque diſperſa ſunt, multa videri, collecta in parvum cogi.

Remedium erit, ſi omnia diſcenda maxima, minima, tam perſpicuâ diſponantur ſerie, ut ea literarum candidati, tam ante ſe habeant, quàm digitos ſuos, pervideántque jam inde à principio, & medium & finem; certi totum eruditionis oceanum, hac ipſâ, quam conſcendunt,

---

* *II. Diſcendorum confuſio.*

dunt, Navi, enavigatum iri ad portum usque desideratæ perfectionis.

* Tertiò, portentosè diffusa literarum studia facit inutilis quorundam omnium minutiarum consectatio; Talem enim in *rebus & verbis*, (cum sint infiniti tam naturæ, quàm ingenii lusus & casus) nullus est finis & modus. Ideò qui particulari Rerum descriptioni in quocunque Scientiarum, & Artium genere se dedunt, in eísq; sive desudare, sive delitiari consuescunt, illi quidem peregrinationem menti satis amænam inveniunt, ad sapientiam tamen universalem informationis remoram patiuntur necessariò: imo faciunt ut oppleta mente singularibus quibusdam certi generis, cætera vix locum inveniant.

Remedium erit, *Concinnatio libelli*, in quo omnium, quæ sunt & cogitari possunt, verâ institutâ Anatome, omnia revocentur ad vera sua genera & species: & quidem ita, ut quicquid de ulla re dicendum est, simul & semel de omnibus dicatur, de quibus dici potest. Ita omnia spe breviora & solidiora erunt: quia intellectus, paucis regulis infinitis repagulis poterit liberari, ut suapte vi per omnia feratur & penetret ubique. Verè enim *Seneca*; Non multis opus est (scilicet ad sapien-

* *III. Minutiarum nimia consectatio.*

ſapientiam) præceptis, ſed efficacibus: Seminis modo ſpargenda ſunt, quod quamvis ſit exiguum, cum occupârit locum idoneum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur.

* Quòd verò *impeditum & ſalebroſum* viſum fuit ſtudiorum iter, cauſam puto fuiſſe: Primò, quòd non præcedebat animorum digna præparatio ad avidè hauriendum doctrinas, nec miſcebatur ſatis utile dulci ad ineſcandum ingenia, ſed qualiter accedebat quiſque, taliter admittebatur. Tractabatur autem non ut in convivio ſolent hoſpites, humanitate & deliciis, ſed ut in piſtrino ſolent mancipia, clamore, vi, plagis. Pugni enim & ferulæ, virgæ & ſcuticæ dapes erant in ſcholis uſitatiſſimæ, quotidianaque bellaria. Et mirum ſit nauſeâſſe & caligâſſe aliquem! Nihil profectò tàm facile eſt, quin difficile fiat, ſi invitus feceris. Quomodo ergo literæ poterunt eſſe faciles inter trepidandum diſcendæ! qualiter in nulla mechanica arte addiſcendâ fit. Severitas neceſſario inducit metum, metus autem neceſſario confundit, & intricat mentem; ut ubi ſit neſciat, & ſi paulò debilior, vertiginem quandam patiatur.

* *Difficultatis cauſa triplex. triplexque remedium* 1. *Servilis ſtudia tractandi modus.*

tiatur. Arte itaque opus est ad capiendos, inescandos, demulcendósq; animos. Quæ ars partim docentium humanitate, partim methodi prudentiâ constabit; ut literarum studia ingeniorum illecebræ fiant, & lusus merus videantur.

* Secundò, Difficultatis bona pars in eo hæret, quòd non per autopsiam res docentur discipuli, sed per ambagiosas enarrationes, quibus difficulter imagines rerum intellectui imprimuntur, memoriæ verò debiliter hærent, ut vel evanescant rursum facilè, vel variis modis confundantur.

Huic remedium erit, omnia per autopsiam, sensúsque præsentes (visibilia visui, gustabilia gustui, tangibilia tactui, offerendo. Faciliùs enim mihi & firmiùs Elephantis imaginem, unica ejus (aut saltem effigiei) inspectio expresserit, quàm si decies mihi narratum fuisset, quia

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis commissa fidelibus.

† Tertium & maximum difficultatis momentum à methodo est, quâ vulgò Scientiæ & Artes traduntur, non satis vel rebus, vel intellectui humano proportionatâ. Omnes quidem clamant, incedendum esse naturæ ordine à prioribus ad poste-

---

* 2. *Perfunctoria rerum explicatio.*
† 3. *Methodus nimis adhuc imperfecta.*

poſteriora, à generalibus ad ſpecialiora, à notis denique ad ignotiora; Sed quis præſtat! Nihil dum tale videmus: ὕστερα πρότερα omnes Artes & Scientias, ſi *Matheſin* excipias, revera obtenebrant. Nam ſi libri, quos habemus, à notis ad ignota leniter, nuſquam interrupto paſſu, ingenia ducerent, tam certò ſcientiæ cupidi lectores ad ignotiſſima quæque deducerentur, quàm quilibet pedibus inſtructus in quamlibet altiſſimam rupem deduci poteſt, ſi in ea gradus exſtruantur.. Quod cum non fiat, nemòque quid iſti libri tradant, capiat, (niſi inſigniter ingenioſus, qui ſuomet acumine res penetret & vi propriâ ſe elevet, aut cui vivâ demum voce aliter atque aliter eadem inculcentur, ut veluti per nebulas quiddam videre incipiat) argumento id certo eſt, non gradatim viâ planâ intellectum duci, ſed per ſalebra, ſcrobes antra & hiatus raptari.

Remedium erit; omnium Scientiarum & Artium talis conformatio, ut ubique incipiatur à notiſſimis, fiatque gradatim lentè proceſſus ad ignotiora: ita nempe ut prima ſecundis, ſecunda tertiis, tertia quartis lumen miniſtrent, præferant ad finem uſque: prorſus ut in catena annulus annulum excipit ac trahit. Quod vel ſolùm ſi quomodo fieri debeat, à nobis hoc

opere

opere monſtrari poterit, ſat dignum operæ pretium tuliſſe videbimur.

* *Veritatis* paſſim nos per totum ſcientiarum ambitum deſerentis, cauſa veriſſima triplex aſſignari poteſt: nempe,

I. *Scientiarum laceratio.*

II. *Methodi* ad *res ipſas* non penitiſſima *alligatio.*

III. *Verborum & ſtyli*, partim *incuria*, partim intempeſtiva *luxuries.*

† Primum enim pro conſcientia teſtor, in libris, quos videre contigit, nihil me adhuc vidiſſe amplitudini rerum ſatis reſpondens, quod totam rerum univerſitatem exhauriret: Quicquid tandem libri nonnulli Panſophiarum, aut Encyclopædiarum, aut Syntaxe*ωv* artis mirabilis, & quoſcunque titulos præferant. Multò minùs vidi totum intellectus humani apparatum, ita è ſuis certis æternâque veritate immotis principiis exſtructum, ut omnia eſſent à primis ad ultima ſibi mutuò concatenata ſine veritatis hiatu ullo. Nec enim fortaſſis quiſquam id egit adhuc, conſtitutis & omni proportione ad invicem coæquatis univerſalibus rerum principiis, quaqua verſus diſfluentem rerum varietatem, certis ratio-

---

* *Veritatis per totam literaturam laborantis cauſa triplex.*

† *I. Scientiarum laceratio.*

num limitibus cingeret: quo per universalem, & inter omnes res proportionatam harmoniam seipsam detegeret occulta, invariabilis tamen & invincibilis rerum veritas. Id, inquam, nemo adhuc quæsivisse videtur, ut per universalissima cognoscendi principia, eósque ad ultimas usq; conclusiones rite deducendi modos universalem aliquam veritati rerum cognoscendæ aperiret viam, Sibi cantillant Metaphysici, sibi plaudunt Physici, sibi leges figunt Ethici, sibi bases fingunt Politici, sibi triumphant Mathematici, sibi regnant Theologi. Imo in singulis facultatibus & scientiis singuli fermè particularia sibi constituunt principia, ex quibus placita sua extruant ac defendant: súsque déque habito, quod alii è suis præsuppositis eliciunt. Quam tamen eo modo per omnia latenter sparsam & undique colligi cupientem veritatem impossibile sit erui. Dum enim quisque sibi & suæ phantasiæ tantùm attendit, æquè non diffugitur dissonantia, ut in Musicorum choro, si quisque sibi cantet, posthabito ad communem modulum respectu; aut quis credat, benè ordinatam rempublicam esse posse, ubi non communibus legibus vivitur, sed pro arbitrio quisque agit! Arboris ramos videmúsne vivere quidem posse, nisi omnes pariter á communi trunco communibus radici-

bus

bus ſuccum trahant! Et ſperari poſſit ſapientiæ ramos ſalva eorum vita, eſt, veritate, divelli poſſe? Vt nempe aliquis ſit Phyſicus, qui non idem Metaphyſicus? aut Ethicus, qui non antè Phyſicus? (ſaltem certè humanæ naturæ cognitione imbutus) aut Logicus, qui non realium ſcientiarum peritus? aut Theologus, Iure-conſultus, Medicus, qui non priùs Philoſophus? aut Orator, Poëta, qui non omnia illa ſimul? Lumine, manu, normâ ſeipſum privat, quicunque ſcibilium aliquid à ſe removet. Nunquam certè Aſtronomi (ut hoc exempli cauſâ addam) tam contrarias & abſurdas fuiſſent auſi introducere & defendere hypotheſes, ſi è communi veritatis fundamento hauriendæ fuiſſent: nec alia tam incerta & lubrica eſſent, aut certè viderentur omnia propemodum, quæ traduntur. Ita enim traduntur, ut nemo ferè adſtruat aliquid quod non alius deſtruat, aut deſtruere moliatur. Elegans ſanè viſa fuit, & divina *Platonis* Philoſophia: ſed quàm vanæ ſpeculationis coarguit Peripateticorum ſchola! *Ariſtotelis* Philoſophia compta ſatis ſibi viſa eſt: ſed quam nec ſcripturis divinis ullo modo, nec rerum veritati per omnia reſpondere Chriſtiani Philoſophi ſatis deprehenderunt. Aſtronomi cum ſuis ſphæris eccentricis, epicyclis plauſerunt ſibi tot ſeculis, ſed à

Copernico explosi sunt. *Copernicus* novam Astronomiam suam ex opticis rationibus plausibiliter construxit, sed quam Physica immotæ veritatis principia nullo modo admittunt. *Gilbertus Magnetis* speculatione abreptus, totam Philosophiam ex magnete deducere voluit: sed evidentissima cum injuria principiorum Physicorum. *Campanella* in Naturalibus reassumptis antiqui Philosophi *Parmenidis* principiis triumphat pene: sed à Galilæo Galilæi unico tubo optico dejicitur. Et quid alia recenseam!

Profecto si à communibus & iisdem principiis omnes sua eruerent, fieri non posset, ut in contradictiones ruerent cum manifesta non solum audientium remora, sed & veritatis ipsius jactura, quæ altercando plerúmque amittitur. Dum enim res proponuntur inutiles, (non ex universali fundamento) non possunt non videri, obscuræ & ambiguæ, tergiversationémque in animis audientium parere. Ad quos porrò in assensum pertrahendos assumuntur principia, undecúnque arrepta, nec satis nota, nec alteri concessa, nec in se veritatis indubitatæ: quippe limitationibus & exceptionibus variis (tales enim sunt vulgatæ Philosophiæ, ac Theologiæ canones plerique) obnoxiæ. Et quid ergo sequatur, nisi contradictio & contentiones molestissimæ! ut audire tædeat

deat tantas de rebus per se claris, vel hæsitationes, vel altercationes.

Omnino igitur aliter instituenda res est, providendúmque, ut clara luce veniens rerum veritas, hæsitationum lacunas, contradictionùmque tela effugere, omnesq; errores eluctari queat. Id autem fieri non posse arbitramur, nisi veritatis per omnia sparsæ radii in unum coëant, ut in omnibus sensualibus, intellectualibus, & quæ à divina revelatione veniunt, una eademque symmetria appareat. Quam sola principiorum cognitionis (quæ enim possunt nisi tria esse, *Sensus*, *Ratio*, & divina *Revelatio*) exæquatio, & ad immobile usque robur consolidatio detegere, perque id controversias de rebus tollere poterit. Nam detecto rerum fundamento, necessariò patebit, vel contradicentium alterutrius partis error, vel scientiarum diversitatis ratio, quod nimirum diverso respectu utraque pars rectè sentiat fortassis, & loquatur, licét se non intelligant, diversi respectus fundamento non percepto. Certè aut hac viâ errores, qui mortalium animos variè obsident, expugnari, mentésq; in clarâ luce sisti poterunt, aut nullâ aliâ. Necesse enim est, claro veritatis sole orto, infinitarum opinionum nebulas ultrò evanescere; quin & ipsam Atheismi caliginem Dei ope tandem discuti.

* Secundam vacillantis paſſim veritatis cauſam dixi *Methodorum volubilitatem*, quòd ſe non rebus ipſis omnino alligant ſcriptores, ut eo planè modo res, quo illæ intra ſeipſas ſibi conſtant, immutabiliter tradant: ſed ad fictam aliquam, & à ſe excogitatam concinnitatem res trahant, & diſtrahant mille modis. Quod nil aliud eſt, quàm in conſpectu mentis res diſtorquere, & à nativa forma in alias transfigurare. Atque tum quid niſi monſtra pro rebus apparere poſſunt! Porrò methodum rebus omnino parellelam dari non poſſe, certum eſt, niſi rebus univerſis ad tantam in intellectu harmoniam reductis, quantâ ſeipſas extra intellctum revinciunt & connectunt. Hactenus excogitata fuiſſe ad placitum Philoſophemata multa, rurſúmque ab aliis convulſa, monui modo. Quod ſimiliter de Theologiæ dogmatibus, aut etiam integris methodis, intelligatur, extrui & deſtrui poſſe: cum non ad immutabilem rerum normam, ſed ad hujus vel illius cerebelli plumbeam regulam effictæ ſint.

† Vtinam igitur pereant omnes vagæ ad placitum luxuriantium ingeniorum, hactenus excogitatæ, & poſthac excogitandæ methodi, ut tandem aliquando res omnes

* 2. *Methodorum volubilitas.*

† *Remedium.*

omnes uno rerum ordine tradi incipiant. Atque talem nos *Christianam Philosophiam*, seu potius *Pansophiam* quærendam docemus, ubi omnia ex immotis principiis in immotam assurgant veritatem, perpetuâque harmonia ita sese connectant, ut opus hoc mentis tam sit indissipabile, quâm ipsa mundi machina. Nempe, ut quemadmodum rerum universitas non nostro regitur arbitrio, sed ad suas leges procedit immutabiliter; ita ejus speculum *Pansophia* eâ tradatur methodo, à quâ discedi non possit, si quis vel rumpatur variandi libidine: quod fiet, si omnia tradantur demonstrativè per causas & effecta proxima. Sed ad hanc rem prorsus necessarium erit, res non per externa de rebus testimonia, id est, traditiones, sed per ipsas res doceri ac disci. Authoritates enim tam rebus fucum facere, quàm eas illustrare possunt, ad minimum certè discentem distrahunt, & à rebus ad se avocant: Res autem ipsæ aliter se imprimere sensibus non possunt quàm uti sunt. Aut sicubi *sensus* deficit, adhibenda est *ratio* certis normis instructa, ne aberrare possit. Deniq; ubi ratio quoq; hiat, *revelatio divina* succurrat. Quæ tria cognitionis principia, Pansophiæ bases instituenda sunt, ne posthac quicquid Philosophorum aut Theologorum alicui ore vel calamo excidit, pro oraculo ha-

beatur, sed ut res ipsas perspicillis sepositis intueamur & accurato examine, quid se esse aut non esse fateantur, exquiramus. Nonnulla quippe sunt magnis etiam viris satis leviter cogitata: quæ tamen hominum admiratores promiscuè adorare consueverunt. Multis id exemplis ostendere, proclive esset, sed parco, sperans fore, ut lucidiore accensâ veritati face infinita ejusmodi ultrò patescant.

* Tertia veritati præjudicans res est, ut dixi, sermonis, quo res explicantur, incuria, vel luxuries. Et luxuries quidem quòd rebus explicandis adhibentur verba, phrases, sententiæ impropriæ, tropicæ, hyperbolicæ, allusivæ; maximé cum Poëtæ vel Oratores, (vel etiam Philosophi, aut Theologi Poëtisantes, aut Oratorisantes) in res incidunt, eásque exaggeraturi vel extenuaturi more suo, colores & pigmenta adhibent, quibus res plerúmque aliam à sua nativa faciem accipiunt. Et tum quid nisi fucus est! Rerum certé veritas puro lumine sine adventitio colore spectari vult. Incuria verò sermonis est, si voces, & locutiones usurpentur obscuræ, vel sermone non intellecto (ut sunt Latinis & cæteris nobis Græci termini) aut denique, si minùs firmæ veritatis sententiæ, pro veritatis norma

* 3. *Verborum incuria & luxuries.*

ma venditentur: qualibus (turpe quidem dictu, sed si modo vera fatemur) Philosophorum & Theologorum libri scatent.

Affirmo itaque errorum in re literaria procreatricem & conservatricē causam esse, infelicem illam, quam dixi, trigam: Variam sciendorum *Frustillationem*; variam *Transformationem*; variam *Incrustationem*. Nimirum quis res, uti sunt, cognoscat, dum non nisi carptim offeruntur? dum non suâ serie? dum non suo vultu? Nam rerum omnium symmetriâ ignoratâ in quovis particulari objecto aberratio perquam facilis est. Serie rerum non perspectâ labyrinthum ubivis invenire, nimis obvium. Re quâcunque non suo colore obveniente oculos fascinari, plus quàm proclive. Hinc infiniti illi circa infinita penè errores: hinc illud ad tantem confusionem & fastidium multiplicatum librorum chaos, ut mundus jam vix ferat. Hinc illa in tam illuminato seculo (uti quidem appellari gaudet) luminis penuria, ut quemadmodum *Tantalus* quærit aquas in aquis, ita nos lumen in lumine, libros in libris desideremus, in eruditis eruditionem. Silentio prætereo errorum satis fæcundam procreatricem, partem sectandi libidinem. Non immerito enim *Galenus* dixit, & surdos cæcos fieri, qui se addicunt sectæ, ut non modò non audiant & videant

deant, quæ cæteri facilè audiunt & vident, ſed etiam veriora dicere nolint, & ea docentibus reſiſtant, haud ſecus ac ebrii *Lapithæ*, qui chirurgum vulneribus eorum medicam manum adhibere parantem, pugnis & calcibus à ſe repellunt.

* Quòd non ſatis ad *Vitæ actiones* inſtruant literæ, culpa eſt inveteratæ illius ſcholarum conſuetudinis, aut morbi potiùs, quo per adoleſcentiæ annos ingenia Grammaticis, Rhetoricis, Logicis, nugis fatigantur; realibus, quæ mentem colluſtrare, & ad res agendas mentes imbuere debeant, ad Academias reſervatis, ut ſcilicet maturiore judicio, rebus jam pares, feliciùs progrediantur. Sed ferè fit, ut expirante ætatis primæ fervore, ad facultatem ſuam feſtinet quiſque, præparamentorum jam oblitus. Quinimò ſcientes, volentes ſtudia Metaphyſica, Phyſica, Mathematica, tanquam inutilem ſibi remorā tranſiliunt omnes fere Theologi, Politici, Medici futuri, errore grandi; cùm judicii ſoliditas, niſi ab eruditionis ſoliditate, obtineri non poſſit.

Remedium ergo erit, ut juventuti omnia per totam vitam maturè proponantur, exercitiáque ſeria ſeriorum præludia inſtituantur. Quia enim faber non fit,

---

* *Cur Scholaſtica ſtudia ad negotia vitæ non ſatis præparent.*

fit, nisi fabricando, scriba scribendo, disputator disputando; necesse est, pueros quoq; homines fieri humana tractando: ut nihil admodum in vita occurrere possit, cujus non imaginem prævidissent, & præexercuissent in schola. Quin imo tota Philosophia ita adornanda erit, ut sit viva rerum imago, occultáque animorum ad vitæ negotia dispositio.

* Tandem quod non ad Deum alumnos suos satis promoveant literæ, quid mirum? Nondum gentilem deposuerunt profanitatem, temerè Dei opera, imo Deum ipsum sine Deo contractandi, & gloriam incorruptibilis in similitudines corruptibilium rerum transformandi. Ideò enim Philosophos Ethnicos Apostolus evanuisse testatur in cogitationibus suis, & cùm se sapere putarent, stultos esse factos, atque à Deo traditos in desideria cordis sui ad immundiciem; quia servierunt creaturæ, potiùs quam Creatori, qui est benedictus in secula. *Rom.* 1. Sed quid, obsecro, aliud hodiéque fit! Pleríque sapientum nostrorum æquè, ut illi absque Deo sapiunt: nimirum nec ab illo haurientes, nec ad illum dirigentes sapientiam suam, sed à creaturis ad creaturas, hoc est, alta cum oblivione Dei, omnia sua agunt, se tantum & cæte-

* *Nec ad Deum satis promoveant.*

ra corruptibilia respectantes; sibi & illis inservientes. Protestatus est *Deus*, se *α* & *ω* esse, *Principium & Finem* omnium: ex quo, perquem. & in quo sint omnia. Sed quis ab illo (id est timore ejus) sapientiæ suæ initium facit? Quis per illum sapere (hoc est verbi & spiritus ejus ductu regi) quærit? Quis in illum sapientiam suam terminari (hoc est ejus unius gloriæ se, & omnia sua devovere cupit? Abscondita sunt ista ab oculis plerorumq;. A nobis ipsis incipimus, per nos ipsos proficimus, ad nos ipsos tendimus. Incipimus à fiducia nostri, innitimur viribus, & lumine nostro tendimus ad commodum & gloriam nostram; eòque à nobis ad nos relabimur, & per creaturarum vana hinc inde trahimur, & rapimur, donec evanescamus ipsi quoque. Hæc est tristissima via omnis carnis, qua infeliciter à Deo aberrant sapientissimi quique.

* Remedium erit, per totam Pansophiam veræ Dei cognitionis, & timoris semina ita spargi, ut quoquo se vertat homo, videat omnia sine Deo nihil esse: Imo hanc nostram Christianam Pansophiam ita ordinari oportet, ut nihil sit nisi perpetui stimuli Deum ubique quærendi, & accurata indicia Deum quæsitũ ubique inveniendi, & certa forma Deum inven-

---

* *Remedium.*

inventum ubique amplectendi; Eòque modo, ut sit quædam sancta scala per omnia visibilia ad invisibilem, usque omnium apicem summam Dei majestatem (quæ nobis fulgore suo inferiora omnia nihil esse, nisi veræ lucis umbram ostendit) ascendendi, ibique velut in immobili quietis centro, & desideriorum omnium meta tandem quiescendi, inque illo vitæ fonte, à quo vuluptatum fontes fluunt nos æterna beatitudine demergendi.

Hoc nisi obtinemus (quemadmodum & superiora) vani sunt omnes conatus nostri, vani nos ipsi, vanum tandem quicquid agimus: pergent sapientuli suos oberrare labyrinthos, pergent scholæ *Sisyphea* sua volvere saxa, perget delirare & vertigine ambulare mundus.

* At cum res nimiùm seria sit, in qua Dei gloria, humaníq; generis salus vertitur, ardentissimè invocandus est Deus, ut nostri misertus, caligantes nostros aperiat oculos, qui in lumine ejus videamus lumen. Et quia Christus non solùm dixit: Petite & accipietis: sed etiam, quærite & invenietis; Pulsate & aperietur vobis, *Matt.* 7.7. adjungendi sunt votis & suspiriis indefessi conatus, quomodo rebus vela detrahi, & homines ad contem-

* *Laboranti ergo rei literariæ, ut jam tandem rectius succurratur opus est.*

templanda per claram lucem magnalia Dei, quibus circumſtamur, undique diſponi poſſint.

* Ego minimus omnium, en prodeo! ſive novam facem, ſive accendendæ novæ faci ſcintillas novas mundo inferre geſtiens. Nimis quidem conſcius tenuitatis propriæ, gratia tamen Dei profundiſſimâ humilitate fretus, non defore conatibus in gloriam ſuam, & multorum ſalutem directis, cœleſte auxilium. Deo meo intima cordis nota ſunt, non me ingenii fiduciâ huc agi, ſed conſcientiæ ſtimulis adigi, ut ſi qua parte prodeſſe queam, prodeſſe cupiam; ſaltem ſtimulos ſubminiſtrando iis, qui majora poſſunt. † Majora enim poſt omnia anteacta ſecula & ſperandi & tentandi revera tempus eſt.

Attende, mi Lector, tot ſcientiarum hactenus indagationes, tot artium culturæ, tot arcanorum ſcrutinia, tot ingeniorum conflictationes, tot in lucem editæ de omnibus propemodum rebus lucubrationes; quid quæſo ſunt & eſſe debent, niſi eruditionis è variis totius mundi ſylvis & lapicidinis conquiſita à variis opificibus variè elaborata, inque varios acer-

* *Cur id author tentet, & quâ fiduciâ.*

† *Templum ſapientiæ ſplendidum exædificandi tempus eſt.*

acervos, variè comportata, hinc inde tamen adhuc disjecta materia! Ecquid vero jam restat, nisi ut aliquando tandem his materiarum struibus in debitam redigendis formam, solertem adhibeamus manum? ad exstruendum scilicet *universale* aliquod veritatis luce, & harmoniæ ornamentis verè splendidum *Sapientiæ Templum*: de quo jure *Lucretianum* illud cani possit.

Sed nil dulcius est, bene quàm munita tenere,
Edita Doctrinâ *sapientum* Templa *serenâ*,
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque vias palantis quærere vitæ.

Aut potius *Salomonicum* illud usurpari: *Sapientiam sibi ædificâsse domum, excisis columnis septem, immolasséque victimas, & miscuisse vinum suum, & instruxisse mensam suam, misisseque ancillas suas, ut invitarent per collegia, & loca excelsa urbis, dicendo: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Relinquite infantiam & vivite, ambulate per viam prudentiæ.* Prov. 9. Talem sapientiæ veræ Basilicam, nisi aggrediuntur sapientiæ cultores, similes erunt ignavo Architecto; semper structuram aliquam molienti, nunquam absolventi. Quin & metuendum erit rei literariæ, ne mole ruat sua, & tam vago

sca-

ſcriptorum diluvio, ſi nulli aggeres opponantur, adobruatur tandem.

* Verum enimvero hîc demum Architectonicâ opus erit, qualem ab ingenio humano fruſtra ſperari autumo. Domicilium enim ſapientiâ dignum, niſi ab ipſa ſapientia, conſtrui non poterit. Vbi autem *invenitur ſapientia? & quis eſt locus intelligentiæ? Solus Deus intelligit viam ejus: ipſe novit locum illius, Ipſe qui fines mundi intuetur, & omnia, quæ ſub cœlo ſunt, reſpicit. Qui facit ventis pondus, & aquas expandit in menſura: qui ponit pluviis legem, & viam procellis ſonantibus. Is ſolus videt eam, & enarrat, quia præparavit, & inveſtigavit.* Iob. 28. 12. 13. Ideo *Moſes* Tabernaculum Dei formare non potuit, niſi à Deo inſtructus. *Inſpice* (inquit Deus) *& fac ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in monte.* Exod. 25. 40. Laus verò tibi, ô Deus, qui hâc eâdem voce nobis etiam, Sapientiæ Templum, *Panſophiam* ſtructuris, exemplar monſtras, *Opera tua* & *Vocem tuam:* ut quemadmodum opera & verba tua ſunt vera, & viva imago tui: ita hoc, quod agimus, eſſe queat, vera & viva operum & verborum tuorum imago.

† Ignoſcant mihi Eruditiſſimi viri, de quorum laboribus pronuntiare nunc præſumo.

---

* *Cujus formam ſolus Deus docere poteſt.*

† *An vero hactenus nihil tale exiſtit?*

ſumo. Quas adhuc vidi Encyclopædias etiam ordinatiſſimas, ſimiliores viſæ ſunt catenæ annulis multis eleganter contextæ, quàm Automato rotulis artificiosè ad motum compoſito, & ſeipſum circumagente. Et lignorum ſtrui, magna quâdam curâ & ordine eleganti diſpoſitæ ſimiliores, quam arbori, è radicibus propriis aſſurgenti, ſpiritûs innati virtute ſe in ramos & frondes explicanti, & fructus edenti. At nos Scientiarum & Artium radices vivas, arborem vivam, fructus vivos deſideramus. *Panſophiam* dico, quæ ſit viva Vniverſi imago, ſibi ipſi undique cohærens, ſeipſam undique vegetans, ſeipſam undique fructu opplens; Hoc eſt, (ut ad priùs poſitas metas reſpiciam) Panſophiæ librum cupimus conſtitui, quod ſit

Vniverſæ eruditionis Breviarium ſolidum.
Intellectus humani Fax lucida.
Veritatis rerum Norma ſtabilis.
Negotiorum vitæ Tabulatura certa.
Ad Deum ipſum Scala beata.

* Aut (ut aliter etiam cordis mei deſideria exprimam) elaborandum puto, ut quemadmodum *Deus omnia in Numero, Menſura, & Pondere diſpoſuit. Sap.* 11. 21. ita nobis

LOm-

* *Panſophia omnia debet ad numeros, Menſuras, & Pondera redigere.*

I. Omnia, quæ usquam sunt, erunt & fuerunt, sub numeros veniant, ne quicquam cognitionem effugiat.

II. Vt omnium commensurata proportio, tam ad universum, quam ad se invicem, pateat oculis nostris.

III. Tandémque ut causarum pondera extent evidenter, ad pervidendam accuratè rerum omnium veritatem.

Primum faciet ut Eruditio sit Vniversalis: quod primò intendimus.

Secundum: ut sit clara & distincta; quod cupidè persequimur.

Tertium: ut sit vera & solida, quod maximè optamus.

Talem, inquam, librum cupimus construi, qui *Vnus* instar sit omnium verè *Vniversalis Eruditionis promptuarium*: in quo nihil meritò desiderare qevas, & è cujus lectione mentibus sua sponte influat sapientia, nimirum propter cohærentiam rerum perpetuam, claram, distinctam, exurgentibúsque omnibus è radicibus & venis, propriis, ut appareat, ita esse unumquodque, ut dicitur, nec aliter esse posse, quàm est, propter ipsam immutabilem seipsam ubique connectentem rerum veritatem. Sed tamen hæc omnia *compendiosè*, quia brevi fugacíque vitæ serviendum. Omnia *populariter*, quia lumen mentibus inferendum, non tenebræ: Et omnia *solidè* per causarum & effe-

ctuum

ctuum connexionem perpetuam, quia veritatis quærendum firmamentum, non opinionum figmenta. Nempe ut omnia scibilia (sive sint naturalia, sive moralia, sive artificialia, sive etiam Metaphysica) simili certitudine tradantur, quâ apud Mathematicos demonstrationes procedere videmus, ut dubitationi ne locus quidem relinquatur. Vnde non solùm ea quæ sunt, evidenter & sine errore cognoscantur, sed & insuper cogitationum, ratiocinationum, inventionúmque infinitarum fontes recludantur.

* O quàm optanda hæc sunt! quàm longè meliore loco essent mortalium res! Cùm enim libri transplantandæ sapientiæ instrumentum sint, instrumentum verò excellenter bonum, ceu norma nulla parte aberrans, aberrare prohibeat artificis manum: si extaret docendæ & discendæ universalis sapientiæ tale instrumentum, quale descripsimus, posset non solùm juventus scholastica dexterrimè formari, (quod majus quiddam esse, quàm expugnare *Trojam* alicubi *Melanchthon* scripsit) sed & omnibus qui homines nati sunt, expedita pateret via universales rerum cognoscendi rationes, ad sapien-

* *Quanti intersit talem confici Pansophicum librum.*

pienter opera Dei ſpectandum, ſuaque omnia diſponendum.

Cederent etiam non invitæ tam claro lumini errorum tenebræ: & hominibus circa ſolida rerum occupatis, ádque ſerios fines, per vias exploratas contendentibus, faciliùs ceſſarent diſſidia, lites, bella, quibus ſe nunc conficit mundus. Conflictationum quippe cauſa eſt animorum exaſperatio mutua; exaſperationis irritatio; irritationis voluntatum diſſidentia; diſſidentiæ voluntatum, animorum diſſenſiones; diſſentionum verò vaga & inordinata rerum conſectatio. Repertâ ergo rerum viâ (quæ non poterit, niſi unica eſſe, quia veritatis eſſentia eſt, unum eſſe & ſimplex) evaneſcerent diverticula, hoc eſt, diſſidiorum, aberrationum, contentionum occaſiones. Ita fieret miſerente Deo, ut faciliùs Scholarum, Eccleſiarum, Politiarum vulnera coirent; reſtitutâque orbi Chriſtiano pace, non ſolùm poſſet, quicquid Chriſtianarum eſt gentium veræ ſapientiæ & Pietatis ſtudiis effloreſcere, ſed poſſent eodem lumine colluſtrari, & in Chriſtianiſmi amplexum (divinitus patefactâ hac plenâ veritatis viâ) perduci infideles. Atque ita videremus tandem, quod venturum aliquando pronunciaverunt ſacra Dei oracula; fore, ut repleatur terra cognitione Domini, ſicut aquis operitur mare,

re, *Es.* 11. 9. sitque Dominus Rex super omnem terram, Dominus unus, & nomen ejus unum, *Zach.* 14. 9. Pateátque via *Sionis* tam explanata, ut ne stulti quidem deerrare queant. *Es.* 35. 8. Hoc enim esset, (quod alius Propheta dixit futurum) montem Domûs Domini ultimis temporibus costitui in vertice montium, ut confluant ad eum populi, & properent gentes multæ, dicentes, venite, ascendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis suis. Et tundent (pergit vox Dei) gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones : non sumet gens adversus gentem gladium, nec discent ultrà belligerare. *Mich.* 4. 1. Miserere nostri ô Deus, & da vivere pacem tuam super *Hierusalem.* Oriatur super nos gloria tua, ut in lumine tuo ambulent gentes.

* Sed an speranda hæc talia? Non desperanda certè, modò universale istud intellectûs humani Directorum, per quod clara luce gradibus nusquam interruptus, à fundamentis rerum ad fastigia usque infallibiliter duci queant mentes hominum, exstruatur. Si enim eâ ratione Theatri Sapientiæ Dei speculatores efficimur, non poterunt animi hominum non impleri gaudio & lætitiâ, ut acclament

---

* *An sperari possit?*

ment alii alios; Venite, aſcendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis ſuis. Tale verò directorium (Panſophiæ perfectam methodum) non eſſe deſperandum, hæc ſuadent;

* *Primò*, certum eſt, ut ut res videantur ob infinitam multitudinem innumerabiles, ob variam diſproportionem incommenſurabiles, ob latentem plerúmque in profundo veritatem impenetrabiles: nihilominus tamen omnia infra hominem eſſe, ejuſque ingenio ſubjacere. Omnia ſiquidem in ejus gratiam facta ſunt; ſed gradu inferiore: ipſe, ut ultima rerum colophon, abſolutiſſimáq; Creatoris ſui imago, omnium perfectionem in ſe uno complectēs, quidni tandem aliquando ſeipſum, & omnia acutè pervidere conſueſcat? Nam quia eum ſapientiæ ſuæ ſpectatorem conſtituit Deus, certum eſt, non inhabilem tanto fini feciſſe. Feciſſet autem, ſi res ingenio, aut ingenium rebus diſproportionatum feciſſet. Maneat ergo, unum ſolum eſſe magnum nimis, cujus magnitudinis non eſt perveſtigatio. *Pſ*. 145. 3. Cætera ad numerum, menſuram, & pondus eſſe facta. *Sap*. 11.20. *Eſ*. 40.12. Numeranda proinde, menſuranda, ponderanda, donec pateat

---

* *Ejus ſpei fundamenta.*

1. *Homini omnia ſubjecta.*

teat univerſalis harmonia oculis noſtris.

* *Secundò*, Deus omnia bene fecit, inquit ſacra Scriptura. Sed unumquodque in tempore ſuo, *Eccl.* 3. 11. hoc eſt, gradatim. Fruſtráne igitur cordibus hominum indidit mundi deſiderium? cognoſcendi ea, quæ operatur ipſe à principio ad finem? *ibid.* Fruſtra verò indidiſſet, ſi finem non aſſequeretur illud ipſum deſiderium. At fruſtra aliquid facere ſapientiæ ſummæ non convenit.

† *Tertiò*, apparatum jam habemus grandem, in tot hactenus magno labore & diligentiâ congeſtis librorum monumentis. Nihílne omnes iſtos egiſſe putamus? At jam oſtendi, fieri id non potuiſſe, ob ſupremum rerum præſidem, qui fruſtra fieri aliquid non permittit, ne errores quidem. Eſto igitur, fuerint hallucinati, errârint in pleriſque, Deus tamẽ, quia æterna & immutabilis Veritatis baſis eſt, non poteſt non eò rem dirigere, ut veritati, indies planiùs detegendæ, ac roborandæ, ipſi errores etiam ſervire tandem habeant neceſſe. Conſtat autem perpulchrè jam reperta eſſe plurima: quidni ergo & reliqua ſperentur? Non eſt profectò nihil, quod *Euclides*, *Archimedes*, aliiq; quantitatis rationes, ad eam deduxerunt

* 2. *Deſiderium cordi inditum.*

† 3. *Progreſſus non contemnendi.*

xerunt evidentiam, ut numeris, ponderibus miracula propemodum patrentur. Non eſt nihil, quôd Medici, Hermetici, Chymiæ ope rebus naturalibus qualitates detrahere, & ad nudam propemodnm eſſentiam penetrare didicerunt. Non eſt nihil, quod *Verulaminus* mirabili ſuo Organo rerum naturas intimè ſcrutandi modum infallibilem detexit. Et *Iungius* Saxo Logicæ nunc arti ad eam perfectionem deducendæ inſudans, ut propoſitionum veritas adſtrui, ſophiſmatum deceptiones deſtrui queant, ea certitudine quâ *Euclideũ* quod vis problema apodeicticè deducitur. Quid alia memorem? ut clavus clavum pellit, ita inventio inventionem trudit, fæcundo hoc ſeculo noſtro ingeniis: & deſperemus aliquam inventionem inventionum? quâ quicquid à tot Ingeniis elaboratum eſt ſigillatim, toti generi humano commune fiat. Non ſolùm, inquam, quicquid jam veritatis erutum eſt, commune fiat, ſed & *modus*, rerum veritatem eruendi, ex omnibus confiat unus. Et id, ô quam pulchrum eſſet!

* Nam ſi ſingulis ſua erant penetrandi acumina, ſuæ agendi normæ, ſua res librandi pondera: Quid non eſſe poterit, ſi omnia acumina in unum acumen, om-

nia

* 4. *Ex multis luminibus unum fiat.*

nia normæ in unam normam, omnia pondera in unum pondus redigantur? Plus candelarum, plus luminis. Modo ratio reperiatur, qua omnia lumina in unum lumen coire possunt: hoc est, quomodo tam diversa illa, & infinita ferè inventa, cognita, cogitata, in unam, perpetuam, immutabilem, æternamque cogitandi, cognoscendi, inveniendi formam reduci queant. Hoc enim invento, habebitur quod quæritur.

Quidnî autem inveniatur? Habemus utique jam & rerum cognitarum sylvam non contemnendam, & grassandi ad reliqua lumen methodi non obscurum. Tentemus ergo plus ultrà ad ultimam usque rerum, & methodi metam. Vbi enim datur ulterius, datur & ultimum. Sola æternitas, cui destinati sumus, limitare potest mentem nostram; quæ in tempore sunt, intra mentis ambitum sunt: modo eorum radices, æternæ, constantes, immutabiles rerum rationes, secundum quas sunt, & fiunt omnia, cognoscantur.

* Et habemus expressam de ultimis temporibus Promissionem, fore, ut pertransєant multi, & multiplicetur scientia. *Dan.* 12. Pertransierunt utique multi, & perscrutati sunt (hoc seculo magis ac un-

C quam

* 5. *Promissio Dei de ultimis temporibus.*

quam) cœlum & terram, maria & insulas, totúmque naturæ regnum, nec non divinorum oraculorum libros aliter atque aliter. Et quid restat igitur, nisi, ut altera quoque pars vaticinii complementum sortiatur?

* Sed veniamus jam tandem ad rem ipsam, modum nempe, quo res tanta desideratum in effectum deduci queat. Et iis quidem, quæ jam de confusionis rei literariæ, tàm causis quàm remediis dicta sunt, patere nonnihil potuit: expressiùs tamen dicendum est.

† *Ad universalem rerum omnium Cognitionem, Possessionem, Usum*, non puto perveniri posse, nisi per novam & universalem

* I. *Recognitionem* omnium bonorum, unà cum inventariis omnibus.

II. *Collationem* inventariorum cum rebus, an ita se habeant res ipsæ, ut rationaria illa nostra seu regesta referunt.

III. *Dispositionem* eorum, quæ reperta fuerint, novam & universalem, ad novos universales usus.

Recognitio bonorum nostrorum hoc inten-

---

* *Consultatio de modo adornandi* Pansophici *libri.*

† *Tria necessaria.*

* *1. Recognitio seu nova lustratio omnium quæ unquam exstant.*

intendet, ut quæ ſit propria hæreditas noſtra, & circa quod omnes omnino homines occupari conveniat, ne ignoretur. Nimis enim verum eſt; Non intelligere homines ſua bona: nempe quòd mundi ſint poſſeſſores; Creaturarum Domini, æternitatis ipſius cum Deo conſortes. Quod quia pauci vel nôrunt vel credunt, vel exiſtimant, fit; ut vanis & pernicioſis pleriq; ſe occupent, tandémque ceu indigni exhæredentur. Docendi igitur ſunt Chriſtiane accuratè penſitare, quid ſit Apoſtolicum illud: ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura, omnia veſtra ſunt; vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei. 1. *Cor.* 3.22. Non autem fruſtra dixi revidenda ſimul eſſe inventaria. Ampliſſimæ ſiquidem ſunt opes noſtræ, & variæ admodum, ut pauci vel nomenclaturam teneant, nedum, ut quid ſingulæ ſint, & quid curæ noſtræ requirant, nôrint.

Deſcribenda igitur illa omnia ſunt hominibus, legis inſtar, planè & lucidè. *Deut.* 27. 8. Et quia accuratè deſcribenda, videndum, ne quid prætereatur. Omnia * proinde repertoria priora conſulenda, univerſalia & particularia, antiqua & nova, à quocunque adornata. Nam tametſi

* *Etiam Authorum, qui de materiis quibuſcunque jam ſcripſerunt.*

hæc valdè multa sunt, perfectam tamen omnium synopsin molientem, laborem hunc subire necesse est. Et utinam plura quoque extent. Sed periêrunt! insignia quædam monumenta: inter quæ sapientissimi hominis *Salomonis* de plantis & animalibus libri. Quæ cum frustra desiderentur; usurpanda, quæ adsunt, ante omnia ipse Sacer Dei codex, Biblia, quæ nihil aliud sunt, nisi quidem ipsius Dei commentarius super iis, quæ nobis in hac vita dedit, & in futura servat. Verum quia hîc Deus ea ferè tantùm agit, aut certè potissimùm, quæ animæ statum concernunt, non prætereundi sunt, qui materias inferiores tractârunt, Philosophi, Medici, Iuris consulti, Mechanici, rerum variarum inventores, Historici, Cosmographi, ut ex omnibus particularibus scientiis, una tandem universalis scientiarum scientia, & ars artium, hoc est, Pansophia confiat.

* Non autem hoc intelligimus, ut istum in librum variæ Authorum de rebus opiniones colligantur, quemadmodum faciunt, qui multa lectione eruditionem metiuntur, ut varia variorum de rebus placita recitare, aut etiam consarcinatis ejusmodi centonibus, & pro libris foras datis, innotescere possint. Nec sim-

* *Sed quo fine?*

ſimpliciter, ut variæ illæ ſententiæ inter ſe conferantur, qualiter faciunt, qui varias quæſtiones pro & contra ventilant, convellendíſque opinionibus, quæ non placent, ſe fatigant, & volumina implent. Sed hoc volumus, ut in concinnando Philoſophico opere, omnes qui de pietate, moribus, ſcientiis, & artibus commentati ſunt, poſthabito reſpectu Chriſtianus an Mahumetanus, Iudæus an Ethnicus, & cuicunque etiam inter illos addictus ſectæ quis fuerit, Pythagoricus, Academicus, Peripateticus, Stoicus, Eſſæus, Græcus, Romanus, Antiquus vel Recens, Doctor aut Rabbi, quæcunque Eccleſia, Synodus, Concilium, omnes, inquam, ut admittantur, & audiantur, quid boni ferant.

* Hoc ſuademus, quia

1. Quod molimur, univerſalis ſapientiæ theſaurus eſt generi humano communiter poſſidendus. Omnia igitur ingenia, omnes gentes, ſectas, ætates, tributaria hîc eſſe, æquum eſt

† 2. Sedemus hîc omnes mundo immiſſi, in communi ſapientiæ Dei Amphitheatro, nobíſque Chriſtianis ſuperadditum revelationis divinæ lumen ex

* *Cur hîc omnes Authores admittendi? quia*

1. *Commune negotium agitur.*

† 2. *Omnes divinitus admiſsi ſunt.*

æquo lucet: quidnì ergò cuivis etiam minimo, quicquid notabile videre se putat, extensâ modestè manu & voce, submonere cæteros fas sit?

* 3 Non sit verisimile uni alicui, aut paucis quibusdam uno & altero seculo tantum videre datum esse, cæteris nihil: sed quemadmodum nulla fert omnia tellus, omnis tamen fert aliquid, & quidem diversis etiam annis: ita Deum ingeniis varias lucis suæ scintillas distribuere per varias gentes ætatésque. Ventus quò vult spirat, inquit Christus, de Spiritu Sancto ejusque operatione sermonem instituens. Et non desunt exempla extra Ecclesiæ *Pomeria*, sapientiæ Spiritum alios atque alios afflare solitum: ut *Iobum*, *Eliphaz*, *Elihu*, *Mercurium Trismegistum*, *Socratem*, *Epictetum*, *Ciceronem*. Nemo proinde contemnendus: (sæpe etiam olitor est satis opportuna locutus) præsertim in illis, quæ naturæ lumine penetrari possunt. Prudenter sanè *Verulamius* censet diversas hominum de rerum *Natura* opiniones esse, veluti diversas sui per eundem textum glossas: quarum una hoc, alia alio loco emendatior esse, & aliquid observatu utile subministrare potest. Maneat ergo, nullum tam malum esse librum, in quo non boni aliquid repe-

* 3. *Deus variè dona distribuit.*

reperire liceat. Si non aliud, occasionem certè errorem aliquem emendandi.

* 4. Certum est, neminem errare volentem, (quo enim fine id vellet?) sed errare, deceptum verisimilitudine aliquâ. Nam erroribus etiam rationes prætenduntur. Ergo audiendæ: quia cum rationali creatura hominibus actio est. Ita rationibus collatis faciliùs detegetur fucus, & verisimilitudo veritati umbra lumini cedet.

† 6. Si quis inauditus condemnatur, quamvis condemnatur justè, justitia tamen vim patitur quia fieri potest, ut se res aliter habeat, quàm auditione acceptum est, ergo cognoscenda potiùs omnia. Vt taceam, rem nimii supercilii esse, hominem, ob præconceptam, vel suspicionem ita præjudicare, ut rationes ejus etiam audire nolet. Annon hoc est dicere fratri suo *Raca?*

* 6. Esto ignorarit hic & ille aliquid, errarit etiam in hoc & illo insigniter: quis tamen nescit, alienum errorem sapienti errorum cautelas esse posse. Possunt Pansophiæ architectis variæ aliorum aberrationes, variæque aberrationum

* 4. *Collatis sententiis faciliùs invenitur verum.*

† 5. *Nemo condemnari debet inauditus.*

* 6. *Errores etiam prodesse possunt.*

occasiones, varia suggerere utiliter ad magis magísque expoliendum Pansophiæ opus.

* 7. Optamus homines tandem aliquando à dissentionibus liberari, ut sectæ & odia cessent. At non cessabunt, nisi cessent suspiciones, quibus alii apud alios laborant. Suspiciones autem cessare non possunt, nisi omnibus & singulis satisfiat de senten tiis & scrupulis, tàm suis quàm alienis. Fieri autem satis non poterit, nisi audiantur omnium sententiæ, & conferantur placidè, & exigantur ad easdem leges, quas sibi utrinque posuerint, veritatis claræ & irrefragabilis.

† 8. Tandem memorabile est ad structuram sacri Tabernaculi à *Mose*, & Templi à *Salomone*, non de suo tantùm contulisse *Israelitas*, sed spolia etiam hostibus populi, Dei, *Ægyptiis, Philistæis, Ammonitis* erepta, obtulisse, & ab architectis acceptata fuisse. Nam & aurum undecunque conquirebatur, & gemmæ alibi, quàm in terra sancta offerebantur, & *Cedrina* ligna, in *Libani* monte desecta, advehebantur, omnia in honorem Dei *Israelis*, & splendorem domûs ejus. Quemadmodum etiam in reædificando à *Zoroba-*

* 7. *Dissidia tollenda sunt. Ergo per reductionem ad harmoniam.*

† 8. *Exemplum pouli Dei antiqui.*

robabel eodem Dei Templo, *Deus* Spiritum *Cyri* regis ſuſcitavit, ut non ſolùm offerret ipſe regiam ſuam gazam, ſed & ſubditis ſuis per omnia regna mandaret, juvare *Iſraelitas*, quemque de loco ſuo argento & auro, & ſubſtantia, & pecoribus. *Eſd.* 1. 12. 3. 4. quidnî ergo etiam admittant Sapientiæ Templi ſtructores, undecunque pretioſi aut ſplendidi aliquid accedere poteſt? Quin etiam *Gabaonitæ*, quanquam maledicti, adhiberi poſſunt ad ligna cædendum, & aquam comportandum, in domum Dei noſtri. *Ioſ.* 9. 23. Ita ſit; quia ita expedit.

* Quòd ſi aliter ante hac ſenſiſſe viſus ſum, & ſectam foviſſe, odiúmque *Ariſtotelis* & gentilitiæ turbæ aliis inſtillaſſe, non diffitebor, abreptum me fuiſſe exemplo piè cum *Nehemiâ* zelantium, quòd *Iſraelitarum* pueri, per *Hieroſolymæ* plateas diſcurſantes, neſciant loqui *Iudaicè*, ſed *Azoticè*, *Nehem.* 13. 24. hoc eſt, quòd in ſcholis noſtris, gentilitia Sapientia, & Eloquentia, Diſciplinę Chriſtianę prȩvaleant quod utique abominatio eſt: habemúſque omnes millies præoptare, ut meretricia illa profanæ Sapientiæ lenocinia pereant, quàm per illa periclitari debeant animi, quos Chriſtus ſuo Spiritu repletos vult. At verò quia nunc non de Paganiſ-

* *Authoris Apologia.*

mi prædominio,aut noxiâ cum Christianismo mixturâ consultatur,sed quomodo Vniversitatis Regi, Christo, tributum ferat omnis terra: & quomodo quicquid rivulorum ab hoc Sapientiæ fonte quoquo versum dimanavit, suo fonti reddatur, (inquinamentis tamen foris relictis) adsunto gentiles quoque & Arabes, & si quid possunt, ad decorem domûs Dei nostri afferant. Præsertim cùm in Pansophia non solùm salutis cardo, sed & vitæ hujus negotia spectantur, in quibus gentilitii potissimùm occupati, non potuêrunt non utilia observâsse, quæ fastidiosè respuere inutilis superstitionis esset. Admittimus ergò, sed eâ lege ut quicquid verè, prudenter, piè ab illis cogitatum, scriptum, inventum est, in communem usum assumatur; quicquid inconcinnè contra veritatem, aut pietatem dixisse, aut fecisse convicti fuerint, tacere post hac jubeantur, ne perpetuò profanitas pietati, error veritati, tenebræ luci obluctentur.

* Sed candore hîc opus erit & judicio, ne facilè pronunciemus. Fit enim ut quandoque aliis errores impingamus, quos illi non agnoscunt, quia suspicione præoccupati, aut abrepti affectu, verba intorquemus contra Authorum suorum men-

* *In recognitione Authorum candore opus & diligentiâ.*

mentem. Cum tamen optimus interpres verborum quisque suorum ; *Aristoteles* ipse hoc nomine non optimè audit, quasi facturus placitis suis fidem, refutaverit antiquos Philosophos non satis integrè illorum dogmatibus recensitis : ut non potuerint non portentosa apparere, quæ per se nec veritati, nec *Aristotelicæ* forsan sententiæ tam dissona fuissent. Quod si ita est, (nihil enim pronuncio) cautioni erit Pansophiæ structoribus, ubi non partialis victoria, sed universalis harmonia quærenda venit, ut nempe, quàm maximè potest, discordantiæ, etiam per mediam repertam veritatem, in consonantiam reduceautur; de quo sequitur.

* Hæc ita de recognitione rerum & regestorum. Dixi etiam collatione opus esse ad deprehendendum, num inscripta sint omnia, quæ in rebus extant? aut quæ inscripta sunt, num extent omnia? nec non an eodem modo se habeant omnia, quo traduntur? Nisi enim res & rerum expositio ex amussi conveniant, intricantur ingenia, & implicantur erroribus. Iam autem nimis certum est, & haberi apud nos nimis multa in catalogis; (præsertim in sectis quibusdam, ubi somnia & umbræ pro rebus tenentur) quæ in rebus

* *SS. Collatio inter scripta & res quàm necessaria.*

non ſunt: rurſúmque eſſe in Theſauris Dei & Naturæ complura, quæ nobis nondum conſignata ſunt; & denique plurima aliter habere quàm nobis noſtri dictitant libelli: ut prorſus neceſſarium ſit, omnia commentaria cum rebus conferri. Hoc etenim facto demum tàm defectus quã ſuperfluitates, erroréſq; apparebunt, & tolli, emendari, ſuppleri poterunt, non antè. Sed huic labori ecquis mortalium ſufficiet? ob infinitam, nempe, rerum naturalium, ſupernaturalium, moralium, artificialium, tàm multitudinem quàm varietatem. Nam ſi priores illi rerum indagatores in particularibus quibúſque materiis, tot tantóſque reperiebant nodos, ut plerorumque diligentia in querimonia (de inſuperabili naturæ ſubtilitate, imperſcrutabili cauſarum complicatione, implacabili contrariorum, quæ ubique occurrunt, hoſtilitate, nimiâque ad hæc omnia ingenii humani infirmitate) terminata fuerit: quid non fiet ſi quis univerſa ab integro retexere velit? At non deſpondendus animus eſt. Arte interdum expeditur, quod viribus non poteſt: id quod non ſatis videntur hactenus obſervâſſe ſcrutatores rerum, qui ſolâ ferè ingenii vi, & diligentiæ continuatæ impetu perrumpere elaborârunt; cùm tamen, ut manus nuda, ita intellectus ſibi permiſſus, non multum valeat. Inſtrumen-

mentis verò & auxiliis rés perficiatur,tum faciliùs tum certius.

* Normis itaque opus erit,ad quas res & de rebus dogmata exigendo,necessaria à non necessariis,utilia à non utilibus, vera falsis expeditè secernantur. Atq; talem normam in natura scrutanda reperisse visus est Illustrissimus *Verulamius*, artificiosam quandam inductionem, quæ revera in naturæ abdita penetrandi reclusa via est. Verùm enimverò, quia hæc plurium hominum & seculorum continuatam industriam poscit, atque adeò tum operosa,tum à successu quasi incerto suspensa videtur, fit, ut præclarum inventum, à plerisque tanquam inutile contemnatur. Nobis verò ad Pansophię structuram auxilii parùm adfert, quia (ut dixi) ad naturæ solùm arcana reludenda directum est, nobis autem rerum universitas respicitur. Alia igitur aliqua prorsus universali norma opus erit, quam nobis inquirentibus forsan non dedignabitur ostendere misericors Deus noster: qui ideò se abscondit, ut quæratur; ideo quæri vult, ut inveniatur. *Prov.* 25. 7. *Es.* 5. 15. *Non inquisitionem tuam Deus inventionis effectu fraudari ullàtenus sinet,* (scribit beatus *Fulgentius ad Monimum, lib.* 1.) *qui te ad inquirendum spiritualiter inflam-*

* *Non sine normis.*

flammavit: dum ipsius fidele promissum nulla ratione cassetur dicentis; Petite & accipietis, quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis. Quid ergo petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis revelaverit, videre dederit Dominus Deus noster, jam explicaturus oro & obtestor, ut piè attendant, quicunque sapienter de his talibus judicare possunt. Expediam verò Aphorismis aliquot rem totam.

I. * Tria sunt quæ humanam nostram scientiam, atque adeò quandam omniscientiam absolvunt, *Dei*, *Naturæ*, *Artis* cognitio.

Per artem intelligendo quicquid humanâ industriâ fit, cogitationes, sermones, opera: per *Naturam*, quicquid sua sponte indita rebus vi nascitur & fit; per *Deum* quicquid absconditæ ab æterno potentiæ, sapientiæ, bonitatis, verbis & operibus hucusque se prodidit. Hæc tria qui novit, omnia novit: quia ex hoc trino genere rerum universitas constat.

II. Cognitio horum trium quærenda est perfecta.

Ne

* *Norma Pansophiæ exstruendæ universalis Panharmonia aphorismis aliquot explicatur*

Ne ſatis putetur eſſe, aliquid ſcire de *Deo*, aliquid ſcire de *Natura*, aliquid de *Arte*, (id quod ignariſſimis etiam atque adeò ſtultis contingit) ſed ut plenè & exactè intelligamus, quæ intelligi poſſunt, omnia.

III. Cognitio rerum perfecta eſt, cum vera eſt.

Si enim vera non eſt, ſpectra pro rebus exhibet & in ludibrium exit.

IV. Cognitio vera tum eſt, cum res uti ſunt, ita cognoſcuntur.

Si enim aliter quàm ſunt, cognoſcuntur, non cognitio erit, ſed error.

V. Res uti ſunt, cognoſcuntur, cum ita cognoſcuntur, uti factæ ſunt.

Vnumquodque enim ita eſt, ut factum eſt, quia ſi non ita eſt ut factum eſt degeneravit.

VI. Res quælibet facta eſt ad Ideam ſuam, hoc eſt, ad certam quandam rationem, per quam id eſſe potuit, quod eſt.

Niſi enim aliquid poſſet fieri, non fieret, & niſi poſſet fieri tale, non fieret ta-

les;

le; illa ergo τ8 talis poſſibilitas, Idea dicitur, per quam res eſt id, quod eſt.

VII. Omnia ergo, quæ fiunt, ad *Ideas* fiunt, ſive ſint opera *Dei*, ſive *Naturæ*, ſive *Artis*.

Cum enim Idea ſit certa rerum ratio, Deus nec cogitari poteſt agere aliquid ſine Ideis, hoc eſt, ſine ratione certa, ut qui ipſe ratio rationum eſt: ſimiliter Natura, cùm producat ordinatiſſima opera, quemadmodum & quæ æmula ejus Ars, non ſine ratione operari poſſunt.

VIII. Ars Ideas operum ſuorum à *Natura* mutuatur: *Natura* à *Deo*: *Deus* à ſemetipſo.

Primum id, notum eſſe vulgò dicteria illa oſtendunt: Ars ſine natura nihil poteſt; Ars eſt Naturæ æmula: Ars imitatur Naturam: Ars eſt Naturæ filia: At non minùs vera ſunt hæc: Natura ſine Deo nihil poteſt: Natura eſt æmula Dei: Natura eſt Dei filia: Natura imitatur Deum. Deus tandem neminem imitatur, niſi ſemetipſum, quia nec aliter poteſt, nec vult; non poteſt, quia nihil præter ſe habet in æternitate ſua: unde ergo ſumat operum ſuorum initium vel formam? Non

Non vult, quia optimus cum ſit, non poteſt velle, niſi optimum: Optimum autem nihil eſt, præter illud unum, ſolum, æternum, bonum, quod ipſe eſt. Siquis dicat, Deum rationes producendarum rerum liberè excogitâſſe: Quæro quo fine? Si Deus nunc per Naturam nihil agit fruſtra, cur ab initio egiſſet? ut ſcilicet habens ſeipſum perfectiſſimum omnis perfectionis exemplar, excogitaret aliud? An ut parceret majeſtati ſuæ? Atque hanc viſibiliter expreſſum ibat. *Rom.* 1. 20. An ut profunditatem ſapientiæ ſuæ illâ à ſeipſo diſceſſione oſtenderet? Atqui ſic imminutum iri plenitudinem gloriæ ſuæ, quaſi aliquid perfectionis eſſet, quod ſibi non ineſſet. At hoc impoſſibile. Certum igitur, ut creaturas, ita creaturarum Ideas, non niſi ab hòc fonte manâſſe. Et quia in creaturis omne agens aſſimulationem quærit objecti ad ſe, cur in Creatore, à quo creaturis character ille impreſſus eſt, non idem agnoſcamus? præſertim cum Deus prorſùs nihil habere poſſit, quod operum ſuorum ſtatueret finem, præter ſeipſum. Maneat ergo, Deum operum ſuorum non aliunde, quàm ex ſemetipſo ſumere, ut finem, efficiendíque vim, ita & formam; materiam ſolùm, qua creatura à Creatore ſubjectivè differt, è nihilo ſumens.

IX. Deus

IX. Deus igitur effingendo mundum, seipsum effigiat, ut omninò proportionata sit Creatura Creatori.

Nam formatum respondere formę suę necesse est: non obstante, quòd proportionis illius gradus dentur, respectu nimirum evidentiæ maioris aut minoris. Ita Filius Dei, character (seu expressa imago) Patris dicitur. *Heb.* 1. 3. & tamen, homo etiam imago Dei dictus est. *Gen.* 1. 26. 1. *Cor.* 11. 6. nec non cætera omnia, imagini cuidam comparantur, quando per ea, quæ facta sunt, à condito mundo, invisibilia Dei conspici dicuntur, *Rom.* 1. 20. & quod magnitudine speciei & creaturæ, cognoscibiliter Creator eorum possit videri. *Sap.* 13. 5. Atque hinc factum est, quòd gentiles naturam non solùm filiam Dei, sed Deum quoque appellârint. *Quid aliud est natura,* inquit *Seneca, quàm Deus? & divina ratio toti mũdo & partibus ejus inserta?* de Ben. 4. c. 7.

X. Et quia de Ideis Divinæ mentis omnia participant, fit ut inter se quoque participent, & sibi invicem proportionata sint.

Quia

Quia quæ conveniunt in uno tertio, inter se conveniunt.

XI. Eædem proinde sunt rerum rationes, nec differunt, nisi existendi formâ: quia in *Deo* sunt, ut in Archetypo, in *Natura* ut in Ectypo: in *Arte* ut in Antitypo.

Quemadmodum videlicet in sigillo eadem est forma Primò concepta in mente ejus, qui format, aut formari jubet: deinde insculpta metallo: tandem impressa ceræ. Quanquam enim triplex, una tamen: quia à primâ secunda, à secunda tertia efformatur, posterior quæque ad prioris imaginem. Ita Ideæ in mente conceptæ, imprimunt similitudinem sui, creaturis: Creaturæ verò rationabiliter operantes rebus à se productis.

XII. Fundamentum ergo rerum omnium ut condendarum, sic cognoscendarum *Harmonia* est.

Harmoniam Musici vocant multarum vocum consonantiam jucundam. Talis verò est virtutum æternarum in Deo, virtutum creatarum in Natura, virtutum expressarum in Arte, per omnia concor-

dans

dans concentus, quia tum in se unumquodque illorum Harmonia est, tum ad invicem, quoniam Harmoniæ divinæ imago est Natura, hujus imago Ars.

XIII. Harmoniæ primum requisitum est, ne quid sit dissonans.

Harmonia Musica conflatur ex vocibus dissimillimis, atque adeò contrariis, & tamen contrarietas ad consonantiam reducitur. Ita mundus totus ex contrariis quidem constat, (quia sine contrariis, nec veritas, nec ordo, imò nec essentia mundi constaret) quemadmodum & scriptura, multa in speciem pugnantia habet: omnia tamen ad concordiam in se redeunt, & in animo nostro reducenda sunt, si Panharmonia debet emergere, quæ ut divinis illis, ita nostris etiam operibus, sententiis, verbis, universalem concilient consensum, disparente, si quæ visa est, dissonantiâ. Quod mysterium, quia vulgó non intelligitur, arripiunt Philosophi à natura, Theologi è scriptura, alii hoc, alii illud, & committunt naturam naturæ, scripturásque scripturis, & eliciunt sensus contrarios & excitant lites ac pugnas: quod necesse est evanescere, ubi universalis harmoniæ lumen apparuerit. Veritas enim undique sibi congruit.

XIV. Se-

XIV. Secundum Harmoniæ requiſitum eſt, ne quid ſit non conſonans.

De Naturalibus quidem & artificialibus id manifeſtum eſt, omnia fieri ad harmoniam. In Animali enim, Arbore, Inſtrumento Muſico, Navi, Curſu, Libro, Domo &c. neceſſe eſt, partes omnes proportionatas eſſe, tam ſuo toti, quàm ſibi invicem: Sed de divinis dubitare poſſet non nemo, an cum naturalibus & artificialibus in aliquam proportionem veniant? Putaret enim quiſpiam, majeſtatis eſſe, nihil communicare cum creaturis. At verò ſciendum eſt, quæcunque Ectypo inſunt, neceſſariò reperiri prius, & quidem excellenter, in Archetypo: quia rivus à fonte, umbra à corpore, ſpeculum ab imagine, habet, quicquid habet. Deinde, *ſi tam accurata ſunt naturæ opera, ut nè locus, quidem meliori fabricationi excogitandæ ſit relictus*, (quod fatetur *Galenus lib. 6. de uſu, part. cap.* 1.) *& ſi immutabilis eſt, atque irreformabilis Naturæ natura*, (quod teſtatur *Tertullianus* adverſus *Valent. cap.* 29.) quid erit natura; niſi viva imago ejus, in quo omnia primò & excellenter optima, immutabilia, & irreformabilia? Denique Deus ipſe in ſcriptura ſibi aures, oculos, os,

manus

manus, pedes, cor, faciem, dorſum tribuit. Item ſe ignem, rupem, arcem, anchoram appellat. Quo fine, ſi hæc nihil de Deo repræſentare poſſunt? Si vero poſſunt, non utique aliud, quam quod revera eſt, cum veritatis norma ſit ſermo Dei. Scimus quidem figuratè iſta dici, (Quis enim cum Anthropomorphitis delirare velit) ſed figuris tamen (id eſt Metaphoris & parabolis) fundamentum ſubeſſe, ipſam rerum proportionem, ſeu identitatem quandam, nemo negaverit: cum neceſſe ſit prius eſſe, quám prædicari. Quemadmodum igitur artificialia naturalibus, ſic naturalia divinis omninò certâ proportione reſpondent.

XV. Tertia Harmoniæ proprietas eſt, ut quanquam infinita ſit ſonorum & melodiarum varietas illa tamen è paucis principiis, certìſq; differentiarum modis exſurgat.

Omnes enim Harmoniarum differentiæ, quotquot excogitatæ ſunt, & excogitari poſſunt, exſurgunt è ſeptẽ vocibus & tribus conſonantiis. Omnia corpora quotquo mundus habet, exſurgunt è pauciſſimis illis elementis, & aliquot qualitatum differentiis. Ita ergo in reliquis omnibus:

Vt rerum multitudo & varietas nihil ſit, niſi ſimilium varia iteratio. e. g. In arbore quamvis ſint millies millena folia, omnia tamen ejuſdem figuræ, coloris virtutis. Item quotquot ſunt ejuſdem generis arbores per univerſum orbem, omnes eodem modo ſunt, eadémque agunt, & patiuntur. Sic & diverſorum generum arbores communes quaſdam rationes habent.

XVI. Rerum ergò principiis & differentiarum modis cognitis, omnia cognita erunt.

Vt enim, qui in Muſicis tonorum & modorum rationes cognovit, ſatis quaſvis melodias & canere & componere novit: imò excogitata eſt ratio, quâ organicines ex intultu unici Baſſi generalis, quem vocant, omnes melodias ita canere poſſunt, ut quamvis centenis vocibus ſymphonia conſtet, nulla tamen disharmonia prodire queat: ita prorſus, qui generales cognovit rerum, artificialium, naturalium, & ſupernaturalium rationes, infinita poterit & dignoſcere & operari: e. g. Quicunque cognoverit, quid ſit pulchrum in ſe, ſeu ex quibus requiſitis pulchritudo conſtet, is nullo jam magiſtro ſciet, quid ſit pulcher Angelus, pul-

chra

versitas constat, habebitur tum rerum intelligendarum clavis generalis, tùm operationum norma, novarúmque inventionum Index mirabilis; tum denique opinionum dignoscendarum *Lydius* lapis certus: Verbo, pulcherrimarum ratiocinationum abyssus quædam.

XVIII. Abstrahendæ verò sunt tales veritatis normæ ab illis rebus, quæ sic se habent, ut aliter nequeant: & sunt obviæ cuivis, ad facienda ubivis experimenta, nèmpe à rebus naturæ.

Res enim divinæ per se inscrutabiles sunt, ut quæ in tantum solùm cognoscuntur, in quantum per naturam adumbrantur, aut per vocem Dei revelantur. Ars verò quicquid rationis aut certitudinis habet, à natura habet, sæpéque hallucinatur. Ergò natura erit potissimùm campus ille, in quo ideas rerum venemur, adminiculante tamen voce Dei, (intellige Scripturam) quæ verissimum est operum Dei rationale, quid & quo fine fecerit, faciat & facturus sit Deus, indicans. Ex his ergo duobus, Naturâ & Scripturâ, exstruendæ erunt istæ *Pansophiæ* condendæ normæ; quarum ope omnia maxima, minima, summa, ima

prima, ultima, visibilia, creata, increata, in unam, veram, perfectam, sibi & rebus undique satisfacientem, quâ melior dari nequeat, *Harmoniam*, seu potiùs *Panarmoniam* redigantur.

* Atque hæc hactenus de novâ res omnes retractandi normâ: sequitur de nova eâsdem disponendi forma. Methodum enim in *Pansophia* adhibendam putamus, necessariò perfectam, quâ perfectior dari nequeat: nempe quæ mentes ita rebus innectat, ut finem nisi in fine non reperiant, & priùs solidissime scientiæ fructum, quàm discendi molestiam percipiant. Quod obtinebitur, Si

† I. Universi Anatome instituatur accurata, omnes omnium rerum venas & artus ita dissecans, ut nihil non veniat spectandum, & nihil non suo proprio loco, sine confusione omni.

¶ II. Conveniat de vocabulorum significatione; (præsertim generaliorum, quorum per omnia usus est) ne quicquam relinquatur non intellectum, aut ab homonymiis non liberatum, unde pòst dissensiones & pugnæ oriri possent. Hoc autem expedient accuratæ rerum definitiones,

---

* *Pansophiæ construendæ Methodus qualis requiritur.*

† *Universorum partitiones veriores sunt.*

¶ *Definitiones tollant omnes ambiguitates.*

tiones, quas ideo Mathematici quoque demonſtrationibus ſuis præmittere ſolent.

* III. Subjungantur diviſionibus & definitionibus rerum normæ, ſive Theoremata & Canones cum demonſtrationibus ſuis.

† IV. Sed omnia illa, (Diviſiones, definitiones Canones, quæ communi nomine præcepta dicuntur) videndum eſt, ut ſint 1. perſpicua. 2. non niſi certi uſus. 3. omnia vera & per ſe, ſemper & ubique. Illa enim tria jure merito in pleriſq; Philoſophicis & Theologicis ſcriptis hactenus deſiderata fuere. Multa traduntur obſcurè, ut *Mercurius Mercurio* egeat; multa nullius aut certè exigui uſus; nonnulla ex accidenti tantum vera. e. g. Metaphyſicum illud Theorema: *Subſtantia non recipit magis & minus*, nec verum eſt, nec ſi eſſet, aliquem haberet uſum, Vir enim magis eſt homo quam Embryo: Aquila magis avis quam Veſpertilio: ſol magis lux quam luna: Et annon otioſum eſt dicere? Omnis ſus eſt ſus, omnis equus eſt equus? Nam quis hoc neget? cui hoc ingeri neceſſe ſit? Ergo præcepta

D 2 Panſo

---

* *Theoremata expediant omnem rei naturam.*

† *Omnia præcepta ſunt* κατὰ παντὸς, κατ' αὐτὸ, καθόλου πρῶτον.

Pansophiæ non nisi feriæ scientiæ materiam contineant.

* V. Generalia Pansophiæ præcepta nihil sint, nisi axiomata realia, & practica: hoc est, sententiæ per se fide dignæ, non demonstrandæ per priora, sed illustrandæ solum exemplis: utpote, quas omnis humanus intellectus simul ac percepit, pro varietatis norma admiserit. Tales enim notitiæ animis nostris divinitus impressæ, accendendæ circa omnia particularia intelligentiæ faces, operationum vero clavis erunt. At cavendum summopere, ne pro axiomate admittatur, nisi quod revera tale est. Non frustra quippe *Verulamius*, *Streso*, & alii conqueruntur, vulgares Logicæ canones temerè quidvis affirmare aut negare: ut rarò demonstrationi, plerúmque tantùm disputationi (quæ excipiendo, limitando, instando, retorquendo, id est altercando peragitur) serviat.

† VI. Particularia omnia per totam Pansophiam, nihil ferant novi; sed tantùm sint generalium, quæ præcesserunt, diductio specialior, qualiter in arbore & animalis incrementis fieri videmus; ut non quotannis nova enascantur membra, aut rami; sed priora tantùm perficiantur.

Ador-

* *Generalia Theoremata mera sint axiomata.*
† *Particularia meræ Demonstrationes.*

Adornata hoc modo Pansophia erit 1. perceptu facilis. Fluent enim alia ex aliis. 2. veritate solida. Omnia sequentia fundabuntur in prioribus. 3. Vsu insignis. Omnium enim cogitabilium rationes patescunt egregiè. Erítque revera talis liber omnigenæ scientiæ non solùm seminarium, sed & irrigatorium quoddam omnia profundè radicari faciens: ut discentes non persuasionibus alliciantur, sed demonstrationibus cogantur ad assensum: id quod demum firmam facit eruditionem.

Quemadmodum igitur inter Mathematicos nemo dicit: *Pythagoras* tradit, Ter tria esse novem: *Euclides* quantitatis continuæ tres facit species, lineam, superficiem, corpus. Omnes Geometræ in eo conveniunt, quòd in triangulo tres anguli sint duobus rectis æquales (rideretur qui sic ineptè authoritates creparet) Sed demonstrant ita esse, nec aliter esse posse, quamvis nullus *Pythagoras*, aut *Euclides* fuisset natus: ita posthac in Metaphysicis, Physicis, Ethicis, Politicis, pudor sit allegare authoritates, ubi rationibus agi potest.

Sed & hoc intendimus tali methodo, ut totum Pansophiæ opus, sine ullius rei repetitione queat procedere, brevitásque illa, (tametsi opus totum spissâ rerum soliditate compactissimum sit) nihil ob-

ſcuritatis adferat, quia cum gradatim ibitur, omnia poſteriora per priora jam nota ultrò lucem accipient. Ita inchoabitur fæliciter in libris etiam ſcribendis praxis illius, quem Architectonica militaris habet, canonis: *Nullus locus defendit ſeipſum, ſed defenditur ab alio*, ſi omnia & ſingula, quæ traduntur, ex prænotis jam lumen & robur accipiant.

NB. Addenda tamen erit in gravioribus materiis ſacræ Scripturæ Authoritas, tanquam oris Dei atteſtatio. Nec non ſenſuum teſtimonium per oſtenſionem, quâ ratione rei veritas experimentis comprobetur: ut videlicet, quemadmodum apud Mathematicos, demonſtrato Theoremate, certò ſequitur ſcientia, & demonſtrato Problemate, certò ſequitur effectus: itae præceptis Panſophiæ, rerum cognitio & operatio infallibiliter ſequatur.

* VII. Quod ſi quid ad eam demonſtrationis certitudinem, deduci nequeat, & ſcitu nihilominus utile ſit, referatur inter deliberanda, aut ponatur problematicè, rationibus in utramque partem aſſignatis: tum ut liberum ſit omnibus, quorſum potius inclinare videantur momenta, judicare: tum ut aliis relinquatur occa-

* *Si quid demonſtrari nequeat problematicè proponendum.*

occasio, tandem aliquando talia problemata solvendi, & veritatis infallibilem evidentiam in talibus etiam eruendi. Gradatim enim communicare hominibus lucem suam consuevit Deus, & ubicunque gradatim itur, gradatim longiús provehi naturale est. Interim ea, quæ scientificè fuerint tradita, quamvis futura sint numero pauciora, erunt tamen usu validiora. Melius enim est pauca, sed certo, ac pleno numero, & rectè tenere, quàm per infinita volutari, quia hoc non nisi vagam & opinabilem, illud constantem & firmam eruditionem confert.

* Inter hunc talem, si adornetur, Pansophiæ librum, libróſque, quibus nunc utimur, id foret discriminis, quod inter Musicum organum ad plenam harmoniam aptissimè concinnatum, & inter organa ejusmodi plura imperfecta, præcipuis partibus mutila, fistulísque hinc inde disturbatis, & discordantibus. Aut etiam quale discrimen est inter accuratam Tabellaturam, cujus solius intuitu Organarius, vel Citharœdus facilè quasvis melodias cantat, & inter dispertitos illos symphoniarum libros, qui nec usurpari, nisi à pluribus, possunt, nec forsan semper, & ubique concordent.

* *Methodi hujus laus.*

* Cujus libri, quantus foret ad ſapientiæ ſtudia uſus, toties apud me conſiderans, Deum ſupplex veneratus ſum, nec ſolicitare votis deſino, ut Heroica excitet ingenia, per quæ tantum hoc lumen mundo accendatur. Et quia mihi ex eorum numero eſſe dedit, qui rerum humanarum imperfectionem agnoſcunt, emendationémque in melius ſeriò optant, non alienum putabam fore, ſi tentarem ipſemet, experturus nempe, num per me vellet divina benignitas, (ventus enim ille cæleſtis, quò vult, ſpirat) novæ aliquid lucis ſubminiſtrare, aut ſaltem, ut id ſtimulo eſſet aliis, quibus plus ingenii, eruditionis, otii divina indulſit providentia, majora hoc in genere præſtandi, quàm à me præſtari poterunt. Et quis vitio vertat, ſi vehementer juventuti Chriſtianæ prodeſſe cupiam, ſive per me, ſive per alios? Metuendum autem mihi fuit omninò, ne, tantæ neceſſitatis res, intra vota ſubſiſtat ſi nihil præter vota exponeretur, in publicũ. Feci ergo quod poſſe dedit Deus, ut & intelligar meliùs ſpecimine dato, & alii, quos excitabit Deus, faciliùs imitandi exempl. habeant.

Puto autem non tranſmittendum ſilentio, quâ occaſione rem tantam aggredi fuerim auſus, & quo uſus in concinnan-

---

* *Cur id Author tentet.*

nandâ eâ, ordine & modo, denique quo, meo judicio, successu? Omnia hæc eo solùm fine, quia necessarium autumo, ad verum eliciendum judicium, ante omnia ostendere, quid proposuerim. Quid autem præstiterim, subsumptionis loco erit, ipse Pansophicus noster libellus: unde in animis dextrè judicantium sua sponte resultabit conclusio.

* Vicesimus nunc labitur annus, cum primùm ego difficultati literariorum laborum remedia quærendi desideria sensi & stimulos, idque ex occasione infælicitatis meæ, quæ mihi omnes pene adolescentiæ meæ annos, eheu! eripuit. Admodum enim puer parente utroque orbatus tutorum supinitate ita fui neglectus, ut demum ætatis anno decimo sexto Latina elementa gustare contigerit. Benignitatis tamen Dei füit, quòd gustus ille, naturalis desiderii sitim adeo accendit, ut ex eo tempore non desinerem agere & moliri, quibus amissæ ætatis damna sarcirentur; non solùm jam in me, sed in aliis quoque. Aliorum enim sortis simul miserescebat, præsertim in gente mea ad literas colendas oscitantiore. Multa igitur & multùm animo volvebam, quomodo non solùm quamplurimi ad amandum liberalia studia excitari, sed & quibus

D 5 sum-

* *Occasio hujus operis altius explicata.*

ſumptuum, laborúmq; compendiis ſcholæ aperiri, in eíſque juventus methodo faciliore,ad inſignem aliquem eruditionis profectum promoveri poſſet. Quia verò mox (ætatis anno 24.) ad Eccleſiæ miniſterium vocatus eram, divinúmque illud, *HOC AGE*, præ oculis erat: ſcholaſticæ illæ curæ ſeponendæ fuerunt: Sed cùm quinquennio pòſt, Deo permittente, Patriâ cum aliis ejectus, & tolerandæ in exilio vitæ gratiâ ad ſcholaſticos pulveres reverſus, variorum Authorum lectioni animum adjeciſſem, incidi in complures, qui hac tempeſtate, in emendandâ ſtudiorum methodo, deſudare cœperunt, Ratichium, Helvicum, Rhenium, Ritterum, Glaumium, Cæcilium, & quem inprimis nominâſſe conveniebat, *Ioannem Valentinum Andreæ*, fervidi ſpiritûs, & defæcatæ mentis virum, nec non *Campanellam* & *Verulamium*, Philoſophiæ reſtauratores glorioſos. Quorum à lectione in magnam ſpem erectus, fore, ut tandem, tot, & tam variæ ſcintillæ, in flammam erumpant: Hinc inde tamen quoſdam defectus & hiatus animadvertere mihi viſus, temperare non potui; quin aliquid immotis fundamentis innixum tentarem, quod ſi excogitari poſſet, vacillationem non admitteret. Poſt multas igitur animi agitationes, ad immotas naturæ leges, & normas omnia exigen-

exigendo, enata est mihi sub manu *DIDACTICA* magna, omnes omnia promptè & solidè docendi artificium exhibens.

* Ad cujus exstructos, Canones cum linguas docendi compendium tentassem, & sub titulo *Ianuæ linguarum reseratæ* in publicam lucem, censuræ causâ, emisissem, accidit, ut cum applausu excepta, & unanimi quodammodo eruditorum consensu approbata esset, tanquam verum & genuinum linguas docendi medium: unde mihi novam subministrari ansam: vidi *RERUM* quoque ipsarum *IANUAM* tentandi, aut si malis, *Intellectus humani clavem*, ad omnia universaliter sensus reserantem, Ex quâ opellâ, si successisset, tanto plus emolumenti sperandum credebam, quanto plus est, rectè sapere, quam aliquot latina vocabula balbutire posse, Non deerant equidem, qui talem Rerum, sive Ianuam, sive Clavem condi posse, simpliciter dubitabant: Communicaveram enim consilium amicis: Me tamen concepta de universali, eâque constanti rerum Harmoniâ, persuasio, egregiè animabat, fore, ut omnia, homini cognoscenda, ad certas quasdam numero finitas, usu infinitas regulas reduci patiantur. Ita enim me-

* *Ianua* Linguarum *occasionem dedit Ianuæ* Rerum.

cum ratiocinabar: Si lingua volubilissima illa animi interpres, in infinitam luxuriem diffundere se gestiens, tamen ita metis circumcludi potuit, ut finito vocum numero, omnes principales animi conceptus, enunciare necesse habeat: quidnî pariter conceptus vagæ nostræ mentis, rerum ipsarum cancellis, ita coerceri queant? Nam tametsi res, extra intellectum positæ, infinitum quiddam videantur, non tamen sunt, cum & mundus ipse, stupendum Dei opus, è paucis elementis, paucísque formarum differentiis constet, & artium quicquid excogitatum est ad certa genera certásque summas revocari possit. Quia igitur *RES & Rerum CONCEPTUS, conceptuúmque imagines, VERBA*, parellelè se habent, & in singulis, quædam fundamentalia sunt, è quibus cætera resultant, cogitabam, illa ipsa fundamentalia æquè in rebus ac conceptibus, atque in sermone tradi posse. Etiam veniebat in mentem, *Chymicos*, modum adinvenisse, rerum essentias sive, spiritus, à nimietate materiæ ita liberandi, ut in exigua gutta ingens Mineralium aut Vegetabilium vis congregari, & in medicinis majori efficatiâ, quàm cum integris suis massis exhiberi possit. Et nihil excogitari queat, (cogitabam) quo sapientiæ præcepta, per tam lata scientiarum pomœria sparsa, imò

imò extra ſuos ambitus in infinitum quaſi diſperſa, conglobari quodammodò, & concentrari poſſint? Abſit deſperare: Omnis deſperatio contumelia eſt in Deum, qui petentibus, quærentibus, pulſantibus, opem promiſit. Statuebam itaque *Vniverſale aliquod Eruditionis Seminarium* condi poſſe.

* Orſus itaque ſum in Dei nomine telam hanc, eâdem mihi ad obſervandum, hìc propoſitâ methodo, quâ, in contexendâ linguarum januâ, uſus fui. Primò, ut quemadmodum ibi omnia linguæ Latinæ vocabula, ita hìc omnes humanâ cognitione dignæ RES, velut in Theſaurum comportarentur. Secundò ut nihil niſi ſemel poneretur, exceptis connexivis, & ſine quorum mentione, alia explicari nequeunt. Tertiò, nihil poneretur, niſi ſuo loco & ſenſu proprio, id eſt, naturaliſſimo rerum ordine, & verborum ſenſu clariſſimo, ut, quicquid notabile rerum univerſitas habet, omnéſque libri & Bibliothecæ ſuppeditant, ſummatim hìc addiſcantur omnia, breviter & dilucidè. Quod ſi præſtitiſſemus, ut per hanc Ianuam noſtram in Res omnes, omnéſque libros nullo etiam magiſtro intelligendos, tranſitus fuiſſet paratus, laudis uti-

* *In Ianua Rerum contexenda quid propoſuerit author.*

utique ejus reportassemus partem, quam *Timotheus Brightus* brevitatis & perspicuitatis inventoribus tribuit. *Ex variis*, inquit, *Philosophiæ partibus, in quibus veritatis amantes, & rerum optimarum studiosi, elaborârunt; nulla aut ad vitam utilior est, aut honestiore animum pascit voluptate, illâ, quâ aliæ artes & ad brevitatem, & ad perspicuitatem informantur. Gratâ itaque memoriâ studium illorum celebrandum est, qui ita operam ponunt, ut discentes & prolixitatis tædio leventur, & difficultatis liberentur spinis, atque labyrinthis*: (super *Scribonii Phys. cap.* 1.

Atque ita est; fuit hæc sola intentio nostra, quum primùm huic operi adhiberemus manum, omnia scienda, *breviter*, & *perspicuè*, complecti. Sed munere Dei factum est, ut in progressu operis, sublimior illa nos incesserit cogitatio & cura, omnia nempe ab imis usque fundamentis, veriora, meliora, & nobis Christianis, ad usum hujus & futuræ vitæ accommodatiora constituendi. Quod necessariò intendendum esse, jam prolixiùs disserui. Vt igitur opusculum hoc verè Ianua esset, non solùm in Authores, sed magis etiam in ipsam rerum universitatem omnia, quæ in divinis & humanis, tàm operibus, quàm libris extare animadverti, huc retuli, non quidem catalogos, superstitiosâ, & parum utili

utili diligentiâ, omnium, & singulorum, contexendo, sed potius fundamenta vera omnium detegendo, & in præcipuis, præcipua momenta, è quibus reliquorum facilè ratio constet, explicando. unde simul, nova quædam non solùm inventa, sed & invenienda hîc reperientur, quæ fortasse alibi nusquam. Novus siquidem, atque is plenior rerum ordo, sæpius nos eò deduxit, quo aliquis nondum delatus videtur.

* Vt vero simul inScripturã sacram esset Ianua, conatus sum, 1. Omnia dogmata sacrosancti codicis Dei, in Pansophiæ regulas, suis quæque locis, historias verò pleráſque omnes inter exempla referre: id providens, ut juventus hinc omnia maxima, & pretiosa promissa donata nobis, per quæ divinæ naturæ consórtes efficimur, 2. *Pet.* 1. 4. cognoscat, non solúmque, ad prophanos Authoros innoxie post (cum usus poscet) evolvendos, sed & adversus totius vitæ offendicula præmunimen habeat. 2. Obscurissima quæque Scripturæ loca, ita suis locis citare allaboravi, ut vel allegatio ipsa debito loco facta, lumen illatura, & commentarii loco futurã videatur, (qualium scripturæ locorum peculiaris index annecti

* *Ianua hæc Rerum étiam est Scripturarum Divinarum Ianua.*

annecti poterit.) 3. Phrasibus etiam scripturæ, dicteriisque acutis ita passim uti laboravi, ut omninò hîc tam res, quàm stylus Spiritus Sancti familiarescat adolescentibus, nec facilè in ipso Bibliorū corpore quidquam, hîc non præcognitum, occurrere possit. Neque tradimus hanc vel illam Theologiam, ut in sectas divisæ sunt: sed universalem & Catholicam veritatem: ad ea, quæ periculosum bivium habēt, aut exitus in planum monstrari non potest, non descendo. Satius enim existimamus ignorare quædam, quàm perperàm scire: ut innuit Apostolus *Philip.* 3. 15, 16. Quanquam id obtentum esse per universalem principiorum exæquationem, spero, ut ad ejusmodi periculosa bivia, & exinde in errores, vix etiam occasionis aliquid superesse prudens lector facilè sit animadversurus: sublatis plerùmque offendiculis. Quemadmodum enim hominem, qui se contradictoriarum enunciationum, (quales in Scriptura etiam secundum literam occurrunt) alteri simpliciter & sine reconciliatione addicit, impossibile est, non ab alterâ urgeri, sæpè etiam validè torqueri: ita impossibile, medio sensu reperto, & utraque extrema ad combinationem reducta, non simul quicquid difficultatis, scandali, terroris inerat, evanescere, ingenti cum animi lætitia. Hinc

enim

enim quicquid veri utraque pars habet, egregiè in unum coit: quicquid ſe hîc, aut illîc vani admiſcuit, diſparet; quàm eſſe unicam, omnem veritatem in Harmoniæ centrum deducendi, controverſiáſque è mundo tollendi viam, antè diximus.

* In ordine Scientias tradendi, ſperamus nos Dei munere id aſſecutos, ut ſpecimen haberi poſſit rectè res ita, ut ſunt & fiunt ſecautis & ob oculos diſpangentis methodi. Venas enim rerum veriſſimas confido in Metaphyſicis nobis repertas eſſe, per quas eundo, ad individua uſque rerum & minimas quáſque, conceptuum & vocum rationes, planiſſimè pervenietur ut nova, vera, & hactenus non viſa univerſitatis Anatome inſtitui queat. Nec illa tamen ſpinoſâ aliquâ ſubtilitate, & quæ niſi ab acutis, rerúmque jam peritis ingeniis penetrari nequeat: ſed planâ, & cuivis ſanæ mentis tam pervia ratione: ut pueri etiam octennes totam noſtram Metaphyſicam, ejuſque ope, inferiores ſcientias & artes omnes, nullo labore, multâ verò delectatione capere poſſint. Quicquid ſcientiæ nervos conſtituit, Aphoriſmis (ſive Axiomatibus) includimus, at veris (ut ſpero,) non nugatoriis, ſolidis, non exceptionum & inſtantiarum telis expoſitis, & quæ perforabilibus limita-

* *Methodus hujus libri.*

mitationum ſcutis demum eſſent defendenda; ſed quæ uiverſalitatis luce & veritatis vi per ſe ſtent inconcuſſè. Nihil verò horum, quamvis evidentis veritatis in ſe, tradimus, præſupponendo aliquid; tanquam precariò impetraturi aſſenſum, ſed præmonſtrando, id eſt, continuè à primis Metaphyſicæ principiis ordiendo deducere laboramus, alia ex aliis, ad ultimas uſque & minimas rerum differentias: Et quidem eâ evidentiâ, qua Propoſitiones Mathematicorum ſolent demonſtrari, ut tam poſtremis, quàm primis, neceſſe ſit adhiberi fidem, propter continuatam & nuſquam interruptam veritatis demonſtrationem. In præcognitorum ſolùm libris obſervari id non ſatis potuit propter nondum traditas rerum cauſas. Agimus itaque ibi cum intellectu humano, ut cum pullis equorum ſolent, qui eos domant. Hi enim primùm frænis mollioribus, quibus eos potiùs oblectent, quam premant, utuntur; priúſque per loca plana & amæna eos ad curſum exercent, quàm in gyros cogitant.

† Hoc peculiare, atque adeò mirabile occurrit in methodo noſtrâ, quod omnes rerum ſolenniores diviſiones, per Trichotomiam fiunt. Id quod proteſtor, non.

---

† *Diviſiones Trichotomicæ.*

non superstitione aliquâ mihi affectatè quæsitum, sed in præcipuis quibusq; momentíque maximi rebus à primis usque rerum attributis (uno, vero ; bono) ita se ultrò obtulisse, ut attonitus aliquandiu hærerem, rei novitate stupefactus. Cùmque idem alibi exemplis jam erectus, tentarem, ubique procedere vidi. Non igitur ausus fui, rerum veritati ita plerúmque trino mysterio sese repræsentanti resistere, lætabundus potiùs tantam sacri ternarii harmoniam amplexus, in reliquis etiam cupidè sum prosecutus, nec usquam (firmiter credo) ullâ rebus illatâ vi, sed quomodò sua sponte se findunt. Sed & discentibus hoc admodum profuturum credidi. Primò ad memoriæ auxilium, quæ per cancellos progredi gaudet, tam in reperiendo, quàm recordando. Secundò ad rerum ipsarum intellectum; ita plerúmque rerum naturâ seipsam egregiè detegente. Qua in re omnium, qui hæc piè attentéque in timore Domini trutinabunt, judicia compello: securus, non phantasmatum vanitatem, sed rerum ipsarum veritatem, ita deprehensum iri. *Sit igitur Christiana hæc, Ternaria mysteria pandens, Pansophia æterno, Triuni Iehovæ, soli Potenti, Sapienti, Bono, æternúmque adorando Deo sacrum.*

PAN-

* *PANSOPHIÆ* appellatio neminem offendat. Scimus *Unum πάνσοφον, solum sapientem Deum.* Rom. 16.27. Nos Pansophiam humanam profitemur, scientiam nempe eorum, quæ scire nos vult Deus, cum sapienti etiam ignoratione eorum, quæ ignorare voluit magister maximus. *Quæ abscondita sunt, penes Dominum Deum nostrum sunt: quæ autem nobis & filiis nostris revelavit,* Deut. 29. 29. ea, ne supina ingratitudine ignorentur, mortales hortamur. Et quia *in Cristo absconditi sunt omnes sapientiæ & scientiæ thesauri:* Colo. 2: 3. Nos autem hîc potissimum Christi mysteria, ut quomodo per illum æternam illam sapientiam & virtutem Dei, omnia facta sint, & fiant *donec veniat; finis cum tradiderit regnum Patri, evacuaveritque omnem potestatem & virtutem.* 1. Cor. 15. 24. intelligant, ejusque se spiritu regi patiantur homines, explicamus; quidnì cum Christo veram & salutarem omnium notitiam nos tradere gloriemur? Nobis certè Christianis, non ullis aliis convenit Pansophiam profiteri: cum extra Christianismum nulla sit, nec esse possit. Quod jam olim asseveravit *Augustinus,* (lib. 3. contra Acad. cap. 19.) *solùm Christianismum veram esse Philosophiam demonstrans.* Et verè: Cùm enim extra Ecclesiam

* *Apellationis* Pansophiæ *apologia.*

clesiam divina revelatio non detur, nec sine hac humanus sensus extra vitam præsentem penetret. Vita verò hæc tam arctis stringatur limitibus, ut nascentes moriamur, finísque ab origine pendeat; quid insigne esse potest solis sensibus, & aliquantulum suprà sensus assurgente, ratione colectâ sapientiâ? quæ ad paucos dies pictis quibusdam deliciis pascat; pòst inanes dimittat? Ille proinde sapit, qui ad æternitatem sapit. Sed ut simul tamen hoc, quod antecedit, præsentem nempe vitam quam sapientissimè transmittere condiscat. Hinc optimè Vir Illuminatissimus: *Soli Christiani sciunt, quia ex Deo; reliqui nugantur, quia ex se.* Addo Pansophiam veram, veram esse ad sanctam ignorantiam viam, ut quæ sola nos docere potest, quàm nihil nisi umbra sit omnis scientia nostra, si conferatur cum æternæ illius, quæ in Deo est, sapientiæ fulgore. Pansophiam ergo, seu universalem sapientiam ad tale studium, quale suademus & tentamus, appellandam contendimus, triplici respectu. Pimò rerum ipsarum, quarum frustillationem dissuademus, humaníque ingenii, ad universa subigenda explicandas vires docemus. Secundò scientiarum respectu, quas commendamus, non ut diversas, sed ut scientiam unam ambitu suo omnia complectentem. Tertiò respectu
eorum,

eorum, quorum ufibus paratur: nempe univerforum,qui Chrifto dederunt nomē: ut nempe triplex etiam opellæ hujus fperari queat fructus: pro eruditis; pro juventute in fcholis; pro omni Chriftiana plebe.

Quia tamen non Panfophiam, fed Panfophiæ januam fcribere fufcepimus, non omnia omninò perfequimur, (quod infinitæ effet operæ, & longè fupra unius hominis vires) omnium tantummodò cardines & bafes. Et quia traduntur à Theologo cujus fummus fcopus eft, & effe debet, hominibus per omnia vifibilia & externa ad invifibilia & æterna penetrandi monftrare viam; quis jure culpabit, fi quædam ad fcopum hunc minus facientia, minus accuratè egerim? Qualis eft tota propemodum jure-confultorum fcientia, litigiis de rebus terrenis, tranfitoriifque, id eft, tricis, quifquiliifque occupata. Quam ad fubliniorem fapientiam non pertinere ipfimet agnofcere videntur. Sapientiffimus enim nofteri ævi Iure-confultus *Befoldus* (fub finem fui de difciplinarum omnium complexu difcurfûs) fcribit: *Aufim definire Polymatheiam compofitam ex facultatibus fuperioribus, & fapientiâ quâdam fublimiori: plurima ex Theologia, multa ex Medicina, ex Iuris-prudentia pauca habere.*

* Non

* Non igitur excuſo, quod ejuſmodi Polymatheiæ, aut veriùs Pammatheiæ, limites ego homo Theologus deſignare tentem, gloriabor potiùs, à Domino meo, eam mihi obtingere gratiam, ut illuſtrandæ miſericordiæ ejus, quale quale adhibear organum. Evangelium quod commiſit Ieſus Chriſtus ſaroſanctum mihi eſt, & vitâ ipſâ charius: nec aliud, vel cupio, vel laboro, niſi ut fidus reperiar myſteriorum ejus diſpenſator. Sed quia *Petro* Dominum dixiſſe, non ſolùm *Paſce oves meas*, ſed etiam *paſce agnellos meos*, *Ioh.* 21. 15. ſcio; perſuaſiſſimum mihi eſt incumbere id Theologis, ut de reducendis tam his quàm illis *ad paſcua uberrima in montibus* Iſrael, *ubi requieſcant in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcantur. Ezech.* 34. 13. ſeriò ſint ſoliciti: præſertim poſt diſſipationem, ſi quando per beſtias agri acciderit, gregis Dei, ut recolligantur quàm citiſſimè, oves & agni Dei. Benedicam igitur cum Propheta Dominum, qui mihi vellicat aurem, ut ſim, tanquam qui attendit, & diſcit.

† Nec excuſabo ſtyli ruditatem. Titillare enim aures, nec potui, nec volui. Habet talium mundus ſupra quàm opus: ad puram & ſimplicem ſapientiam formari

---

* *Cur à Theologo hæc talia tractentur.*

† *Styli Ruditas.*

mari mentes magis è re erit : quod procedet faciliùs, si nudè res proferantur, sine verborum lenociniis & incrustamentis. Nihil ergo laboro, nisi ut sensum exprimam, eam jure merito à bonorum & doctorum virorum prudentia, spem cum *Plinio* hauriens, fore ut juvandi utilitatem ante habeant placendi gratiæ, rerúmque momentosè condensatarum compendium, præferant styli dispendio.

† Hoc potiùs oro & obtestor, ne quis præcipiti judicio in nos involet, condemnaturus, priusquam cognoscat. Quod non frustra metuo : Scio enim, quàm facilè atque adeò impotenter quidam magnis antiquorum nominibus fascinati, quicquid novum offertur, tanquam merè phantasticum abjiciant, audire etiam & videre dedignati. Sed tales *Salomonici* illius memores esse decebat : *Qui respondet priùs quàm audit, stultum se esse demonstrat & confusione dignum.* *Prov* 18. 13. Non id peto, ut mihi quisquam gratificaturus assensum præbeat, in re minùs comperta; sed ut videat, num quod offertur, inferat lucem claram rebus, & infallibiles virtutis normas, quemadmodum promittit. Ergo quidem ita esse, rerum testimoniis persuasissimus sum, sed tamen, quia mortalium cogitationes sunt

---

† *Postulatum Autoris.* 1. *Vt hæc sine præjudicio legantur.*

sunt timidæ, & providentiæ nostræ incertæ, *Sap.* 9. 14. lubens ad examen omnes invito, quos Deus ingenio vivido judicióque âcri instruxit, ut in rerum universitatem, brevitatem, veritatem inquirere possint. Quos & rogatos volo, primùm, ut opinionum præconceptarum perspicillis sepositis liberâ mente, luminéque spectatum veniant universi hoc Theatriolum: non secundum priùs audita judicaturi de rebus, sed secundùm res ipsas, prout eas videndas & palpandas offerimus. Hoc enim nisi observabunt, facient fucum non rebus, sed sibi: quemadmodum qui per coloratum vitrum speculatur, non res colorat & fallit, sed visum: Cavendum itaque ne quis sibi ipsi obstet, suis potiùs opinionibus, quàm rerum veritati attendendo. Ego cordatis omnibus majori voluptati fore spero: si privilegio, quo pariter instructi sumus omnes, freti, res, liberè sine arbitris speculemur, discentibúsque, non de rebus ipsis opiniones, sed res ipsas videndas, contrectandas, subigendas, & possidendas offeramus. Nec suspicetur quisquam, nos aliorum amovere placita, ut nostris fiat locus. Absit à nobis vanitas illa. Nihil aliud agimus; agemúsque, nisi quod è Codice Dei, Naturæ, & Scripturæ, in tabulam nostram transcribemus, res hujus & futuri seculi, simpliciter, prout obvenient. Si non satis ap-

tè, culpa erit, non fraus. Nimis nos tenues ad hoc ſumus, ut nobis facere quæramus Diſcipulos; ſatis animoſi, ut naturæ, ut Deo. Eo prorſus fine novam hanc inſtituimus univerſi Anatomiam, uti ab humanis libris ad magnum librum deducantur, quicunque rerum, non opiniones, ſed veritatem quærunt. Non quod omnem reſpuamus authoritatem, ſed cum eam in libertatis judicii præjudicium damnoſè adhiberi ſciamus, tantiſper dum res ipſæ penetrantur, eam ſuſpendi æquum judicamus. In primo quidem & ſecundo Panſophiæ noſtræ libro aliquid è Philoſophis citamus ad ſtabilienda Panſophiæ fundamenta, non tamen in ſe, ſed in eorum animis, qui opinionibus præoccupati, opinionibus exuendi ſunt, illis etiam ipſis ſuaſoribus, quibus hactenus uſi ſunt, Ducibus. Rariſſimè poſt, & non niſi in materia gravi, alios, qui eandem veritatem jampridem notârunt, citamus: non tamen ut judices, ſed uti teſtes, è quorum calculo pateat, neceſſariò evenire, ut omnium hominum rationabiliter cogitata, cum iis quæ è veritatis fundamento eruuntur, coincidant.

* Secundò, ut de his noſtris, judicium inſtitui queat ſolidè, opus erit omnia priùs cognoſci à capite ad calcem. Niſi enim

* 2. *Vt legantur continuè, non carptim.*

enim quis, ex quo fundamento omnia ſurgant, & quomodo cohæreant, intellexerit, fruſtra de ſingulis hinc inde inſpectis judicare præſumet, quia interruptus rerum gradus facilibus etiam difficultatem facilè adfert. Nemo eſt, qui altiſſimam turrim non poſſit aſcendere & deſcendere, ſi per gradus ſcandat: ſed amoveantur aliquot gradus, illicò aut non poterit progredi, aut præcipitium inveniet. Pictori effigiem pingere inſtituenti, nemo tam temerarius eſt, qui lineas, quamvis forſan primo adſpectu non placeant, turbare præſumat. Expectat enim dum imago abſolvatur, demúmque, an archetypo reſpondeat, judicat. Et de Comœdia judicare non licet ex unâ Scenâ, ex uno Actu, nedum ex una ſententia: quia interveniunt, quæ admodum perplexa videntur & abſurda. Cataſtrophe tandem oſtendit artem.

* Tandem rogo ut eruditi lectores, intentionis meæ memores, ſive rectè ſint expedita, quæ propoſui, ſive ſecus, fine me excidere non patiantur; nempe ut hæc profectui ſeculi ſerviant. Aut enim ego nihil intelligo, aut revera, quæ offero, talia ſunt, quæ multorum oculos aperire poſſunt, ad melius conſulendum

*. *Ut ſuppletum eant defectus noſtros quicunque poſſunt.*

literarum ſtudiis, atque per id Scholis, Eccleſiis, totíque mortalium generi: qui primus erit opuſculi hujus mei uſus ad eruditos ſpectans: ut hac novâ univerſæ, veræ, & ſolidæ eruditionis delineatione excitati, perfectius aliquid, quàm hactenus in re literaria viſum eſt, meditandi animos ſumant. Scopum certè, ad quem unicè collimare debent omnium mortalium conatus, (niſi æternùm evaneſcere volunt) rectè fiximus. Media ad ſcopum illum certò ducentia ordine claro diſpoſuimus: Mediiſque illis utendis, modum infallibilem deteximus: omnium denique illorum, quomodo in unam artium artem coeant, per omnia ſcibilia, en ſpecimen damus! Vbi tamen ſi quid imperfectionis hinc & hinc ſe prodit, ſive quòd poſitas metas non ſatis attigerimus, ſive quod intra præſcriptos cancellos non ſatis accuratè proceſſerimus, id equidem operoſam excuſationem poſtulare non puto: quia diffuſiſſimam rerum multitudinem, quæ unius hominis diligentiam facilè fatigat, & ſubtiliſſimam rerum varietatem quæ unius intellectûs acumen facilè effugit, apud prudentes rerum æſtimatores facilè mihi veniam impetraturam ſpero. Præſertim cum nondum tale aliquid viſum ſit, quod unius hominis ingenio & inventum, & ad plenam perfectionem perdu-

ctum

ctum sit. Eccur igitur vel ego homullulus id mihi soli sumam, quod omnibus negatum esse video? vel à me uno exigatur, quod à nemine unquam requisitum fuit? Sufficit unius hominis vel diligentiæ, vel laudi, (siqua tamen hîc admittenda est, ubi solius Dei gloria agnoscenda quæritur,) dare initium rei, quæ in fastigium surgere possit.

* Vt autem surgat aliorum jam industriæ committendum erit, quorum spiritum volet suscitare Dominus, ut olim ad structuram materialis illius Templi, in sancta Civitate sua *Hierusalem*. Quos ut excitaret Deus, expostulatorio sermone eos alloqui Prophetam jussit. *Dicit populus iste: Nondum venit tempus ædificandæ Domûs Domini: Nunquid verò vobis tempus est, ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et nunc hæc dicit Dominus Exercituum: Ponite corda vestri super vias vestras: seminastis multum, & intulistis parum: comedistis & non estis saturati: bibistis & non estis inebriati: operuistis vos & non estis calefacti: & qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Hæc dicit Dominus exercituum. Ponite jam corda vestra super vias vestras. Hag.* 1. Audite hæc, ô vos quoque in sancto Christiano populo litera-

* *Exhortatio eruditorum ad Pansophiæ serium studium.*

terarum & ſapientiæ Antiſtites! quorum plerique revera ſimilia agitis & patimini. Non eſt tempus, dicunt multi, captandæ hic altioris alicujus ſapientiæ: ſequenti vitæ illa ſervatur. Talibus cogitationibus permulti ſibi ipſi blandientes, fruſtillatâ illa & obſcurâ rerum cognitione, aliiſque ſuis privatis deliciis aquieſcunt. At quid inde lucri? Seminatis multum, inquit vox Dei, (in excolendis nempe ingeniis multum operæ ponitis) parum tamen in horrea veſtra infertis. Comeditis, imò voratis libros, & non ſatiamini. Bibitis è quovis obvio rivo, & tamen non inebriamini: operitis vos, omnes operimento, authoritatum pallia undecunque conquirentes, nec tamen veritatis luce ſatis incaleſcitis unquam. O igitur apponite jam tandem corda veſtra ſuper vias veſtras, & ut ſapientiæ habitaturæ nobiſcum ſplendidius Templum, quantovis labore & ſumptu extruatur, animos ſumite: ſapientiæ, inquam, ut arte divina ad Archetypi formam, eleganter concinnemus Theatrum: à quo, ut in divinis convenit, omnia inutilia, vana & confuſa abſint: nihil autem utilis, veri, jucundi deſideretur: quò à frivolo tranſitoriarum rerum ſtudio avocati homines, ad ipſos veri boníque fontes invitentur, & à conſuetis vanitatum fumis ad ſolidorum bonorum poſſeſſionem deducantur. Quod

fiet,

fiet, si talis hæc Sapientiæ Ianua, in Christianis scholis juventuti Christianæ aperiatur, pretiosissimíque Sapientiæ Thesauri eis commonstrentur.

* Atque hic erit alter usus opellæ nostræ, pro juventutis informatione, ísque longè saluberrimus. Nam quemadmodum *novo vino, novi utres*, (monente Christo, *Matth.* 9. 17.) convenientissimi sunt; ita puerorum *Ingenia*, ut nova & pura vasa vanis vanæ scientiæ conceptibus nondum oppleta, novis hisce purioribus rerum conceptibus hauriendis aptissima: ut non opinabilem & superficiariam aut streperam, sed realem, fundamentalem, solidámque haurire assuescant sapientiam: Sapientiam dico, non quæ ad inanem ostentandi ingenii pompam, neque ad concertaminum palæstram comparata sit, sed ad acquirendum solidum de rebus judicium, & multiplicanda novis inventis humano generi commoda sua: & denique ad consequendum indubitanter ultimum vitæ finem, beatitudinem æternam serviat.

† Sed & hoc intendimus tertiò, ut exstructum ejusmodi sapientiæ Dei Amphitheatriolum commune fiat generi hu-

---

* *Opusculum hoc ad suam deductum perfectionem inprimis servire potest juventuti.*

† *Sed & toti Christianæ plebi insigniter.*

mano: invitando scilicet & intromittendo totam Christianam plebem, cujuscunq; sit ordinis, ætatis, sexûs, linguæ, ad spectãdum & contemplandum mirabiles illos ludos, quos in omnium conspectu semper & ubique edit adoranda sapientia Dei. Omnes enim, qui homines nati sunt, ad eundem gloriæ Dei, beatitudinísque suæ finem dirigendi sunt, nec excludendus quisqam, non vir, non fœmina: non puer, non senex: non nobilis, non plebeius: non opifex; non rusticus, &c. Omnes enim pariter progenies Dei sumus, *Act.* 17. 28. omnibus pariter in mundi theatrum immissis, dictum est: *Venite, videte opera Domini*, Psal. 46. 9. omnibus denique miserabile hoc ævum molestiis, & spiritûs afflictione, (uti *Salomon* testatur) transigendum, ut omnes omninò vanitatum antidoto tædiorúmque levamento egeant, quæ non aliunde quàm à sapientiæ veræ auxiliis haberi possunt. Optamus igitur & obtestamur sapientiæ studia non ampliùs Latinis solùm literis tradi, ut scholis incarcerata detineantur, quemadmodum hactenus summo vulgi vulgariúmque linguarum contemptu, & injuriâ factum est: sed ut cuique genti, suomet sermone omnia tradantur, eoque præbeatur ansa omnibus, qui homines sunt, liberalibus hisce se occupandi, potius quàm curis

ris hujus vitæ, aut ambitionibus, aut compotationibus, aut vanitatibus cæteris, uti constanter fit, sese fatigent, vitámque simul & animum miserè perdant. Fieret sic etiam, ut cum Scientiis & Artibus linguæ ipsæ perpoliantur eleganter. Quare nos etiam hæc nostra Latinè & vernaculè luci exponere, si Deus annuerit, constituimus. Nemo enim accendit lucernam, & recondit sub modio; sed ponit super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt, inquit Christus. *Matth.* 5. 25. Thesaurus enim occultus, & Sapientia abscondita cui usui sunt? *Eccl.* 41. 18. Dent igitur operam quicunque in sapientiæ studiis operam ponunt, ut hac etiam parte referant sapientiæ fulgorem: quæ dicit: *Videte, quod non soli mihi laboraverim, sed omnibus exquirentibus veritatem. Eccl.* 24. 39.

* Atque eo fine inscriptionem à priore opella nostra nonnihil immutavimus, pro *IANVA, PORTAM* substituentes. Linguæ enim Latinæ Ianuam appellari satis fuit: hîc appellatio *PORTÆ* magis ad scopum facere visa est. Per Ianuam enim ingrediuntur singuli; per portam integræ catervæ. Ianua post ingressum singulorum claudi solet; Portæ in civitate quieta, patentes sunt. Eodem

E 5 modo

* *Tituli Ratio.*

modo linguæ Latinæ ſtudium, quod priùs reſerare ſtudium fuit, peculiare eſt quibuſdam: Sapientiæ deſiderium generi humano commune. Illâc ingrediuntur, qui volunt, aut quibus opus: hîc debent omnes qui homines nati ſunt, ut jam oſtendimus. Porta igitur patens eſto, quæ ad ſapientiam ducit. Da, ô Deus, ut ſub cœlo jam imaginem ejus videamus, quod de cæleſti tua *Hieroſolyma* revelâſti, fore, ut pateant portæ ejus interdiu, & non ampliùs nox ſit! *Apoc.* 21. verſ. 25. *Amen.*

FINIS.

I. A. COMENII

CONATVVM PANSOPHICORVM DILUCIDATIO.

In gratiam cenſorum facta.

IOHAN. 3. 21.

Omnis qui facit Veritatem, venit ad Lucem, ut Manifeſtentur opera ejus, quia in DEO *facta ſunt.*

ERVDITI CENSORES, VERITATIS ET LVCIS AMANTES,

Salvete per CHRISTUM, Veritatem & Lucem nostram.

S*Apienter illa septem filiorum, martyrum, apud Machabaeos mater alloquuta eos scribitur:* Nescio [*filioli mei*] qualiter in utero meo apparuistis. Neque enim ego spiritum & animam donavi vobis, & vitam: & singulorum membra non ego compegi: sed ipse Mundi Conditor, qui formavit Hominis nativitatem, & omnium invenit originem [2 *Mach.* 7. *v.* 22, 23.] *Non absimile quid de suis ingenii foetibus pronuntiare possunt, quicunque se & sua omnia piè ad Deum referentes, in victimam ei humillimè offerunt: nempe non scipsis authoribus fieri, quae rectè fiunt, sed Deum esse* qui adinvenit omnem viam scientiae, eamq; tradit [*per quoscunque tandem vult*] Iacobo filio suo, & Israëli dile-

dilecto suo: *quemadmodū loquitur Baruch* [3. *verſ.* 37. [*Deus autem ipſe* ponere ſe in corde omnis eruditi Sapientiam, ut faciant quæ ipſe præcipit, *teſtatur.* [*Exod.* 31, *verſ.* 6.] *Præcipere autem credendus eſt Deus, non duntaxat cùm cœlitùs alloquitur, & expreſſis verbis quid fieri velit mandat, quemadmodū Prophetis ſuis: ſed & cùm internè illuminat, externè autem rerum gerendarum occaſiones ſubminiſtrat.* [1. *Reg.* 17. *v.* 4. & 9.] *Qualiter in rebus maximis & minimis obſervare poteſt, cui providentiæ Divinæ notare veſtigia, & ſequi ductum, animus eſt. Experior id ego quoque minimus omnium, quàm fortiter attingat, & ſuaviter diſponat omnia, admirabilis illa Dei noſtri ſapientia: ut non noſtra, ſed Dei eſſe quæcumque unquam utiliter cogitantur, fateri neceſſe ſit: ideoque & ſolatio liceat frui, non noſtram primariò, ſed Dei cauſam agi, ſi malevoli ad diſcerpendum nos & noſtra quæ nos Deo genuimus, inſurgant. Ante annos aliquot obtulit providentia divina occaſionem componendi opuſculi, quod linguam Latinam, & quamcunque aliam, compendioſius docendi modum præſcribit, per ipſum Rerum ſeriem. Quod amicis ſuadentibus, & ſuperioribus annuentibus, ſub titulo* L I N G V A R V M I A N V Æ [*exemplo eorum à quibus occaſio fuit,* Patrum *Hibernorum Salmantici in Hiſpania Collegii*] *in publicum emiſi. Exceptum id communi Scholarum applauſu, anſam dedit de* I A N V A R E R V M *ipſarum*

ſarum exſtruenda cogitandi. Nempe non ſatis videbatur, *docere* quid dicatur *Album*, *Nigrum*, *Calidum*, *Frigidum*, *Planta*, *Homo*, *Angelus*, *cœlum Eccleſia*, *Deus*, *Chriſtus*, *&c.* *docendum etiam*, *atque adeò potius*, quid illa ſint? *ut non tam cum Vocabulis quam cum* Rebus *conſueſcant animi. Progreſſus aliquouſque conatus*, *cœpit facere Spem ſucceſſus non infelicis. Prodit interim ſub* P A N S O P H I Æ *titulo D. Petri Laurenbergii Artium Encyclopædia: quam cùm avidiſſimè acquiſitam luſtrarem*, *titulique amplitudini non reſpondere viderem*: (*nihil enim ibi de Sapientiæ objecto*, *imò & fonte*, CHRISTO; *nihil de vitâ futuri ſeculi*, *ad quam qui ſapit*, *is demum ſapit*, *via*, *& ſimilibus*;) *putabam occaſionem dari deſiderata ſupplendi*: *ut quæcunque in Scholis Chriſtianis doceri & diſci opus eſt. faſciculo collecta haberemus*: *& quidem methodo quæ omnia illa Iuventuti* brevius, verius, melius, *h. e. ad fines vitæ præſentis & futuræ accommodatius*, *inſtillaret. Scopus fuit* (*ut id repetam obiter*) *conficere epitomen librorum Dei*, Naturæ, Scripturæ, Conſcientiæque humanæ: *ut*, *Quidquid Rerum eſt*, *hìc unâ continuâ ſerie deſcriptum haberetur*: *Quidquid divinarum Revelationum exſtat*, *hìc illuſtrandis Rebus adhiberetur*: *Quidquid communium notionum Menti humanæ innaſcitur*, *hìc in ſuos uſus digereretur. Per quæ voluimus*,

I. *Reddere Chriſtianis Scripturam ſacram*

fami-

familiariorem, quàm ferè hactenus.

2. Tradere in manus clavem, pleraque maxima Naturæ & Scripturæ mysteria reserantē.

3. A studiis vitæ hujus ad studium æternæ magis magisque traducere Homines. Idque viis, per quas posse in melius profici, judicarunt & judicant, quicunque hæc à fundamento cognoverunt.

Non deerant itaque jam ante quinquennium, qui editionem opellæ hujus (prioris exemplo) & suaderent & flagitarent. Sed ego hic quàm ante trepidantior, persuaderi mihi non aliud sum passus, quam ut titulum, Catalogo Librorum prodituorum insertum, præmitterem, judiciorum explorandorum gratiæ. Factum id est, semel & iterum, ut titulus I A N V Æ R E R V M, *sive Pansophiæ Christianæ, publicè venundaretur: sed quod mox, buccinare ante se indecorum ratus (præsertim in re, quæ necessariò moras posceret) inhibui. Rogatus tamen ab amicorum intimo, Viro publici profectûs piè avido, ut futuri Operis ideam aliquam communicarem: ego quod in forma Præfationis Operi aliquando præfigendæ, affectum habebam, illud obiter descriptum communicavi: quod præter meam spem, & me inconsulto,* Oxonii (*sub titulo* C O N A T V V M C O M E N I A N O R V M P R Æ L V D I A) *typis descriptum est. Intentione quidem optimâ (nempe ut pluribus Eruditis tantò facilius communicare, & judicia exquiri, possent) eventu tamen*

men spei Viri optimi non per omnia respondente. Tametsi enim plures docti bonique Viri magna de tali Opere præconcipientes, plurimum nos ad continuandum hortati sint, & hortari non desinunt (nonnulli etiam excellentioribus donis instructi operam suam offerunt): reperti tamen simul sunt, qui temeritatis inusitatæ nos, quasi impossibilia & superhumana attentantes, arguendos putarunt: & quod pejus, qui è voculis quibusdam, (sensu ab Orthodoxia alieno, ut putarunt positis) suspicionum ingētes excitarunt moles, latere nescio quid veneni, & sub methodi concinnitate portenti aliquid, metuentes. Fuerunt denique, qui editionem differri videntes (cujus tamen dilationis nobis graves causæ, ne scilicet ex fœtu vitali abortivus fiat, emissus ante diem) putarunt nos aut ludificasse Mundum, nihil præter desideratum (quanquam illud melioris notæ) offerentes, & tamen quasi rem effectam promittentes: aut certè succubuisse labori, ut promissa in fumos itura sint omninò. Quæ omnia novam dederunt ansam hæc, quæ nunc leges pie lector, scribendi: h. e. dilucidiore modo vota, desideria, conatus nostros exprimendi. Scripta hæc sunt à nobis, & descripta typis, Antistitum & Patronorum Ecclesiarum hujus loci (post solemnem nuper solemni in conventu factam deliberationem) voluntate & jussu, non ut irent in lucem publicam, sed ut communicarentur illis, quorum interest. Exinde igitur cognoscetis,

1. *Delineationem nostram Pansophiæ non*

somnium

somnium esse, sed realissimum opus.

2. *Nihil hîc latere monstri, sed id quæri & agi, ut verissimæ ac formosissimæ Rerum facies, quemadmodum ab æterna sapientia efformatæ, Rebusque impressæ sunt, omnium oculis detegantur, eosque ad abjiciendum diabolicas (dogmatum pravorum & vitæ enormis) larvas invitent & instruant. Non enim aliquid novi dogmatis cudere, nec errorem ullum interpolare; sed Veritates rerum sparsas, naturales, artificiales, morales, divinas, in unum colligere; collectas in ordinem unum continuum (ut finis nisi in fine reperiri nō possit) digerere, digestas ad facilē usum Scholarum (& quicunque compendiò sapientiæ* DEI *amphitheatrum lustrare vellent) adaptare, propositum fuit.* Quod cùm voluissem, numquid levitate usus sum? *inquit Apostolus:* aut quæ cogito, num secundum carnem cogito? (2 *Cor.* 1. 17.) *Si cui minus commodè aliquid dixisse videor: indictum esto, ego enim cum omnibus meis Ecclesiæ judicio sto. An verò propter nævulum aliquem corpus totum, pulchrum & harmonicum, abjici conveniat, judicent prudentes. Novit ille qui novit omnia, non alio ire desideria hæc, quam ut universale quoddam mentibus accendatur lumen. Quod fieri posse, videre dedit Deus, artificiosâ quadam à natura mutuata methodo, quâ omnes humanarum observationum rivuli, omnes etiam divinorum Operum & Verborum amnes, ad suos reducuntur fontes, denuoq; suis deducun-*

dicuntur venis, ad facile influendum animis universaliorem quandam rerum cognitionem, quam usurpatis hucusque viis fieri potuit. Dum enim prolixa donantur brevitate, confusa distinctione, obscura luce, pervia fiunt ingeniis omnia.

3. *Videbunt tamen hic Censores, nos, quia quò profundiùs in hæc penetramus, eò major Sapientiæ Dei circundat fulgor, Viarumque & Operum ejus multitudo ac varietas obumbrat, eò magis de assequendo tam excellente scopo (adornanda scilicet perfecta, & amplitudini ac majestati rerum exactè respondente, Universi imagine) dubitare: nisi sint, qui sub tantæ structuræ mole labascentibus auxiliatricem porrigant manum. Quod in re communiter profutura expectare & expetere, quidni æquum sit?*

Verum-enimvero dolendum est, Hominum incogitantiam eousque prorumpere, ut adversus eos qui amicè accedentes, palmam, non gladium, præferunt (pro opinionum tumultu realioris scientiæ aliquid exhibere parati) impotenter insurgant, maledictis impetant, probris exagitent, vulneribus etiam confodiant: ut hujus rei exempla nonnulla vidit ætas nostra, nosque ipsi jam quoque (etiam à quibus minimè conveniebat) experimur. Miserum ac deplorandun, non meminisse nos Literas Armis contradistingui! Nonne, eheu, satis est gladiis ferreis consumi mundum, nisi calami etiam omnes,

& linguæ omnes, vertantur in gladios? Habeant sane Arma, quæ ab irato DEO *immittuntur Orbi, characterm iræ*, venientis in turbine venti, dissipantis montes, & subvertentis petras, cum fragore & flamma ignis: *Literæ certè, quæ Sapientiæ instrumenta sunt* divinæ præsentiæ, in aura leni, sine tumultu & strepitu venientis *characterem habere æquum est. Nec quidquam magis conveniens, quàm ut Viri pie & sapientes, cum Elia ad ostium prospectantes, facies suas involvant, & quid favoris Dei aura hinc aut hinc ferat, attendant. Quid alicqui profuit odiosis disputationibus Mundum conflictasse tot sæculis? Iam tandem igitur prepostærâ contradicendi ac litigandi consuetudine sepôsitâ, scrutemur junctâ diligentiâ Sapientiæ Dei vias; ut ejus quaquaversum se diffundentis ubique percepto suavissimo gustu, jucundius transigamus mortalem vitam, immortali autem præparemur decentius.*

Non id peto, ut quisquam Voluntatem potius, quam Intellectum his quæ affero, accommodet: Sed ne affectum & præjudicium pro ratione adhibeat. Censuras peto: sed liberas, à mente libera profectas: Quia anticipata suffragia, & hominum potius quàm rerum respectus, præconceptæque opinionis potius quàm concipiendæ

piendæ Veritatis studium, quantumvis solertia ingenia ligant & mancipant. Neminem ego oppugno: cur ergò me oppugnet aliquis? Viam reconciliandi omnes, qui ullâ parte Veritati litarunt, trado: & cur mihi aliquis irreconciliabiles denuntiet iras? Etsi [fateor] monitis sum minor ipse meis: *an ob id tamen odio dignus? Certè enim nullo Eruditionis apparatu, aut Ingenii acumine, fretus, Universali Sapientiæ pomæria designare sum aggressus: Sed quia quod cogitare dedit* DEUS, *saluberrimum fore Mundo, scio, arbitratus sum occasiones ad alios qui rem tantam felicius possunt, exstimulando non prætermittendas: inde factum, ut prostituere me, quam stimulorum illam segetem in hominum animos non spargere, maluerim. Scopum nempe quia mihi propono excelsum, meritoque toti mortalium generi desiderabilem, si in mediis deficio, commiseratione dignior ero quàm odio. Inhumanum nimis est, prodesse conantem plagis affligere: æquitatis autem plenum, eum qui per publicam viam incedit, publicâ frui securitate: quique communia promovere quærit commoda, eum communi patrocinio defendi ac protegi. Sed veniamus ad rem ipsam, ut nostra pro Ecclesiæ incrementis iterum exponamus vota. Præloquium tamen hoc verbis Augustini claudam.*

Cum his colloquar coram Te, DEUS meus, qui hæc omnia quæ intus in mente mea non tacet Veritas Tua, vera esse conce-

concedunt. Nam qui hæc negant, obstrepant quantum volunt, persuadere conabor ut quiescant, & viam præbeant ad se Verbo Tuo. Quod si noluerint, & repulerint me, obsecro Te DEUS meus, ne Tu sileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter: Tu enim solus sic loqueris, ut dimittam eos foris sufflantes in pulverem, & excitantes terram in oculos suos &c. Domine DEUS, miserere, ne implumem conculcent qui transeunt viam: Mitte Angelum tuum, qui eum reponat in nido, ut vivat donec volet (*August. lib.* XII. *confess. Cap.* 16. *&* 27.)

CONATVVM PANSOPHICORUM DILUCIDATIO.

* Complexum aliquem totius Eruditionis colligere pridem tentarunt Viri summi; non constare sibi mentis lumen, nisi coeuntibus undique Veritatis Rerum radiis, satis animadvertentes. Aristoteles ipse, *Sapientem debere* OMNIA SCIRE, *quantum possibile est*, scripsit: *& debere talia ponere principia, per quæ omnibus quæsitis satisfaciat: & debere incipere ab his quæ magis nota sunt, & ideò à magis universalibus: & oportere ut habeat magnam rerum certitudinem, eamque non quomodocunque, sed per causas*. (Vti hæc ex Aristotele collecta habet Ioh. Bellarinus, in Praxi scientiarum, Lib. 4. Distinct. 1. Num. 1.) Vbi ad OMNISCIENTIAN, quæ Homini possibilis est, tria hæc requirit Philosophus.

1. *Principiorum Vniversalitatem.*
2. *Ordinis Methodum veram.*
3. *Veritatis certitudinem infallibilem.*

* Ad quas leges doctrinarum syntagmata construere, non solum Aristoteles ipse, aliique antiqui, tentârunt; sed & nostri

---

* *Eruditionis universalis fundamenta.*

* *Et varia variorum tentamenta.*

nostri ævi Scriptores quàm plurimi, Encyclopædias, Polymatheias, Panepistemonas, Artes Cyclognomicas, Syntaxes Artis mirabilis, Instaurationes magnas, Transformationes scientiarum, Theatra Sapientiæ humanæ, Omniscientias Christianas, Pansophias, Panaugias, Panarchias, Pancosmias, (& si qui alias libris suis tribuerunt inscriptiones) in publicum edendo. Quorum conatus tametsi laudabiles omnium, haud tamen par omnium successus: Quemadmodum nec intentio eadem. Alii quidem sibi proposuerant omnem Eruditionis varietatem, ut per Bibliothecas diffusa habetur, in unum redigere corpus: alii non nisi delectu adhibito, sive subtilitatis, sive elegantiæ, sive ad vitam communem usus; & quidem alii methodo pressâ, Rebus adstrictâ: alii liberiore, ad placitum, sic vel sic. Quicquid tamen sibi quisq; eorum vel proposuit, vel præstitit, de omnibus nihilominus verissimè pronuntiari poterit, quod pronuntiavit Seneca; * *Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adjiciendi*

* *An etiam insuper aliquid tentari possit?*

normas, legesque, exstruendum; & Vsibus Catholicæ IESU CHRISTI Ecclesiæ, ex omnibus gentibus, tribubus, populis & linguis, collectæ & colligendæ, consecrandum.

Et quoniam de optima methodi forma nunc consultamus, reddenda erit ratio; Cur talem Librum CHRISTIANÆ PANSOPHIÆ TEMPLVM appellari? *& ad ideas, normas, legesque Architecti summi* DEI, *construi?* cur denique *Vsibus Catholicæ* IESV CHRISTI *Ecclesiæ, ex omnibus populis & linguis collectæ & colligendæ, consecrari suadeamus*? De singulis ex ordine dicendum est.

* TEMPLVM, priscis Latinis dicebatur omnis locus patulus, ex quo in omnes partes prospici poterat: quasi *Tu-emplum*, hoc est ad *tuendum amplum* spatium. Vnde & *Contemplari* aliquid, est liberè sine impedimentis contueri.

* *Cur Templum appellandum?* 1. *Quia contemplationis amplum theatrum.*

Quo sensu appellatio Templi quam maximè Cœlo convenit: quia undique prospectui patet, & quia DEVS inde liberè contuetur omnia. Quemadmodum David loquitur: *Dominus in Templo sancto suo, in cœlo sedes ejus est, oculi ejus vident, & palpebræ explorant filios hominum*, (Psal. 11. 4. & Psal. 33. 13.) Ita Lucretius *Lucida cœli Templa* dixit. Ennius autem: *Contremuit Templum magnum Iovis altitonantis*. Quia verò antiquitas loca terræ editiora, colles & tumulos, è quibus prospectus dabatur amœnus, numini colendo consecrabat, erectisque ibi Aris ad usus sacros signabat, tandemque Aras ipsas septis circummuniebat: factum inde est, ut Templi nomen ad significandum inprimis ædificium divino cultui destinatum transierit, eoque sensu nunc potissimum usurpetur. Constat tamen é Cicerone, Curiam, ubi Senatus ad consultandum quasi in Dei conspectum convenit, Templi quoque appellatione honestatam fuisse. *Curia est sedes ac Templum publici consilii*, inquit. Et alibi (pro Milone) *Curiam vocat Templum Sanctitatis*. Tandem Poëta *Mentis templa vocat* intimos animi humani (præsertim Sapientis) recessus: unde Mens velut ex edita specula contemplatur universa, & de iis quæ cernit, pro conscientia etiam decernit.

decernit. Vnde iterum Lucretius ipsam sapientum doctrinam edita Templa vocat, noto illo versu,

Sed nil dulcius est, benè quam munita tenere.
Edita Doctrinâ Sapientum Templa *serenâ:*
Despicere unde queas alios, passimque videre.
Errare, atque vias palantis quærere vitæ.

Atque hæc prima est causa, cur novæ nostræ Encyclopgdie Templi nomen indendum putamus: quia hîc menti humanæ universalis quædam fabrica paratur, unde quaquaversum prospectando omnia quæ usquam sunt, visibilia & invisibilia, temporaria & æterna, (modò revelata sint) jucundè contemplari queat.

* Altera causa sublimioris est considerationis, quam nobis ipsa divina Scriptura suggessit; nempe quod quidquid æterna Sapientia TEMPLUM suum, HABITACULUM suum, DOMVM suam, TABERNACULVM & SANCTVARIVM suum, appellare dignata est, id omne hic repræsentatur. Appellavit autem

F 2 DEvS

* 2. *Quia hîc omnia Dei Templa delibantur.*

DEVS habitaculum suum.
• (1.) Æternitatem suam, Ies. 57. 19. (2.) Mundum hunc, cœlo & terra constantem, Ies. 66. 1. (3.) Domum nomini suo ædificatam, 1. Reg. 5. vers. 5. (4.) Cor contritum ac humile. Ies. 57. 19. (5.) Ecclesiam. 1 Tim. 3. 15. (6.) Christi humanitatem, quam tota divinitatis plenitudo inhabitat corporaliter. Coloss. 2. 9. Quæ omnia ut hîc veras suas accipiant delineationes, seria datur opera.

Addatur causa tertia, magni ipsa quoque momenti: quod qui fines & usus erant materialis illius sub Veteri Test. Templi, * iidem esse poterunt adeoque debebunt, hujus Christianæ Sapientiæ Templi. Quintuplex autem è Scripturæ testimoniis DEI scopus in ordinando Mosaico Tabernaculo, & Salomonico templo, observatur: nempè;

(1.) Vt populus DEI solenni illo ad locum Vnum [quem ipse Deus elegisset] confluxu, in unitate Fidei, hoc est Vnius illius DEI cultu, contineretur.

(2.) Vt doctrinæ Legis auditu, & decori ceremoniarum aspectu, rationalem

---

* *Quia ob eosdem fines erigitur ob quos materiale Dei Templum.*

lem illum DEI cultum addiscendi occasionem haberent.

(3.) Vt recordando hîc solenniter variorum DEI beneficiorum solenniter ad laudandum & amandum DEVM excitarentur. Inde est quòd introire jussi fuerint portas domus DEI in confessione, atria ejus in hymnis, & laudare nomen ejus, Psal. 100. 4.

(4.) Vt mutuam inter se concordiam & charitatem foverent inflammarentque, utpote eiusdem DEI conservi.

(5.) Tandem ut magis hac etiam ratione, in spem vitæ futuræ erigerentur, ubi in magna Electorum Angelorum hominumque in conspectu throni DEI congregatione laudabitur DEVS in æternum. Iam autem ad eosdem planè fines hâc Sapientiæ Templi erectione tenditur.

Nempe (1.) ut Christiani omnes in una Catholica & salvifica Fide facilius inter se consensum & agnoscere & tueri possint: ex iisdem fundamentis, De eodem DEO, ad eundem scopum, eâdem edocti. *Via enim Sionis illa sancta, quæ in se tam plana est, ut ne stulti quidem deerrare possint* (Ies. 35. 8.) hîc planissimè docetur. (2.) Vt rationabili contemplatione & collatione Operū & Verborum DEI attendere doceantur omnes.

DEI nostri opera, & quam sapienter fiant! (Psal. 104. 24.) quò & ipsi nos, utpote imago DEI nostri, non nisi sapienter omnia nostra administrare discamus. (3.) Provideri potest ac debet, ut Sapientiæ hoc Templum lustrantibus, perpetui adsint stimuli, affectum in se Davidico similem excitandi, in quem ille Operum DEI contemplatione abreptus fuit, ut diceret: *Sit gloria* DOMINI *in sæculum, lætetur Dominus in operibus suis. Cantabo* DOMINO *in vita mea, psallam* DEO *meo quamdiu sum.* (Psal. 104. sub finem.) (4.) Nec est cur desperetur major inter mortales concordia, si major fuerit consensio, hoc est, iidem de rebus iisdem sensus. Nam si attenderent omnes, se ab eodem Conditore, iisdem communibus viis (quamquam particulares varient) eodem duci, verisimile est paratiores fore huic providentiæ ordini suum relinquere cursum, quàm obluctando turbare, & tamen nihil proficere, nisi quod inviti tandem in ordinem cogendi sint, æternâ confusione suâ. (5.) Denique Sapientiæ hoc Templum ad excitandam Vitæ futuræ spem ac desiderium accommodari poterit, si mentibus per omnia ductis, omnium ex æternitate effluxus, & in eandem refluxus, graphicè ob oculos ponatur: ut omnes qui

se

ſe hîc figunt nil niſi umbras captare clariſſimè intelligantur.

Hæc cur Sapientiæ Theatrum, TEMPLI appellatione inſigniendum veniat. † Dicendum jam eſt, cur non *Sapientiam* ſimpliciter, ſed *Omni-ſapientiam*, ſeu Vniverſalem Sapientiam (Græcè rotundius *Panſophiam*) appellitemus. Non exempla prætendam, (ut Laurenbergii, & Alſtedii, qui commendat quinque genera τῶν γνωστῶν illi, qui πανεπιστήμων ἐπάνσοφος fieri & dici velit, Archilogias cap. 1.) Nobis ſtat ratio noſtra, eaque triplex deſumpta à ſubjecto, objecto, & modo docendæ hîc Sapientiæ. Quantũ ad ſubjectum: Obtinuit Mos aliquot ſæculorum ut ea in quibus Sapientiæ myſteria contineri credebantur, non linguis vernaculis, vulgò intelligibilibus, ſed exoticis, ob id peculiariter diſcendis (Latinâ & Græca) traderentur, eaque ratione Sapientia ipſa ut peculium quorundam, ad fontes nempe illos admiſſorum, habêbatur. * At nos contendimus eſſe communitati generis humani conceſſam poſſeſſionem, publico juri & uſui meritò vindicandam, oramuſ-

† *Cur PANSOPHIA dicenda?*

* *Propter 1. Subjecti amplitudinem.*

que & obtestamur per gloriam DEI, viam quæri & inveniri, parari & aperiri, quâ omnibus in universum, etiam de infima plebe, potentiæ, sapientiæ, bonitatisque Creatoris sui vestigia, omnibus illis quæ omnes vident, audiunt, gustant, tangunt, agunt, dicunt, cogitant ubique impressa, intueri & adorare liceat. Eo inquam primò fine non simpliciter sapientiam, sed OMNI homini debitam SAPIENTIAM, profitemur.

* Quod objectum Sapientiæ attinet, partiebantur id ferè hactenus inter se eruditi, ut alius Philosophiam, alius Theosophiam, seu Theologiam, alius Medicinam, alius Iura sibi deposceret, posthabitâ aliorum curâ, & communis Veritatis respectu. Imò ipsius Philosophiæ partem, alius hanc, alius aliam eligit & colit, reliquis ne à limine quidem salutatis. Vnde fit, ut plerorumque scientia *particularis* tantum sit; imò, quod pejus, *partialis*. *In partes enim abeunt, qui non conveniunt in toto: & fundent sectas, qui quomodo se eadem in basi suâ insectilis Veritas diffundat, non intelligunt.* Nos autem protestamur, nec animam rerum, Ordinem, nec vinculum lum

---

* *Objecti universalitatem.*

lum rerum Veritatem, cognosci integrè posse, nisi è toto rerum complexu. Non percipit certè rerum Ordinem, qui in unum, aut pauca, defixus, quomodo omnia omnibus cohæreant, non considerat. Nec Veritatem rerum totam capit; qui non quomodo per omnia diffusa sui similis sit, observat. Suademus proinde universum Rerum & scientiæ humanæ orbem sumi, & per commensuratam omnium ad omnia proportionem, media essentiarum centra observari: quò veneranda Veritatis facies in abstractis formis nobis veniat in conspectum, eaque ratione sui alibi etiam, nempe ubi rebus concreta est, facilius cognoscendæ faciat copiam. Hic autem facilè colligi potest, etiam nobis *divortia illa Theologiæ à Philosophiâ, & Philosophiæ à Theologia*, quam passim videre est, improbari. Plerumque enim Theologi muneris sui esse putant, divinis vacare tantum: vicissim Philosophi creaturarum speculationi nimium intenti, nullum Theologiæ, nullum etiam sæpe ipsius D E I, habent respectum. Vnde fit, ut Philosophorum quidam Deum & religionem desueti, in atheismum incidant: contra Theologorum quidam Philosophos & Philosophiam omnem pertæsi, detestētur: manifestâ ibi impietate, hîc injuriâ,

Deus etenim, tam Operum quam Verborum suorum author, utrobique agnosci ac celebrari vult, & potest. Nam quanquam nos vitæ futuræ parat, ad illam tamen nos per ea quæ hîc, non loquitur solùm, sed & operatur erudit ac instruit. Ideoque non tantùm audire mandat vocem suam, sed & intueri jubet Opera. Nos igitur ut reconciliemus Philosophiam Theologiæ, (hoc est Opera Dei Verbis Dei, seu Veritatem Rebus impressam Veritati Verbis expressæ) atque per id Rationem subordinemus Fidei: suademus apud Christianos doceri nec Philosophiam separatim, nec Theosophiam separatim, sed utramque conjunctim, id est, Pansophiam. *Id enim erit propriè Omni-sapientia nostra sapere ad vitam futuram, & non desipere in præsenti: habere* DEVM *& vitam futuram in prospectu, & sentire tamen quomodo nos jam nunc undique circumstet per omnia diffusa majestas ejus.*

Si quis dicat (dicunt autem: jactatæ jam sunt in nos Voces istæ.) *Tua vero ista Pansophia confundet Theologiam cum Philosophia, sapientiam divinam cum humana, cœlumque terræ miscebit:* Respondebo. 1. Si non ista confunduntur in mente eruditi: (dantur enim viri excellentes, scientiâ sacrâ & profanâ

profanâ potentes) quid eſt quod in libro confuſionem metuamus ? 2. Annon diſtincta diſtinctè tradi poſſunt? ut tametſi ſimul ſint, inconfuſa tamen maneant. 3. Denique quomodo iſta non confunduntur in Scriptura ſacra? quæ non cœleſtia & æterna ſolùm tradit, multa etiam hujus vitæ attingit. Dices : *ſed ſubordinate ad æternam.* Rectè, atque hoc idem eſt, quod faciendum ſuademus in Panſophiæ libro, ut omnia quæ mundus habet Cælo ſubordinentur, Scientiaq; omnis Philoſophica, ſcientiæ illi quæ ſecundum pietatem eſt, ſervire cogatur. *Id autem fine triplici.* Primùm ne ignorent filii Dei, quæ admirantur, & ob quæ ſibi placent, ſapientuli hujus mundi : hi autem ut placere deſinant, ſi nos eadem intelligere, & tamen præ dulcedine majorum aliò magis trahi videant. Secundò, quia opera Naturæ, & multiplicia in illis abſcondita myſteria non ideò ſunt ut impiis ſolùm ac profanis delicias faciant : potius ut oblectent filios Dei, Angelos & Homines, quibus tam admirabile hoc potentiæ ſapientiæ bonitatiſque ſuæ expandit theatrum. Vtamur ergò jure noſtro, & in theatro hoc confidentes rationabiliter omnia ſpeculemur potius ipſi, quàm ut id ſcientes volentes

tes cedamus profanis. Tandem, eo fine coordinari & sibi invicem subordinari volumus omnia, ut per omnia inferiora mens gradatim attollatur ad omnia sublimiora. *Certum siquidem est, ad fastigia rerum non veniri, aut certè non veniri commodè, nisi per gradus. Certum & hoc, naturalia omnia* [*& artificialia omnia*] *Alphabeta esse filiis Dei, quo præparantur ad melius legendum & intelligendum sublimiora illa, quæ dictat Lex* DEI. Quod ostendit David: magna de Deo nos doceri Cœli & Naturæ quotidiano cursu, majora autem ipsius Divinæ legis dictamine, admonens. Psal. 19.

* Tertia causa, cur Pansophiæ titulum usurpari suademus, est, *Modus ejus tradendæ amplior, quam quo Philosophia sola, aut Theologia sola, utitur.* Nam quod Aristoteles à Sapiente (qui omnia quantum possibile est sciret) requirebat, idem in Pansophia requiretur necessariò: Nempe Principiorum universalitas; Ordinis continuò fluentis nusquam interrupta series, à principio ad finem; & rerum ipsarum infallibilis Veritas. Et *Principia* quidem hîc ponuntur verè Vniversalia, per quæ omnibus quæsitis omnino satisfi-

at,

* *3. Ob Sapientiæ tradendæ modum plenum.*

at, *Sensus*, *Ratio*, & *Divina Revelatio*. *Methodus* autem usurpari docetur facillima, à notissimis incipiens, in ignotissimis desinens: ad ea tamen sine saltu & hiatu ullo, gradatione perpetuâ, deducens. Vnde tertium quoque emergit, *Certitudo & Veritas* scientiæ, quâ discens in lumine semper constitutus progredi se videt, non regredi, non stare, aut hæsitare: sciens autem scit se scire, non falli.

Cum igitur doceamus, quomodo OMNES, circa OMNIA, OMNINO, πάντες πάντα, παντῶς, sapere possint, quidni πανσοφίαν docere videamur?

* At *cur tamen* PANSOPHIAM *cum adjectione* CHRISTIANAM, *dicendam putamus?* Primò quia Pansophiam condere & haurire, soli possunt principiis sufficienter instructi, Sensu, Ratione, Fideque Revelationibus divinis adhibenda. At soli Christiani habent Mundum in oculis, Verbum Dei in ore, Spiritum Dei in cordibus, Iuxta promissum Ies. 59:21. Ideò Augustinus acriter contendit *solum Christianismum veram esse Philosophiam*. (Lib. 3. contra Academicos. Cap 19.) Secundò, *Omnes fideles & pii Christiani, etiam simplicissimi, eo ipso, quia Christiani boni sunt, Pansophi sunt*: quatenus

* *Cur dicenda PANSOPHIA CHRISTI.*

nus magis Cœlum quam terram, æterna quam temporaria sapiunt, Christumque (in quo omnis Sapientiæ thesauri abscondti sunt) possident. Involutè id quidem, vere tamen: eo modo quo semen quodvis arborem aut herbam totam, cum fructu suo verè continet.

At quia tamen hæc non Christianis solis servire deberent (ex intentione Vniversalis institutionis, quæ a facillimis, omnibus confessis, incipiendo, ad ignota ducit) sed omnibus qui hominos nati sunt, ut etiam ad collustrandum &convincendum infidelium mentes (si Deo visum fuerit) vim habeant: convenientius forsan HVMANA PANSOPHIA diceretur: quemadmodum & ad excludendam incogitantiæ notam, quasi aliquid supra hominem attentemus, cum *nihil nisi humana, id est, homini poßibilia & debita urgeamus.* Tanden tamen, sive hoc, sive illud placeat, nos non alio magis fine Pansophiæ titulum usurpandum censuimus, quam quod excitatos vellemus homines, ut *Omnes* sapere cupiant, & *circa Omnia, omninò* Rerum Veritate animos explentes non opinionum fumis. Hoc seposito respectu, patimur vel *ἀριστο-σοφίαν* vel *χρηστοσοφίαν* (*Sapientia circa optima, aut selecta*) vel sanè *Ignorantiam,*

rantiam, dici: lubentiſſimè cum Socrate profitentes, hoc vnum nos ſcire, Nos nihil ſcire. Et cum Apoſtolo: *Si quis exiſtimat ſe aliquid ſcire, is nondum ſcit quomodo ſcire oportet.* (1. Cor. 8. 2.)

* Sequitur dicendum, Cur Panſophiæ hoc Templum *ad ipſius architecti ſummi Dei, ideas, normas, legeſque conſtrui* dicamus? Ratio in promptu eſt: quia totius dimenſione partiumque numero, ſitu, uſu, exemplar ſequimur, quod ipſa ſibimet delineavit Sapientia Dei. Primum apud *Moſen*, in erigendo Tabernaculo: deinde apud *Salomonem* in exſtruendo Templo: tandem apud *Ezechielem*, in gloriosius reſtaurando diruto Templo. Primò enim ad Moſen ita Dominus: *Facient mihi Sanctuarium, ut habitem inter eos, omninò juxta ſimilitudinem quam oſtendam tibi.* Et poſtea: *Inſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in monte.* [Exod. 25. verſ. 9. 40.] Deinde, ad Davidem miſit Deus (per Nathanem Prophetam, ut creditur exemplar Templi, & omnium partium ejus, quod ille Salomoni tradens, mandabat non recedere à forma illa, ſic proteſtatus. *Omnia hæc venerunt ſcripta manu Domini ad me, ut intelligerem univerſa ope-*

---

* *Cur ad Ideas Dei exſtruenda?*

ſa opera exemplaris. [1. Chron. 28. 19.] Tandem Ezechieli oſtendit formam templi myſticæ, id eſt, Eccleſiæ novæ ſub Chriſto, *cum mandato expreſſo attentè omnia excipiendi, & annuntiandi Domui Iſrael* [Ezech. 40. 4.]

N. B. *Obſervandum autem eſt poſteriorem quamque formam pleniorem ac perfectiorem fuiſſe priore.* Non quod Deus temporis & operarum progreſſu proficeret, & opera ſua emendaret, [quemadmodum hominibus in architectando evenit, ut poſteriores cogitationes videantur, & ſint meliores]. ſed quia ſic Eccleſiæ ſuæ profectus, cum tempore venturos, præfigurare voluit. Non enim ſua, ſed noſtri cauſa, iſta Figurari juſſerat. Tabernaculum ergò Moſaicum non niſi tripartitum fuit, *Atrio, Sanctuario* & *Sancto ſanctorum* conſtans, uti ex 40. Cap. Exodi liquet. Salomonis Templum habuit ante ultimum illud & intimum penetrale [Sanctum Sanctorum dictum] exteriora Atria tria: *Atrium vulgi, Atrium Levitarum, Atrium Sacerdotum*, tandemque illud ſoli Sacerdoti ſummo ſemel anno patens, *Sanctum Sanctorum.* Ezechieliani Templi ſtructura tantodem partium numero conſtabat [quanquam pluribus muris & portis.] ſitu tamen diverſo. Salo-

monicum

monicum enim Templum in monte Moriah jacebat, sed in montis plano totum: Ezechieliani verò Templi exteriora in acclivitate montis sita erant, quovis interiore Atrio gradibus aliquot supra proximum elevato; ut tandem ipsum Templum, hoc est, Sanctum Sanctorum, in summo Montis constitutum splendidissimè quaquaversus fulgeret. Quæ diversa habitaculorum Dei inter homines structura, Ecclesiæ Dei varia incrementa; semper tamen in majus, ostendebat: tàm ratione dilatationis per populos & linguas, quàm ratione cognitionis & scientiæ, cum ætatibus Ecclesiæ augendæ. Nam ut ipsi Mundo suæ sunt ætates, ita & Ecclesiæ: infantia, pueritia, virilitas, rursumque declinans ætas, senectus; quæ ut virium corporis decrementa patitur, ita mentis vires ferè intendit. Nempe propter temperamenti ad siccitatem devergentiam, quâ motus animi sedatiores, & spiritus animales fixiores fiunt. Cum itaque Ecclesiam Novi Testamenti, præsertim hoc ævo Mundo ad senium vergente, prorsus adultam sensu esse conveniat [1. Cor. 14. 20. Ephes. 4. 14.] nos *huic Sapientiæ Christianæ Templo, formam ex delineatione Templi ultimi, Ezechieli facta, mutuamur:* distin-

distinguentes totum Pansophiæ apparatum in septem diversas partes, in quarum singulis diversa spectanda exhibeantur, quò mentes ab humilioribus semper ad sublimiora elevatæ, tandem ad Sanctum Sanctorum, in beatam ejus æternitatem, deducantur. Id autem quomodo ex forma Ezechieliani Templi obtineatur, explicandum est.

* I. Primùm Ezechiel generaliter, paucisque verbis narrat *Quid in visionibus vidisset Dei.* Nempe. (1.) Civitaten in monte sitam, locum augustissimi illius Templi, quod descripturus erat. Cap. 40. vers. 2. (2.) Virum adstantem ut sibi monstraret omnia, instructum mensuris ac normis, & se ad videndum, audiendum, cordeque attendendum exhortantem. v. 3, 4. (3.) Tum Ambitum Templi, seu Murum extimum, cum Mensura ejus in latitudinem & altitudinem, v. 5.

II. Mox describit *Portam templi,* quæ unica fuit in toto illo Templi ambitu, ab orientali plaga. (à vers. 6.ad 17.)

III, *Atrium primum*, seu *extimum,* quod *Vulgi,* seu, populare, dicebatur (quia huc introitus patebat omni populo) describit, à v. 17. ad. 28. Quod habuit

* *Descriptionis Templi Ezechieliani partes septem præcipuæ.*

habuit *Portas* tres, per quas *gradibus septem* ascendebatur in ipsam Atrii aream, v. 6. 19. 22. 26.

IV. Tum describit *Atrium medianum*, ubi sacra instrumenta asservabantur, & à Levitis curabantur ea quæ anteire oportebat sacrificiis & oblationibus ex lege. Illius descriptio absolvitur à v. 28. ad 44. Notandumque est, altius fuisse Atrio primo *gradibus octo*; ut patet ex descriptione Portarum ejus: v. 31. 34. 37.

V. Sequitur *Atrium intimum*, in quo *Altare* holocausti erat, cum reliquo ad expiationes faciendas apparatu: ideoque dicitur esse *Sacerdotum*: v. 45. Descriptio ejus habetur à v. 44. ad 48.

VI. Templum ipsum *Sanctum Sanctorum* dictum (Cap. 41. v 4.) describitur à v. 48. capitis 40. per totum caput 41. Situsque ejus in ipso montis vertice: Cap. 43. v. 12. Itaque in descriptione Vestibuli ejus (Cap. 40, versu ultimo) graduum fit mentio, quamvis sine expresso numero, quot fuerint. In ipso Templo, seu Domo Iehovæ, nihil memoratur præter Cherubim, Palmas. (cap. 41. v. 20, 21.) & Mensam quæ est coram Iehova (v. 24.)

VII. Describit tandem (post repetitam formam cultûs Dei) in novo hoc Templo, Cap. 43 & 44. & formam

mam novæ politiæ in populo Dei cap. 45. & 46.) è Templo Dei per Atria illa tria emanantem *fluvium aquarum*, à principio exili, in profunditatem vastam assurgentem, & se diffundentem per omnem terram, fructificantemque & vivificantem omnia : cap. 47. v. 1. &c.

* *Ad hanc ideam si Templi Sapientiæ structuram partimur, septem illa quoque partibus constabit.*

I. Prima pars erunt *Prolegomena generalia, ostendentia* [1. [*quid libri sit. Pansophia, & quis finis ac usus ejus*; (2.) *Qui apparatus*, quos ad parandam Vniversariam Sapientiam nobis suppeditavit bonitas Dei; (3.) *Quæ ejus generalis forma.*

II. Loco *Portæ illius Orientalis, erit nobis systema Notionum communium*, quarum varietas Intellectui humano per se obvia est. Est enim animus noster harmonicè factus, utpotè summi Dei, à quo rationes rerum promanant, imago : habetque sibi congenitas rerum normas, verum à falso dignoscendi. Hæ autem normæ sunt communes quædam veritates ; quæ enunciatæ nulla probatione opus habent, quia ab omni sana mente ultrò admittuntur :

---

* *Ergò Templi Pansophia totidem.*

tur: alia vero particularia, de quibus quandoque dubium incidit, per has examinantur, probantur, aut reprobantur. Talium autem primarum & communium notitiarum apparatus sufficiens, verè erit *Porta sacra*, in omnium rerum cognitionem, facilè, citò, tutò, penetrandum.

III. *Atrium Vulgi* dabit nobis tertiam Pansophiæ partem, *explicantem ea quæ sensibus subjacent, nempe Mundum visibilem*, cum omnibus visibilibus creaturis, & quæ in illis & circa illas *vi naturæ* fiunt. Huc enim à Portâ communium notitiarum proximus transitus est, ut prælibata jam communis illa veritas in illis primùm quæratur & cognoscatur, quæ proximè ad manum sunt, videri & palpari possunt: quod facillimum, & ad remotiora facilius quoque cognoscenda, gradus certus: Addiscetque hìc homo naturalia suæ vitæ requisita ac fabricam, ut eam naturalibus mediis sustentare ac tueri possit & sciat, quamdiu fata sinunt.

III. Atrium medianum dabit nobis quartam Pansophiæ partem, explicantem ea quæ Rationi subjacent: nempe Mundum repræsentatitium, hoc est omnia, arte & ingenio producta & producenda humana opera, & quæcunque *vi Mentis* nostræ

noſtræ fiunt. Huc iterum ex Atrio Naturæ proximus eſt aditus : quandoquidem Ars & Prudentia noſtra nihil niſi Naturam aut imitatur, aut emendat, aut ſupplet. In hoc theatro addiſcet Homo ea, quæ peculiaria habet præ brutis, Rationis puta uſum rectum; Operum omnis generis prudentiam, & Linguæ artes. Verbo, vivere Vitam rationalem, tam in ſe, quam in commercio cum Creaturis omnibus, & ſocietate humana quacunque.

IV. *Atrium intimum* dabit nobis *Panſophiæ partem quintam, in qua Homo ſeipſum intimè cognoſcere, vitamque Spiritualem ac divinam vivere docebitur.* Hîc enim contemplabitur ſeipſum eâ parte, quâ proximè Deum refert, libertate Voluntatis, ſeu Arbitrii, abſolutâ : ut inſtructus antea ſenſuum miniſterio, ad cognoſcendum omnia; & Rationis lumine, ad dijudicandum omnia; jam etiam ut Rex ſolutæ poteſtatis, quidquid ſenſus oſtendunt aut occultant, & Ratio ſuadet aut diſſuadet, liberè velit aut nolit, pro arbitrio. Hoc etenim dignitatis faſtigium eſt ſummum, quod à Creatore communicari poterit Creaturæ : quemadmodum id expreſſit Deus in ſua de Homine creando conſultatione: *Faciamus* inquiens, *Hominem ad imaginem*

nem nostram, qui dominetur in pisces & aves, &c. id est, pro arbitrio agat. Requirebat quippe Mundi perfectio, dari talem Creaturam, quæ non à natura determinaretur ad suas actiones, & impetu naturæ solum ageret [uti Elementa, lapides, plantæ, bruta] sed quæ se ipsam incitaret, aut retraheret, pro lubitu. Intererat quoque gloriæ DEI, cujus Sapientia magis elucescit in regendis Creaturis suâ voluntate se agentibus, quàm iis quæ per naturam ad actiones suas determinantur. Et stravit sibi Deus viam ad patefaciendam abyssum bonitatis suæ in remunerando spontaneo obsequio, & justitiæ in plectendo scelera; tandemque clementiæ, in restituendo collapsam hanc excellentem Creaturam. Hoc itaque demum fuit adæquatum objectum sapientiæ Dei omnimodè declarandæ, HOMO: qui suæ dignitatis fastigium recogitans, facilius agnoscet enormitatem sui prolapsûs in profundissimum miseriarum barathrum: è quo retrahi & dignitati suæ restitui non potuit, nisi Deus ipsi se dimitteret, reuniendoque se illi firmiori vinculo eum sibi astringeret in æternum.

In hac igitur Pansophiæ parte Homo magna illa & profunda ab oculis Mun-

Mundi abſcondita, internæ *generationis, degenerationis, & regenerationis ſuæ myſteria*, ſpeculabitur: unà cum admirandis Dei circa Hominem condendum, redimendum, ſanctificandum, regendum aut deſerendum, ſalvandum aut damnandum, arcanis. Diſcetque è perditionis profundo retractus, & ſibi ac Deo redditus, abnegare poſthac ſeipſum, id eſt, arbitrium ſuum Deo reſignando, Spiritui ejus regendum ſe dare: verbo, ſpiritualem vivere vitam & adhærere jam DEO. Hæc igitur Panſophiæ pars continebit ſcientiam illam, quæ dicetur *Sanctorum* [Prov. 30. 3.] & *Sapientia occulta* [Pſal. 51. 8.] *omniſque Sapientiæ compendium* [Iob. 28. 28. Eccleſ. 12. 13.] *à Sapientibus mundi abſconditum* [Mat. 11. 25.] ut appareat, quanto doctrina Eccleſiæ præcellat doctrinæ Philoſophorum, quantoque domus Domini elevetur ſuper vertices aliorum montium. Ieſ. 2. 1.

VI. *Vltimum Templi* penetrale *Sanctum Sanctorum* dabit nobis Panſophiæ partem ſextam, in qua ſuam æternitatem inhabitans DEVS DEORVM ſpectabitur: in quantum nempe ſe & infinitam illam ſuam æternamque majeſtatem atque gloriam, in hac vita cognoſcendam dat illis, quos æterno

ſuo

ſuo conſortio deſtinat, & ad id allicit. In hoc Theatro Homo archetypum ſui, & Mundi; contemplando, quam verè opera Dei omnia Deum, ſuo modo referant, & quam infinitò tamen ſublimiora in Deo ſint omnia, quacunque in Creaturis bona, pulchra, jucunda, deſiderabilia, inveniuntur, agnoſcet. Cujus agnitionis effectus erit, ut beatitudinis illius æternæ dulcedine captus, & guſtu ejus jam velut inebriatus, nihil ſciat & poſſit, quàm in Deo ſuo gaudere, & amore ejus colliqueſcere, & ſe totum illi inhabitandum permittere, eoque plenâ jucunditate tranſmittere vitam hanc, & ad mortis delatus portam, ingredi æternam

VII. Tandem, *fluvius ille Aquarum Templo promanantium*, & ſe in omnem terram diffundentium, dabit partem Panſophiæ ultimam, *uſum verum aquarum Sapientiæ veræ explicantem.* Equidem per aquas illas è Templo Ezechieliano erumpentes, deſignatum fuiſſe Euangelii curſum, placidum initio, ſenſim tamen augmenta capientem, ut nemo impedire ac ſiſtere poſſit, æquè ac fluvius nullis objectis molibus cohiberi poteſt, ſcio: ſed & in genere, doctrinam Sapientiæ aquis conferri conſtat. *Doctrina Sapientiæ eſt ſcaturigo vitæ*, inquit Salomon Prov. 13. 14. Item: *Aquæ profundæ ſunt verba ex ore Viri præſtantis; torrens eructans eſt ſcaturigo Sa-*

pientiæ, Prov. 18. 4. Apud Syracidem verò inducitur ipsa Sapientia ita loquens: *Ego Sapientia effudi flumina, sicut aquæ ductus processi in Paradysum. Dixi, irrigabo hortum meum, & inebriabo pratum meum, &c.* (24.) Cogitandum igitur, quibus designatis alveis perfundere debeant hæ aquæ omnes hortulos animæ nostræ, & omnia vireta negotiorum vitæ nostræ, & totum Ecclesiæ paradisum: Id inquam disquiri, & in aperto poni, in hâc ultima Pansophiæ parte debebit.

* Atque hæc inter alia est causa *cur Sapientiæ hoc Templum Catholicæ Iesu Christi Ecclesiæ, ex omnibus gentibus collectæ & colligendæ, consecrandum diximus.* Nempe quia 1. Huic matri debetur, quidquid in ejus solatia & honorem filii ejus possunt adsciunt.

2. *Non accendunt lucernam, inquit Christus, ut ponant sub Modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in Domo sunt* (Matth. 5. 19.) Atqui lumen hoc sapientiæ universalis, omnia finibus suis subordinantis, lucerna quædam Dei est: suspendenda igitur, omninò in Domo Ecclesiæ, ut luceat omnibus.

3. Hæc domus Dei vivi, Ecclesia (ut dicitur 1. Tim. 3. 15.) exstructa est ad eandem ideam, ad quam ipsum hoc Sapientiæ

* *Cur Sapientiæ Templum Ecclesiæ Catholicæ dedicandum.*

pientiæ Templum conditum est, ut hujus contemplatione in ampliorem sui ipsius cognitionem provehi possit. Iuxta illud Canticor. 1 8. *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, igredere, & abi post vestigia gregum, &c.* Hîc enim per vestigia rerum, quæ usque sunt deducta, ad suam & sponsi sui æterni pulchritudinem cognoscendam Ecclesia promovetur. *Et quandoquidem Angelis per Ecclesiam nota fit multiformis Sapientia* DEI (Ephes. 3. 10.) Ipsa quoque Ecclesia sui, Angelorum, DEI, contemplatione in ejusdem multiformis Sapientiæ DEI cognitionem altius altiusque se promovendi occasiones ut habeat, providendum est.

4 Maxime autem, quia Templi sui novi (Ecclesiæ Novi Testamenti) magnificentiam maximè conspicuam ultimis temporibus prædixit, eique luminis & benedictionis suæ torrentes promisit DEVS. *Et erit in novissimis diebus* (dicit per Iesaiam & Micheam DEVS: idem per diversos, diverso tempore, & bis iisdem verbis, ut notetur decreti divini certitudo.) *præparatus mons domui Domini in vertice aliorum montium, & elevabitur super colles, ut confluant ad eum gentes.* (Ies. 22. Mich. 4. 2.) *Et erit die illo, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Iudæ ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit vallem lectis-*

 simarum

ſsimarum Cedrorum (*Joel.* 3. 18. (*Exibunt enim aquæ vivæ de Hieruſalem , medium earum ad mare orientale , & medium earum ad mare noviſsimum , in æſtate & in hieme. Et erit Dominus Rex ſuper omnem terram Dominus unus , & nomen ejus unum.* (Zacha. 14. 8. 9.) Hoc quia complendum eſt omninò , excitandi ſunt univerſalibus quibuſcunque mediis homines , non ſolum ad ſpectandum , ſed & promovendum ſplendorem hunc domûs DEI: proferendumque quibuſcunque viis datur terminos Eccleſiæ , & diducendum de torrente D E I rivos , etiam per loca arida , nondum ante cœleſti hoc rore conſperſa : ut tandem omnes ſtantes ſuper vitreum mare , citharas D E I nacti , cantare incipiant canticum Moſis ſervi D E I, & canticum Agni , dicentes. *Magna & mirabilia ſunt opera tua , Domine Deus omnipotens ! Iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ , Rex ſanctorum. Quis non timebit te Domine , & magnificabit nomen tuum ? quia ſolus Sanctus es. Nam omnes gentes venient , & adorabunt in conſpectu tuo : quoniam judicia tua manifeſta facta ſunt.* (Apoc. 15. 2. 3. 4.)

* Atque ſic jam patere poteſt ,quid libri ſit , quod ſuademus condi , & quibus de cauſis ſuadeamus ; Deſinant ergò metuere,

* *Objectionum ſolutio.*

tuere, aut suspicari, confusum hic iri sacra profanis. Primum enim, *Omnia munda sunt mundis* (Tit. 1. 15.) Nihil Israelitas, nihil Tabernaculi structuram, inquinavit Aurum & Argentum impuris Ægyptiis ereptum &c. Deinde nihil hic confunditur, sed confusionum quibus hominum mentes laborant, remedia parantur, per distinctam, & gradibus suis in fastigia sua se elevantem cognitionem omnium quæ cognosci possunt, merentur, debent. Ideoque primum ostendimus generalissima illa & notissima, quæ ipso sensus communis testimonio vera esse, per se liquet. Tum producimus ea quæ Sensus externi vident & palpant, & videre ac palpare se sciunt. Mox ea quæ ab his Ratione certâ deducuntur; sed ita, ut veritas eorum ad sensualia quoque experimenta deducatur. Tandem ea quæ à Revelatione divinâ veniunt, & fide solâ prehenduntur: sed ita, ut simul tamen Ratio & sensus subtestari Deo, revelatorumque invisibilium veritatem, per analogiam visibilium agnoscere doceantur, quò totius æternæ per omnia sparsæ Veritatis, unus æternus concentus undique sibi constet. *Quid ergo hic confusionis ubi harmonia mera?*

Sed talia Christus non docuit inquiunt: *solam salutis viam tradidit*: Resp. 1. Eccur igitur vos minora etiam illa, ad vitam

hanc ſpectantia, docetis, aut doceri curatis, filios veſtros; Literarum nempe, Numerorum, Syllogiſmorum, &c. doctrinas? 2. Eſto, non docuerit hæc Chriſtus, certè tamen nec veſuit: potiùs non ignoranda eſſe paſſim innuit, quum à naturalibus & artificialibus varias myſteria ſpiritualia declarandi & occaſiones & formas ſumeret, oſtendens nimirum ea eſſe viſibilium ad inviſibilia rationes, ut hæc à nobis vix aliâ commodiore viâ, quam illorum ductu, intelligi queant. Supra Chriſtum ergò ſapiunt, qui ſpiritualia tantum & cœleſtia volunt, & jactant, remotis à Chriſtianiſmi ſtudio omnibus iis, quibus (ut aiunt) profani occupantur. Occupentur ſanè illi, & hîc ſe figant, nos noſtri, *Plus ultra memores*, non occupabimur illis, ſed illa occupabimus, tanquam gradus & ſcalas ad ulteriora & altiora illa noſtra facilius & expeditius nos promovendi. 3. Si Chriſtus talia non docuit per ſe, docuit per alios: ſi non docuit tunc, docet nunc. Ille enim *idem eſt heri & hodie & in ſecula* (Hebr. 13. 8.) *Sapientia illa Dei per quam fiunt omnia* (Prov. 8. & 1. 9.) Quicquid ergò uſquam eſt luminis, ordinis, ſapientiæ, ab illo eſt: per quemcunque tandem hominum & quocunque ſeculo, ex operum & verborum ejus Theſauro erutum. Ipſe in Mundum venerat, non ut minora hæc ex-

pediret, sed *ut animam suam daret λύτρον in redemptionem pro multis* (Matt. 20, 28.) Ideò etiam libros Evangelii scribendi, & in Ecclesia sua ordinis externi constituendi partes commisit discipulis suis; promittens illis, & successoribus, præsentiam suam ad consummationem usque seculi. Erit proinde hoc etiam opus, si utile erit, & quidquid unquam boni emerget, ad consummationem usque seculi, Christi opus: *Qui cuncta bona facit, unumquodque in tempore suo* (Eccles. 3. 10.)

* Nos, si ædificandi hoc universariæ Sapientiæ Templum sententia stabit, meminisse æquum erit.

1. Templum ædificandum esse (ut David monebat Salomonem) *magnum, excellens, celebre ac gloriosum per omnes terras*, (1. Chro. 22. 5.) quia *magnus est Deus noster super omnes Deos*. 2. Chron. 2. 5.) Conquirendos igitur undecunque artifices tanto opere dignos, qui sciant adinvenire prudenter quidquid fuerit necessarium. (2. Chron. 2. 7. 14.)

2. Templum Salomonis fundatum fuit, DEI jussu, in monte *Moriach*, quod visionem DEI sonat: Templi item Sapientiæ fundamentum erit *Visio Domini:* hoc est, eò ibunt omnia, ut per visibilia

 univer-

* *Architectis Templi Sapientiæ observandæ regulæ.*

universa, ipse invisibilis universi præses, cum diffusa per omnia potentia, sapientia, bonitateque, sua mente videri queat.

3. Materia Templi Salomonici terni generis erat, *Lapides*, *Ligna*, *Metalla*: & quidem Lapides pretiosiores, *Marmor & Gemmæ*: ligna succosa & & odorifera, *Abiegna & Cedrina*; *Metalla purissima*; *Aurum obryzum*. Templo Sapientiæ materiam dabunt tres illæ principiorum sylvæ, *Sensus*, *Ratio*, & divina *Revelatio*, Sensu palpabilitate suâ naturam lapideam; Ratione vernante suâ vi arboreum vigorem; Verbo Dei suâ in æternum permanente virtute, incorruptibilitatem auri purissimi, referente.

4. *E Lapidibus erigebantur parietes: è Lignis fiebant Tabulæ ad obtegendum parietes: ex Auro laminæ ad inducendum Tabulas* [2. Chron 3. v. 5. 6. 7.] quin & pavimentum marmoreum (2. Chro. 3. 6.) tectum fuit Auro (1. Reg. 6. 30.) sed *Vasa sacra*, *Altare*, *Mensa*, *Candelabra*, *Lucerna*, *Thuribula*, *& omnia ex auro purissimo* (2. Chron. 4. 19. &c.) Ita Sapientiæ Templi fundamenta & parietes ex illis solis ponantur, quorum veritas ad sensualem usque evidentiam consolidata est: adjunctis tamen, & vi ratiocinationis in apertum productis, causis, cur ita esse unumquodque uti est, necesse sit: tandemque divi-

divinorum testimoniorum superaddito splendore, quo Veritati rerum integrè sua ubique constet majestas. *Sacra tamen supellex, ad fidei & salutis spectans mysteria, purissimum eloquiorum Dei aurum sit.*

5. Salomonis Templum ædificatum fuit *è lapidibus dolatis, atq; perfectis, ut inter ædificandum neque malleus, neque securis, neque ferramentum ullum auditum fuerit* (1. Reg. 6, 7.) Ita inter ædificandum Sapientiæ Templum, nullos disputantium & rixantium strepitus audiri convenit: sed ut componantur omnia è Veritate in quadraturam redacta: h. e. dogmatibus & doctrinis non temerè congestis, ibi demum ubi tanquam structuræ pars jam ponuntur, asciandis, dolandis, ad veri similitudinem aliquam conformandis, intellectuique adaptandis: sed quæ ex *præmissa Principiorum officina* quasi jam parata prodeant, nullosque ad reliqua anfractus, aut hiatus, aut quascunque inæqualitates, ostentando, omnibus præmissis, connexis & connectendis, ex amussim quadrare appareant. Ita demū Veritas rerum in luce sisti, & à contradictionibus liberari poterit.

6. *Templi illius materialis partes erant proportionatissimæ*: ideoque ædificati illius historia plena est numerorum & mensurarum (1. Reg. 6.) Angelusque structu-

ram typici Templi ostensurus Propheta, funiculo lineo & calamo mensorio instructus accessit (Ezech. 40. 3.) Eodem modo in Sapientiæ Templo ad *universalem symmetriam* redigenda erunt omnia, ut vagabundis mentis nostræ coagitationibus, cancelli sint, fixi certi ac immoti.

7. Addita ibi erant artificiosa ornamenta, *sculpturæ & cælaturæ, Cherubinorum, Palmarum, Florum* (1. Reg. 6. 29.) Id in Sapientiæ Templo erit *externa methodi concinnitas, stylique elegantia,* ad faciendum externo quoque palato, quantum convenit, delicias.

8. Ibi *omnia Templi ambitu conclusa sancta erant* (solus enim extremus, in circuitu Templi murus, inter sacrum & profanum distinguere debebat) Ezech. 42. 20. *Ita quidquid Sapientiæ Templum continebit, sanctum esto*, sive in se, sive quod ad sanctos usus adhibeatur, nempe in gradum facilius agnoscendi & assequendi fines nostros, gloriam Dei & beatitudinem in DEO nostram, ad quæ omnia hæc maxima, minima, unumquodque ordine suo, referuntur.

8. Quod autem olim desolati Hierosolomytani Templi reædificatoribus DEVS, ut animum addaret, promittebat; præsentiam, opem, benedictionemque largam (Hagg. 1. & 2.) idem sibi meritò pollicebuntur Sapientiæ

Tem-

Templi ædificatores : juxta illam Sapientiæ cœlestis vocem, *Ego diligentes me diligo, &c. ut repleam thesauros eorum,* (Prov. 8.17. 11.)

10. Tandem, quemadmodum cum fundaretur, à Cœmentariis Templum illud materiale, Sacerdotes cum Levitis ſtabant in ornatu ſuo, cum tubis & cymbalis, ut laudarent Deum, totuſque Populus acclamabat laudans Dominum (Eſd. 3 verſ. 10, 11.) ita dum Sapientiæ Templum fundatur, omnes pios pii propoſiti conſcios non inconveniens erit adjungere vota & ſuſpiria ſua, ut cœptum in nomine Domini opus feliciter ſurgat & in ejuſdem laudem cedat, dicentes: *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & uſque in ſeculum. A ſolis ortu uſque in occaſum lauditur nomen* DOMINI. (Pſal. 113. verſ. 2. 3.)

SEPTEM PARTIUM TEMPLI PANSOPHIAE Christianæ TITULI SPECIALES.

I.

Templi Sapientiæ

PROPYLÆUM

Anteriora ejus, nempe ſtructuram externam, cum ejus condendi & adeundi Neceſſitate, Poſſibilitate, Facilitateque, ſpectanda exhibens.

II.

Templi Sapientiæ PORTA

Per quam in omnium ſcibilium cognitionem veram aditus primus datur.

ſive

SAPIENTIÆ APPARATUS GENERALIS.

In quo ſumma Rerum omnium genera, ſtructuræ, legeſque ſpectandæ exhibentur. Idque ductu ferè communium Notitiarum, omni humanæ menti inſitarum, quæ probatione nullâ indigent, illuſtrata ſolum exemplis, mox admittuntur: è quibus tamen, ut Veritatis fontibus primis, omnes particularium ſcientiarum rivuli dimanabunt.

III.

III.

Templi Sapientiæ

ATRIVM PRIMVM.

In quo Mundus visibilis, cum omnibus quæ in illis & circa illas vi NATURAE fiunt, spectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo naturalis suæ Vitæ requisita & fabricam nosse, Creatorisque sui Sapientiam religiosè venerari, addiscat.

IV.

Templi Sapientiæ

ARTIUM MEDIUM.

In quo Creatura rationalis, HOMO, cum omnibus illis quæ INGENIO humano fiunt, ac fieri possunt, spectanda exhibentur. Eo fine,

fine, ut Homo VIM MENTIS suæ nosse, eaque Deo plasmatori suo in honorem uti, & vitam verè RATIONALEM VIVERE condocefiat.

V.

Templi Sapientiæ ATRIVM INTIMVM.

In quo INTERIORA HOMINIS, quâ proximè DEO accedit, nempe Liberum ARBITRIUM, & agendi soluta potestas, cum horrendo ejus abusu & attracta inde pernicie, reparataque per Christum θεάνθρωπον salute, spectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo sibi ac Deo restitutus, spiritualem & divinam vivere incipiat vitã.

VI.

VI.

Templi Sapientiæ

PENETRALE ultimum,

SANCTVM SANCTORVM

dictum.

In quo ipſe adorandus Mundi præſes, Angelorum & Hominum Dominus IEHOVAH Deus Deorum, cum æterno ſuo Regno, Majeſtate & gloria, in quantum ſe & illa revelavit, mentibus ſpectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo per omnia & omnium ope ad Deum adductus, eumque tanquam æternæ quietis beatitudiniſq; centrum flagrantiſſimo amore complexus, ſemet ipſum, ut Templum vivum ſanctum inhabitandum ei tradat in æternum.

VII.

Templi Sapientiæ

FONS AQUARUM viventium. hoc eſt,

De uſu Sapientiae veræ, è Templo Dei dimanantis: nempe ut exundet ac ſe diffundat per omnem Terram, ad implendum eam cognitione Iehovae, ſicut mare aquis opertum eſt.

Pſal. 43. verſ. 3.

Emitte Lumen *Tuum, &* Veritatem *Tuam, Deus, ut me deducant, & adducant in montem ſanctum* Tuum.

FINIS.

DIDA-

DIDACTICA MAGNA;

Vniversale omnes omnia docendi artificium exhibens.

SIVE

Certus & exquisitus modus, per omnes alicujus Christiani Regni Communitates, oppida & vicos, tales erigendi Scholas, ut omnis utriusque Sexus Iuventus, nemine usquam neglecto Literis informari, Moribus expoliri, Pietate imbui, eâque ratione intra pubertatis annos ad omnia, quæ præsentis & futuræ vitæ sunt, instrui possit.

Compendiose, Iucunde, Solide.

Vbi omnium quæ suadentur,

FVNDAMENTA *ex ipsissima rerum Natura eruuntur.*

VERITAS, *artium Mechanicarum parallelis exemplis ostenditur*

SERIES, *per Annos, Menses, Dies, Horas disponitur:*

VIA *denique in effectum hæc feliciter deducendi, facilis & certa ostenditur.*

Operâ & Studio I. A. C.

DIDACTICÆ
noſtræ,
PRORA & PUPPIS ESTO,

Inveſtigare modum, quò

DOCENTES minus doceant, *Diſcentes* verò plus diſcant.

SCHOLÆ minus habeant ſtrepitus, nauſeæ, vani laboris, plus autem otii, delitiarum, ſolidique profectus.

RESPUBLICA CHRISTIANA minus tenebrarum, confuſionis, diſſidiorum, plus lucis, ordinis, pacis, tranquillitatis.

Pſalm 67. verſ. 1. 2.

Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis! Illuminet vultum ſuum ſuper nos & miſereatur noſtri! ut cognoſcamus in Terra viam Tuam, in omnibus gentibus Salutare Tuum.

LEM-

LEMMATA CAPITUM DIDACTICÆ MAGNÆ

In Præfatione ejus, cura diligentis liberorum educationis variis rationibus & exemplis, Magistratui, Parentibus, & Præceptoribus seriò commendatur.

In opere ipso sequentia tractantur;

Cap. I. Probatur, Hominem Creaturarum ultimam, absolutissimam, excellentissimam esse.

Cap. II. Hominis finem ultimum extra hanc vitam esse.

Cap. III. Vitam hanc non nisi præparatoriam esse æternæ.

Cap. IV. Præparationis ad æternitatem gradus esse tres: Se (& secum omnia) (1) NOSSE, (2) REGERE, & (3) ad DEUM DIRIGERE.

Cap. V. Trium illorum (eruditionis, Morum, Religionis,) Semina nobis inesse à Naturâ.

Cap. VI. Hominem, si homo fieri debet, formari oportere.

Cap. VII. Formationem Hominis commodissimè fieri ætate prima: atque nisi hîc, commode haud posse.

Cap. VIII.

FINIS CAPITVM.

Hæc

Hæc omnia ab Authore jam elaborata, extremam tantùm manum ejus expectant, quam prout favorem, opemque orbis literati experietur, ita cito tardeve iis est impositurus.

FINIS.

I. A. COMENII

I. A. COMENII
DE
SERMONIS LATINI
STUDIO,

per

Vestibulum, Ianuam, Palatium & Thesâuros Latinitatis,

Quadripartito gradu plenè absolvendo,

DIDACTICA DISSERTATIO.

ET

De usu debito

Vestibuli & Ianuæ

IN FORMATORIUM.

Cui accedit

De iisdem perficiundis

G.V.D. CONSILIUM.

Omnia usum Publicum.

LUGD. BATAV.

Apud DAVIDEM LOPEZ de HARO. 1644.

Amplißima

WRATISLAVIENSIUM REIPUBLICAE Amplissimis Patribus conscriptis DOMINIS.

COSS. CAMERARIIS, SYNDICIS, cæterisque senatoribus imprimis autem.

Scholarum Curatoribus & Ephoris, Viris Nobilissimis, strenuis Magnificis: quâ natalium splendore, qua Prudentiâ & rerum usu, præstantissimis.

DOMINIS & fautoribus observanter Colandis.

FAELICITATEM PERPETUUM!

Ampliſſimi DOMINI,

LAUDABILE illorum eſſe inſtitutum, qui longum, perplexum, aſperumque puerilium ſtudiorum iter, arte aliquâ methodi ad brevitatem, facilitatem jucunditatemque revocare laborant; nemo id omnium qui rebus humanis quàm optimè conſultum eſſe volunt, negaverit. Nam quia Vita hominum, non diſcendo, ſed agendo & utendo, tranſmittenda eſt: agere verò & uti is ſolùm potis eſt, qui didicit: didiciſſe autem ſolus is, qui rectè fuit doctus: patet utiliter omninò eos ponere operam, qui fælici aliquo ſucceſſu id agunt, ut docentibus & diſcen-

tibus quàm optima ſaluberrimaque ſuggerantur, & utrique nauſeâ & tædio (quæ à minus ordinatâ horum laborum pertractatione nimis quàm ubertim proveniunt) liberentur. Plus dicam, quia dicendum eſt: qui id præſtent, ut *Docentes minùs doceant, quàm vulgari: ἀμεθοδείᾳ: Diſcentes autem plus diſcant, quàm uſitatâ ingeniorum carnificinâ.*

Hoc quùm nos præſenti etiam opuſculo agamus, aut certè quomodo in Scholis agendum ſit, certâ indagine exquiramus, certaſque rationes & vias commonſtremus: Veſtro id HONORI, Ampliſſimi Domini, Veſtræque literariæ pubis (quæ florentiſſimæ Reipublicæ veſtræ ſeminarium

eſt) VSIBUS, conſecramus. Habeant ſanè id ſibi commune, ſi volent, alii quoque: ſed ita, ut quidquid inde utilitatis ſperari, aut percipi poterit, id ſplendori Prudentiæ Veſtræ acceptum feratur: quorum laudabilis pro recta Iuventutis inſtitutione cura, his cudendis, & in lucem edendis, anſam dedit.

Valete PATRIÆ LUMINA & COLUMINA. Supremus Rerum humanarum præſes, Ter optimus Maximus DEUS, faxit, ut OMNIA VESTRA, Publica & privata, in primis autem ECCLESIÆ & SCHOLÆ, floreant in perpetuum! Quò veſtræ Sapientiæ ac Prudentiæ radij, ſucceſſivo lumine, ad ſeram

usque posteritatem fæliciter se exporrigant!

Sic animitùs vovet

Nobiliss. & Ampliss. Dignit^m. Vestrarum

observantissimus

IOHANNES AMOS COMENIUS
διδασκαλόφιλος.

AD VIVUM CLARISS.

DN. IO. AMOSVM COMENIVM

POST VESTIBULUM

Ianuamque Latinitatis,

COMMONSTRANTEM VLTERIUS

ELEGANTIÆ LATINÆ

PALATIUM AC THESAVROS:

Denique PANSOPHIAE

opus emolientem.

V*Estibulo solo sine cultu posteriorum,*
Fertur Epicteti clara fuisse domus.
Vestibulum *solum potuit Te reddere clarum:*
Vis tamen ut per Te splendeat ampla Domus.
Ianua *præstructa est: Nunc deinde* Palatia *monstras;*
Thesaurosque *mones, qui pote, subjiciat.*
Cedat Epictetus nomen Tibi: Clare COMENI:
Sint ut Epicteti Tu dabis innumeri.
Annuat è cælo Deus, *ut* Sapientia *per Te*
Indatur posthac omnibus omnigena.

Scribeb:

Georgius Vechnerus. D.

DE LATINÆ LINGVÆ *Studio perfectè instituendo* Dissertatio Didactica.

APELLEM, *Plinius* Autor est, picta opera sua exponere solitum in pergula, atque; post tabulam latitantem subauscultasse judicia: non tam ut se laudibus titillaret suis: si quas audisset, quàm ut vitia quæ â vulgo, curioso rerum censore, notari animadvertisset, corrigeret.

2. Quod Exemplum cum liceat cuivis artificiosè aliquid tentanti imitari, ut censuras publicas, in artis profectum transferat; putabam etiam licere mihi, circa rem publicæ utilitati nuper â me cogitatam & effictam, *novam scilicet illam Linguas compendiosius docendi formam, quam (aliorum idem ante nos tentantium Exemplo)* Linguarum Ianuam *appellari contigit.*

3. Exposui proinde opellam meam luci, meque; abdidi, sexennio toto varia variorum judicia explorans: *quæ in tria omnino abierunt genera.*

4. *Alij enim & quidem plerique, inventum*

tum laudarunt, hanc Linguas docendi & discendi rationem talem rati, quâ non detur melior: quippe ad normam Rerum ipsarum accommodatam.

5. Vnde factum, ut non solum variarum linguarum versione ornata, variisque in locis typis descripta, sed & passim in Scholas, non triviales duntaxat, verum & illustres recepta sit.

6 *Vnus & alter repertus est, qui defectus notare, publicéque non ita plaudendum esse, monere cœpit:* opus esse inchoatum, non perfectum, quod perfici & emendari publica literarum salus postulet.

7. *Fuerunt denique, qui nec nec laudare nec vituperare sustinuerunt:* id solum mussitantes, non pervidere se, quâ ratione libellus iste promissum præstaret usum, ut ejus beneficio faciliús, jucundiùs, celeriús, in Autorum lectionem immitti queat Latinitatis tyro.

8. Vnde factum, ut cunctantiùs reciperent: expectantes videlicet, vel consummatius aliquod, & magis ad scopum accommodatum, opus: vel saltem de vero & genuino hujus opusculi usu, informationem. Qua de re variis è locis, etiam transmarinis, admonitus sum.

9. *Quid ego igitur ad hæc omnia?* Primum, patior commune fieri, adeoque factum esse lætor, quidquid utiliter adinvenire dedit is, qui dat omnia.

10. Non enim sapere possunt *Beseleel* & *Ooliab*, ad excogitandum quidquid affabrè fingi potest (Exod. 31. v. 2.) nisi dono ejus, qui fabricat mutum & surdum, videntem & cæcum (Ib: 4. 11.)

11. Et quia Servator noster dixit; *Ignem veni missurus in terram, & quid volo nisi ut ardeat?* (Luc. 12. 49.) ardorem hunc charitatis omnes Christi servos imitari fas est, ut quascunque luminis scintillas excussisse dedisset luminum Pater, eas in flammam abire optent & gaudeant.

12. Quod autem sint, qui quod carpant inveniunt, illorum quoque opera grata est; dummodo non livore, sed publici profectus amore, egant quod agunt: (quanquam *& Zoilorum dente perpoliri potest, cui undecunque proficiendi occasiones captare est animus:*) ut quidquid mendorum aut defectuùm animadvertunt, suppletum & correctum eant: sive Autorem, aut qui succentùriant, admonendo, sive ipsimet aliquid elaboratius, cui nostra hæc jure merito cedere debeant, concinnando.

13. Quod à quocunque fuerit factum, credat me pro defensione meorum non verbum unum esse perditurum: laudabo potiùs melioris inventi autorem; & gratulabor seculi profectibus; & DEI bonitatem, quæ ita gradatim dona sua communi-

municat mortalibus, celebrabo; & denique ipsemet omnibus ad hæc quæ certioris fuerint usus sequendum (quantum in me erit) serius hortator ero.

14 *Interim tamen*, dum tale quid adornatur, placet illis qui circa nostrorum usum hærent gratificari, id, quod non satis se videre fatentur, clarius commonstrando.

15 Quod ut commodè fiat, totius propositi nostri rationem plenius recognosci opus erit: non in eo solum quod jam factum est (exstructa illa Latinitatis IANVA, & præstructo ei VESTIBVLO) sed & quid præterea fieri posse, atque adeò debere, dies nos docuit, ipsumque jam adauctius & defæcatius redditum *didacticum lumen*.

16. Dicam igitur distinctè. Primum, *De Moliminum nostrorum scopo & fine*. Deinde, *De Mediis ad hunc finem*. Tandem, *De Mediorum modo seu ratione & Methodo, data media sic dispensandi, ut à scopo aberrari non possit.*

17. *Finis* Didacticæ hujus disquisitionis est: *ut Linguæ Latinæ* (quæ postquam unius gentis propria esse desiit, communis Europæarum gentium Mercurius, Scholisque inclusa, eruditorum vinculum, & eruditionis vehiculum, facta est) *studium reddatur expeditius: hoc est, facilius, celerius, fructuosius, quàm hactenus.*

 18 Nem-

18. Nempe, ut non tanta cum docentium & discentium molestia, fastidio, nausea; nec tanto cum ætatis annorumque dispendio; nec denique tanta cum remora & jactura scientiarum realium, uti fit, ad linguæ hujus usum veniatur: sed ut citò & tutò, facilè & jucundè in optimos Autores, illorumque auxilio in divinarum & humanarum rerum scientiam, deducatur Christiana Iuventus.

19. Non enim *Psittacos* suscipimus formandos, quos sine mente sonos tinnire satis sit: sed *Creaturam rationalem, Rerum Dominam, expansæ per omnia sapientiæ DEI spectatricem, testem, interpretem.* Quam Verbis distendere, non Rebus implere, est à divini consilii scopo aberrare, hominis majestatem diminuere, mentibusque pro Rerum scientia imagines & umbram instillando, turpiter imponere.

20. Hoc ergò agendum est, ut *Linguarum* (Latinæ inprimis) *studium in* Res *tendat: quò non in loquacitatem vanam, sed in sapientem Eloquentiam*, *desinat.*

21. Id quod nullâ ratione aliâ impetrabimus, quàm si *perpetuò verba Rebus connexa tradantur quò unâ eâdem operâ Mens & Lingua semper erudiantur.*

22. *Verba* sine *Rebus*, putamina sunt sine nucleo, vagina sine gladio, umbra sine corpore, corque sine anima.

23 Ver-

13. Verborum proin copiâ, qui eruditionem metitur, quoties loquitur, nihil nisi loquitur, hoc est, garrit.

24, *Sapientia Rebus constat, non Verbis: sapiensque & verè eruditus res cogitat, res loquitur, res agit.*

25. Vnde conficitur, *Verborum à Rebus divortium cavendum esse*: Librosque, qui Vocabulis solum occupantur & juventutem occupant, ad sacram hanc intentionem esse inutiles. Vulgaria intellige *Vocabularia: Dictionaria, Nomenclatores, Sylvas, Phrascologias*, abstractasq; illas *Grammaticorum* varias & operosas *Speculationes & commentationes*.

26. *Res è Rebus discendæ sunt: Sermo verò de Rebus ex idoneis, qui Res descripserunt, Autoribus*; Ex his eleganti compendio, usuque solidissimo, cum Rerum cognitionem, tum de rebus, sapienter, variè, promptè, differendi facultatem simul nobis comparare possumus: aliâs nunquam.

27. Stet hoc igitur fixum, *Latinam Linguam, ut hauriendæ realis eruditionis reale sit instrumentum, ex Autoribus esse discendam: & proinde, Autorum bonorum enarrationem, Scholis τὸ πᾶν esse.*

28. Opera ergò danda est, ut optimi quique Autores, qui necessarias Eruditioni materias pertractarunt, deligantur, & aliquâ *insigniter facili methodo* propositi, in

in mentis succum & sanguinem converti doceantur: quò Iuvenes Scholâ egressi, æquè animo ac manu & linguâ prompti reperiantur, idoneique; tum ad sapienter de rebus judicandum, tum ad statum vitæ fæliciter inchoandum.

29. Hic siquidem *Verus Scholarum est, esseque debet finis, ut nos vitæ praeparent, & negotiis vocationis quemlibèt parem reddant:* quod alia ratione fieri haud potest, quam ut alienis cogitatis, observatis, inventis, nostrum exsuscitemus genium & conformemus ingenium, ad optima quæque similiter (quisque enim homo natus divinos in se fovet igniculos ipse quoque) cogitandum, loquendum, agendum.

30. Quemadmodum enim lumen à lumine accenditur, & magnetis Virtus ab admoto ferro provocatur, ita ingeniorum affrictu excitantur ingenia & exserunt vim suam.

31. Maneat ergò, *Latinam Linguam non nisi Rebus & cum Rebus, docendam discendamque esse:* nempe *Ex autoribus, Res tractantibus.*

32. Verum enim verò, quia quidquid fit, gradatim fit; (ut Naturæ & Artis exempla ostendunt) adeoque etiam, *quod discitur, non nisi gradatim disci potest:* in evidenti est, Latinitatis tyronem in vastum illud autorum mare propelli non posse

sine præparamentis, & præmunimentis, quibusdam.

33. Aliâs, vel allidetur difficultatum (quas nondum superare didicit) scopulis, vel insuetæ adhuc & abyssi ad instar hiantis, varietatis fluctibus absorbebitur.

34. Discat ergò in exiguo ludere cymba lacu, antequam se committat pelago.

35. Sinatur pusio equitare prius in arundine longa, quàm phaleratos frænaq; mordentes conscendat sonipedes.

36. Discat ante balbutire infans quam loqui: & puer ante loqui, quam dicere: quia & *Cicero* (tantus aliâs docendi artifex (*negat se eum docere posse dicere, qui nesciat loqui.*

37. Et quomodò possit? Omnia non nisi gradatim eunt, quæ sursum eunt.

38. E Plantæ semine, aut nucleo, nihil nisi Virga primum nasci potest: E Virga demum lentis auctibus Arbuscula, ex hac arbor.

39. Et in humana Vita, nemo viriles annos, staturam, robur, assequitur, nisi qui priùs embryon, infans, puer, adolescens, fuit.

40. Nec aliter ædificia surgunt, quàm ut primo loco rude ponatur, sed solidum, fundamentum; huic post super erigantur parietes; parietibus addantur trabium aut forni-

fornicum concamerationes; ultimoque loco omnia illa communiantur tecto.

41. Etiam qui ad turris, rupis, aut montis alicujus fastigium conscendit, non nisi gradatim se elevando scandere potest: adeo *Natura & Ars, nusquam saltum faciunt, nusquam ferunt.*

42. Manifestum inde fit, *Latinæ Linguæ studium non ab integris completisque operibus, putà Autoribus, auspicandum esse: sed à rudimentis & tyrociniis quibusdam,* quæ ad majora illa ritè animos prædisponant ac præparent.

43. Sed & *Præparamenta hæc non unius esse posse generis* patet: quia valdè distantia unius alicujus interventu conjungi vix possunt.

44. Altum certè ædificium dum erigitur, diversis aliquot contignationibus operarii habent opus, antequam fastigium imponant.

45. Et quemadmodum Vitæ hominis certi sunt gradus seu ætates, distinctæ planè: ita culturæ Animorum & Linguæ, necesse est certos constitui gradus, coordinarique ita, ut alter ab altero surgat.

46. Quemadmodum enim non ideo præmittitur aurora diei, ut maneat aurora, sed ut paulatim clarescendo tenebras in lucem, noctem in diem, commutet; & Pictor non ideò lineamenta prima du-
cit,

cit, ut lineamenta maneant, sed ut magis magisque; diducta, distinctam omnium membrorum formam accipiant, eoq; totam rem perfectè uti est repræsentent: Ita Linguæ formatio à rudimentis incipit, ut ulteriore progressu perficiatur, tandemque; in eloquentiam terminetur.

47. Commodissimum autem videtur Latini studii gradus, seu ætates quatuor constitui: ut nempe sit

Ætas	Prima	*infantilis,*	*balbutiens*
	Secunda	*puerilis,*	*adolescens*
	Tertia	*juvenilis,*	*florida*
	Quarta	*Virilis,*	*Valida*
ubi discant loqui.	*Qualitercunque.*		
	Propriè.		
	Eleganter.		
	Nervosè & potenter.		

48. Primus itaque & infimus gradus erit, *aliquid Latini intelligere, & qualitercunque efferre posse.* (Verum enim maneat oportet illud: *Quidquid incipit, rude est.* Item: *Qui nunquam malè, nunquam benè:* &: *Nemo non errat, nisi qui quàm sæpissime erravit.*)

49. Secūdus gradus altior erit, *quasvis obvias res, omnesq; usitatiores mentis conceptus, exprimere posse, vero, proprio, genuinoque sensu:* Sine ullo noxio in Vocum significationibus errore, earundemque formationibus vitio.

50. Ter-

50. Tertius gradus sublimior etiam docebit *unam eandemque rem & rei conceptum, aliter atque aliter efferre, & veluti coloribus variis variè pingere.*

51. Quartus denique & supremus gradus erit, didicisse, quomodo sermo non ad luxuriem se diffundere & diluere; sed *potius accurato Verborum & sententiarum facto delectu contrahere se, & circa Res ita solidare, debeat, ut se, secumque R E S, validè mentibus imprimat.*

52. Quod apex Eloquentiæ est, Res quasque nativis suis, non spuriis aut fucatis, coloribus ad vivum depingere, eoque Mentes sub Rerum imperium captivare posse. Vnde Salomonis illud: *Verba Sapientum sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi.* Ecclef. 12. 11.

53. Ita erunt *quatuor distincta quasi Latinitatis Scholæ, aut Classes*: prima pro *balbutie*, secunda pro *loquela*, tertia pro *Facundia*, quarta pro *Eloquentia* Latina, comparanda.

54. Quibus singulis sua deputanda sunt demensa, metæque, unde incipere, & quousque progredi debeat, quæque: modusque describendus certus & exquisitus, quo intra tempus datum, necessariò ubique attingatur meta.

55. Distincta hæc sunto & sua propria singulis, tam metæ quam media, & media applicandi modus: harmonicè tamen

sibi

ſibi invicem ſuccedentia & reſpondentia.

56. Hoc enim volumus omnibus illis claſſibus eſſe commune, ut *iiſdem proportionatè auxiliis inſtruantur: libris nempe omnia ſcienda gradatim, majori ſemper plenitudine, proponentibus*, conſimilibus ferè exercitiorum generibus pertractandis.

57. Libro pro Claſſe prima nomen dedimus, VESTIBULI; pro Secunda, IANUAE; pro tertia, PALATII; pro quarta, THESAURI Latinitatis.

58. Horum cujuſque ſtructuram conveniet eſſe *tripartitam*.

59. Prima & fundamentalis pars contineat *τὸ materiale* ſeu *demenſum rerum & Verborum illi Claſſi debitorum, hoc eſt, Textum ſeu Autorem:* Secunda pars explicet *Τὸ formale*, ſeu *menſuram & directorium verborum, h. e. præcepta & Regulas*, quibus ratio ſtructi ſermonis in Autore præmiſſo detegatur, ad faciliorem verioremque ejus intellectum. Tandem, adjungatur *Index contentorum*, qui ſit omnium præcedentium veluti *Repertorium*, celerem eorum uſum & praxin adjuvans.

60. Ratio hujus methodi prima hæc eſt, *quòd mollius meliùs, efficaciùs, exemplis docemus, quam præceptis*: (*quippe Exempla ſenſu intellectum formant, quod naturale eſt: Præcepta intellectu ſenſum, quod contra naturam.*) Præcedat igitur *Oratio facta*: eamque demum *Præcepta*, quomodo facta ſit,

& adi

plicique & nativo vultu, exprimuntur.

64. *Nihil ergò hic admiscendum tropicum, figuratum, insolens, particulare nimis.* Nonn. aliud adhuc agitur, quam ut adaperiatur Ianua, suo tempore & loca distinctiùs res cognoscendi & eloquendi. Cujus consilii immemores quidam, aut incuriosi, Ianuam hanc inutilibus additamentis onerarunt: nescio quid non huc infarcire volentes, cum certa discentium remora & fastidio. *Quod cavendum posthac erit.*

65. Potiùs hoc agendum, ut habeamus verè IANVAM (quod in præfatione eius prima promiseram) RERVM *ipsarum solidis postibus benè firmatam; volubilibus* LEXICI *cardinibus expeditè apertilem; præsentaneâque* GRAMMATICAE *clave promptè reserabilem*: h. e. ut Ianuæ textui addamus Grammatica præcepta, & Lexicon illud promissum; ut quicquid hujus classis usus requiret, simul habeatur.

66. Nempe constituenda sunt *Grammatica præcepta brevissima & lucidissima, veram & genuinam simplicemq; sermonis Latini scribendi, pronunciandi, formandi, construendique rationem, planissimè ostendentia;* Sed tamen nihil insolens, figuratum, valdè anomalum, attingentia. Exemplis enim è solo IANVAE textu, (ubi nihil adeò anomalum & figuratum habetur) illustranda erunt.

67 Indi-

67. Indicis demum loco addatur, LEXICON ETYMOLOGICUM, *vocum Latinarum, Ianuâ comprehensarum, Radices, seu Verba primigenia: cum sua Derivatorum & Compositorum serie, significandique rationibus, ob oculos pandens.*

68. *Pro tertia Classe*, PALATIUM *erit Latinitatis*, specialiorum jam Rerum, Verborum, Phrasium, Regularum, Diductionem exhibens, cum omnibus præcipuis orationem ornandi artificiis, & materias quaslibet, variè eloquendi modis.

69. Instituendi ergò erunt varii *de Rebus discursus*: & quidem rerum ipsarum Methodo, quam centum illis Rerum titulis Ianua designavit.

70. Tum addendum (*τοῦ formalis loco*) *quidquid Grammaticarum præceptionum restat, de Anomaliis, Syntaxi figurata, Hellenismis, &c. nec non præcepta Rhetorices, de Sermone ornando, Et prima Logicæ rudimenta, populari methodo* (qualem partim GRAMMATICA ipsa subministrare queat, partim RHETORICA necessariò ante se requirat) concinnanda. Cujus rei in Iuventutis commodum egregiè præstandæ, jam hic ausim fieri de non nemine expromissor.

71. Commodum autem videtur hoc Latinitatis puræ PALATIUM *quadruplicatum construi secundùm styli gradum.*

72. Nem-

72. Nempe ut Latinitatis Candidati discant, *in* Palatio *primo stylum Epistolarem* : cursorium quidem illum negligentioremque, purum tamen & fluidum. In secundo *stylum Historicum*, altiùs paulò assurgentem, magisque cum cura elaboratum. *In tertio stylum Oratorium* planè accuratum, gravem, sublimem. *Tandem Poeticum*, numeris adstrictum: tum simpliciorem & magis planum, (qualis est in Elegiacis,) tum grandem & pomposum, (qualis est in Heroicis, Lyricis, Tragicis carminibus.

73. *Omnia verò illa non Verbis & sententiis nostris, sed Autorum classicorum.*

74. Ita lentè gradatim, per cancellos ducti, facilius discent styli characterem, & discernere, & distinctè æqualiterque imitari.

75. Palatium igitur Epistolicum *contineat centum Epistolas*, singulas singulis Ianuae titulis respõdentes: per quas distribuatur quidquid elegantiorum est salutandi, resalutandi, narrandi, petendi, gratias agendi, &c. formularum: ut quasi totum epistolare artificium hic exstet: *cum adjunctis brevissimis, de arte epistolas scribendi monitis.*

76. Palatium Historicum *insigniores contineat iisdem de rebus enarrationes*: assignatis ad marginem Autorum & locorum, unde unumquodque desump-

desumptum sit, allegationibus.

77. Atque *hos tales de Rebus Discursus formâ dialogisticâ concipi, quatuor hæc suadent.*

78. Primum, nihil est homini naturalius colloquio: quo sensim sine sensu perduci potest quocunque. Faciliùs ergò hæc adaptari poterunt, puerilibus ingeniis, ne sibi hanc rerum seriarum tractationem vel impossibilem, vel arduam nimis & difficilem, imaginentur.

79. Secundò Colloquia excitat, animant, foventque attentionem: idque; ob quæstionum & responsionum varietatem, earundemque varios occasiones & formas, intermixtis subinde quæ oblectent. Inescandi sunt igitur his illecebris animi, ut per has operas sine fastidio progrediantur.

80. Tertiò serviunt Dialogi, cùm Rerum impressioni firmiori, tum repetitioni (etiam inter discipulos ipsos privatim) faciliori. Quemadmodum enim facilius memoramus rem gestam, cui interfuimus ipsi, quàm acceptam auditione solâ: ita discentium animis tenacius hærent quæ per modum Comœdiæ aut Colloquii, (cum & hic non tam res audire quàm ipsimet videre, loqui, agere, nobis videamur) addiscuntur, præ illis quæ nudâ recitatione imbibuntur.

81. Denique, quia potior vitæ nostræ pars

pars converſatione conſtat, eleganter compendioſeque ad eam manu ducitur juventus, ſi Res non ſolùm intelligere, ſed & de illis expeditè diſſerere conſueſcat.

82. *Volumus ergò hîc totum doctè colloquendi, & de rebus diſcurrendi artificium tradi:* conquiſitis undique interrogandi, reſpondendi, inſinuandi ſe, res explicandi, urgendi, excipiendi, digrediendi, ad propoſitum redeundi &c. Occaſionibus & formulis.

83. *Sed & hoc pulchrum erit, ut pro colloquentium perſonis aſſumantur Autores, qui res illas tractant*, aut quorum de Rebus variis, variæ ſententiæ exſtant: maximè autem, quorum libri citantur. Ita enim eâdem operâ & catalogum Autorum, & præcipua eorum de rebus teſtimonia, eleganti compendio addiſcentur, graduſque ad Autores ipſos Evidentior fiet.

84. Palativm Oratorivm *eaſdem repetat materias*, eâdem titulorum ſerie, ſed *in Declamationum forma:* congeſtis è *Cicerone*, *Quintiliano*, *Seneca* Rhetore, & aliis probatis Oratoribus aptéque digeſtis (jam in didaſcalico, jam in demonſtrativo, jam in deliberativo, jam in judiciali genere) variis, iiſque optimis, exordiendi, narrandi, proponendi, confirmandi, tranſeundi, concludendi &c: formulis. *Vt pariter hîc, totius arti-*

 ficii

ficii Oratorii extet idea : citatis iterum ad marginem à quo Autore veniat unumquodque : & ad calcem annexis de Orationum artificiosâ compositione brevissimis regulis.

85. PALATIVM POETICUM *eadem relegat vestigia, easdemque illustret materias, stylo ligato : adjunctis iterum de carmine condendo præceptiunculis.*

86. Videtur autem factu optimum, non nova cudi carmina, sed ex antiquis Poëtis sententiosos desumi versus, & in unum continuum redigi textum : ad eum modum, quo *Rossæus Anglus* integram Evangelii Christi historiam meris Virgilianis versibus elegantissimè contexuit.

87. Vsus POETICI hujus PALATII erit : Primò ad reddendam discipulis familiarem syllabarum quantitatem : ut Poëseos studiosis, pro Smetio & similibus prosodicis libris, sufficiat. (Hoc enim agimus & agere suademus, ut discipuli cujusque Classis omnia sua secum portent, sine mentis à multitudine & varietate librorum veniente distractione.) Secundò clariùs illis patescet, quìd poeticus character oratorio distet : ut dicendi genera in Autoribus, ad quos jam mittentur, faciliùs discernant. Denique Elegantissimarum sententiarum quarum per totam Eruditionem creberrimus usus est, jàm hic sibi copiam insignē parabunt.

88. *Index*

88. *Index contentorum quaterni hujus* PALATII, *meo judicio*, *erit* LEXICON PHRASEOLOGICUM: sive quidem illud Vernaculo-Latinum, sivè Latino-Latinum. Puta in quo simplices Rerum appellationes (alphabeti ordine positæ) elegantioribus permutantur: hoc est ostendatur, quomodo rerum appellationes propriæ, Synonymicè, Periphrasticè Tropicè, & omninò variè & ornatè, efferendæ sint. Vbi semper præmittantur humiliora, ad Epistolarem vel Historicum stylum spectantia: tum phrases sublimiores, Oratoriæ; tandem Poëticæ: assignatis Palatii locis, ubi occurrant, si occurrunt.

89. Quo fine, idem poterit in PALATII constructione observari, quod in VESTIBVLO & IANVA: ut textus sermonis in segmenta distribuatur, puta Periodos, quæ signentur numero continuo, per diversa etiam capita, à principio libri ad finem; nempe ob citandi commoditatem. Qualiter & Doctissimum D. Baldovium in Medulla Grammaticæ Hebreæ fecisse video.

90. Vt pateat meliùs, quale illud Latino-Latinum Lexicon velim, apponam exempli causa, quomodo verbi DVBITO varietas & elegantia gradatim exprimenda esset.

DUBITO. *Hæreo. hæsito. Ambigo. Fluctuo. Incertus sum quid agam. Incertum mihi est. In ancipiti sum. Non mihi consto. Animi pendeo. Incertus pendeo. Suspensas habeo rationes. Voco in controversiam. In magna quæstione id habeo, an &c. Hæc me res in diversum trahit. Incertior multò sum quàm dudum.* Poeticè. *sum dubius.* Virg. *Dubius feror.* Ovid. *Hoc me dubium dat.* Plaut. *Hoc meum incertat animum.* Idem.

91. Atque ita esset studii Latini classis tertiæ PALATIUM.

92. *Sequetur tandem ipse Latinitatis* THESAURUS, *cujus Tò materiale erunt Autores Latini*, omnem rerum & sermonis varietatem explicantes: *Physici, Geographi, Ethici, Medici*, POLITICI, *Theologi, Historici, Oratores, Poetæ &c.* Veteres & novi, nati aut nasciturі, quicunque aliquid insigniter utile adferunt, vel allaturi sunt, atque tersâ & purâ dictione utuntur.

93. Omnia enim Autorum genera huc, non solum admitti, sed accersi, postulat inchoatæ methodi ratio.

94. Amplos scilicet studio huic posuimus fines., totam Rerum & Verborum, h. e. sapientiæ & Eloquentiæ, quanta esse potest, plenitudinem. Huic ergo fini media ut capacitate suâ respondeant, necesse est.

95. Et quoniam in Vestibulo ponimus

mus rudimenta, in Thesauro autem complementa, Rerum & Verborum; intermedia verò illa, Ianua & Atrium, seu Palatium, interponuntur saltem ut huc veniri possit: sequitur, quemadmodum *Ianua* nihil est nisi supplementum *Vestibuli*; & *Palatium* supplementum Ianuæ: ita *Autores* necessariò afferre debere supplementa omnium præcedentium.

96. Non autem afferent, si tantùm Historicos cum Oratoribus & Poetis admittimus, (qualiter ferè adhuc Scholis mos fuit) quia illi omnia, quæ ad Eruditionis amplitudinem spectant, non persequuntur, sed circa certam aliquam specialem materiam eorum quisque deliciatur.

97. Si methodus nostra solam & nudam styli concinnitatem intenderet: sufficeret illi vel unus idoneus Autor, usque adeò familiaris redditus, ut ejus dictionem ad vivum exprimamus. Verbi causa *Terentius*: quem verbis & phrasi purum esse & tersum, suavemque omnes nôrunt, ut etiam *Ciceroni* fuerit in delitiis. Quem tamen materiæ parum habere, nemo non videt, qui cum judicio legit. Unde Scaligerum dicere solitum refert quidam, *quod inopia Latinæ Linguæ Terentium adeò celebrem fecit.*

98. Plena verò methodus quia ple-

nam proponit Eloquentiam; hæc autem ſine plena Rerum cognitione haberi nullo modo poteſt; patet ab Eloquentiæ plenæ candidatis totum Rerum circulum exambiri oportere.

99. A toto enim & perfecto nihil excipi poteſt. Eloqui autem velle, quod non intelligas, quàm inſulſum eſt?

100. Nec metaphoræ, adagia, gnomæ, apophthegmata, hieroglyphica; alluſiones variæ, (in quibus ſingulis multa Eloquentiæ vis ſita eſt) vel ſatis verè intelligi, vel ſatis commodè adhiberi, & ſatis acutè ſtringi, poſſunt, ſine juſta rerum, unde petitæ ſunt, præcognitione.

101. Sunt autem petitæ à rebus naturalibus, artificialibus, mathematicis, logicis, &c. & quæ circa hæc aliquando acciderunt. Quæ unde meliùs quam ab Autoribus ſuis cognoſcas?

102. Si quis è locis communibus (*Polyanthea Langii & ſimilibus*) rerum cognitionem, in quantum ſat eſt, hauriri poſſe putat, næ ille parum quò conſilia hæc tendant recogitat! Solidam nos hîc jam, & virilem, ſibique ipſi intra ſe cohærentem, Rerum cognitionem, & Res interpretandi potentiam quærimus; non illam puerilem, fruſtillatam, laceram, confuſam, obtuſam.

103. Habent loci communes, omneſque ſimiles illi ſubſidiarii libri, (præſertim

tim si rectè conformentur) suam laudem & usum: nempe ut sint Autorum Indices generales, ad inveniendum quis Autor, & quid, de hac vel illa materia scripserit: aut Eruditonis jam partæ Promptuaria, breviter varia de variis subinnuentia. Insignis utique hic usus est.

104. At si se pro Autoribus ipsis ingerant, (quæ deceptio ut pervulgata est, ita jucunda: imponit n. specie compendiosæ ad eruditionem viæ) tum plus nocent quam prosunt: quia ad veriorem & pleniorem eruditionem præsentissimo sunt obstaculo, fiuntque ut dicuntur, *Compendia Dispendia*. Hinc & illud: *parum sapit, qui ultra locos communes nos sapit*.

105. Nisi forte hîc tamen Langii Polyanthea, ut à Grutero tomis pluribus aucta sunt, alium mereri censum videantur. De quo judicare & statuere poterunt, qui periculum fecêre: num ita ad omnem materiam volumina illa suppetant quemadmodum de fronte promissum gerunt.

106. Interim tamen, quis non delirare credat Theologum, qui Concordantiis Biblicis, aut Collectaneis nescio quibus, satis sibi prospectum esse credens, ipsum sacrum Bibliorum codicem posthabeat? Aut quis bonorum terrestrium hæres usque adeò desipit, ut assignatis sibi alieno arbitrio certis proventuum portiunculis,

 inte-

impetu aggrediamur, non consilio & arte.

111. At nos, primùm, non omnes intelligimus Autores, qui exstant; sed de omni genere quosdam, optimos nempe: & tantum ex quibusvis etiam seu omnibus optimum, vel illud, quod apud optimos aliàs desideretur: Siquidem nec optimus auctor aliquis optimè aliquando aliquid tradidit.

112. Deinde, nec selectos illos omnes totaliter totos, sed quosdem per indices tantùm, aut potius per compendia, quæ in usum illū construi optamus: ne scilicet *Academiæ se præparans juventus, nomina, libros, numerum, ordinem, contenta, optimorum quorumque Autorum, qui de singulis materiis scripserunt*, , *ignoret*; sed omnium illorum de omnibus præcipuis mentem, tractandique modum, jam hîc præsciat.

113. *Ad Academiam delatis, licebit Philosophis futuris Philosophos; Medicis Medicos; Politicis Politicos; Theologis Theologos, tandem plenè aggredi & eviscerare*, ad particularem & solidam omnium quæ suæ professionis erunt notitiam & praxin sibi comparandam.

114. Tertiò, nec illos qui integrè proponentur, æquali curâ dignandos existimamus: *sed in styli Magistros deligendos ex optimis optimos tantum.* e. g. pro Autore primo & perfecto Asiatici styli sumatur

tur *Cicero*, cui ita se adsuefaciant ingenia, ut ejus (si non phrasin per omnia, nam hæc undecunque petenda est: tamen) compositionem per omnia imitari, & exprimere consuescant. Pro Laconici autem styli Autore Principe habeatur *Seneca* (vel ex quorundam opinione *Lipsius*:) quem imitari ad unguem crebra lectione & relectione, versione & reversione docendi sunt. Ita in Poesii, styli heroici exemplar primarium *Virgilius* sit; Lyrici, *Horatius* &c.

115. Hâc, aut simili ratione, nec impossibile, nec difficile erit, optimos quosque Autores classicos à classicis nostris discipulis intra breve annorum spatium exhauriri, atque in succum & sanguinem converti.

116. Atque hoc erit materiale colligendorum Scholasticæ Eruditionis Thesaurorum, AVTORES BONI.

117. Tò formale, omnia hîc in ordinem cogens, optamus exstrui CLAVEM INTELLECTUS *Humani; continentem generales quosdam canones, omnia quæ usquam sunt & fiunt, dicuntur & cogitantur* (aut etiam esse & fieri, dici & cogitari possunt,) *in proportionem quandam generalem* (quâ sibi invicem harmonicè respondeant Res, rerum Conceptus, & sermo) *reducentes*: ut eo modo ex omnibus particularibus, hactenus auditis, visis

ſis, agitatis, & pôſt in Autoribus legendis & obſervandis, univerſale quoddam Sapientiæ lumen exſurgat mentibus.

118. *Indicis contentorum loco, ſit hîc* LEXICON CATHOLICON, *ex omnibus Autoribus memorabiliſſima quæque recenſens:* Sed eleganti Vocum & Rerum, ut ſe invicem conſequuntur, ordine.

119. Ex. gr. ſub voce OLYMPUS, memoretur breviter quidquid inde Vocum & Rerum deſcendit: vel hoc modo. (1.) OLYMPUS, *eſt mons altiſſimus in Theſſalia, nubes* cacumine ſuperſcandens. (dictus quaſi ὅλος λάμπων, totus ſplendẽs, & ſcilicet: à Sole, aut à nivibus:) (2.) Hinc Poetæ pro cælo uſurpant; vocantque *Iovem Olympium*, cæli Præſidem, ſupremum DEUM. (3.) ab hoc ſortita fuit nomen *Vrbs Olympia*, in qua Iovis iſtius Templum erat. Atque hic in honorem Iovis inſtituerant ludos equeſtres ſeu certamina Heroum. (4.) *Olympia* dicta repetenda quarto quovis anno exeunte, quinto ineunte. Hinc ergo. (5.) *Olympias dictum fuit* quadriennale illud ſpacium, aſſumptum in epocham numerandi Regum ſucceſſiones, & rẽs geſtas Græcorum: initio nempe ſumpto à tempore primi *Olympiadum* inſtitutoris, *Iphili*, anno Mundi 3174. Æra hæc apud Græcos & Latinos Scriptores uſitatiſſima eſt. (6.) Fuit & Alexandri M. mater dicta Olym-

pias &c.

120. Ita de omni ſcibili, præcipua quæque breviſſimè memorari poſſunt, ut habeatur verè catholicum Rerum & Verborum omnium Repertorium.

121. Hæc ſi ita conſtituantur, quis non videt, totam Scolaſticam Iuventutem ad veriſſimam literaturam (Rerum ſcilicet variarum cognitionem, puriſſimamque Latinitatem) agminatim, & modis faciIimis, promoveri poſſe? *modò prænominati Libri, Scholaſticæ hujus Eruditionis fæliciter propagandæ optima inſtrumenta, ſatis accuratè conſtituantur.*

122. Quantum quidem ad VESTIBULUM & IANUAM (fundamenta ſcilicet hujus ſtudii) attinet, in iis ſolidè ponendis nos pro tenuitate noſtra deſudavimus: quantumque operæ reſtat (in perpoliendo textu: adjungendiſque IANUAE Grammaticis Canonibus, & Etymologico illo Lexico,) id nobis propediem, quantâ maximè licebit dexteritate, abſolvendum reſervamus.

123. Forſan & CLAVIS INTELLECTUS humani, quam pro dirigenda univerſali Autorum lectione fabricandam ſupra (§ 117.) diximus à nobis expectari poſſit: qualis quidem à primo conatu expectari poteſt. Erit enim idem illud quod antea RERVM IANVAM, & *Chriſtianæ* PANSOPHIÆ epitomen,

vocare

vocare libuit, aut etiam Universale Rationarium vocare liceat: Ordinem Rerum talem ostendens, quo omnium quæ unquam fuerunt, sunt, & erunt; aut esse, dici, & cogitari possunt, inventorum jam & porrò inveniendorum, fontes, venæ, metæ, rationesque, recluduntur.

124. Quod dum nos, Dei ope freti, agimus, ut interea Latinitatis Palatium *artificiosum illud, elegans, amœnum*. exstruatur, audeam hîc publicè nunc jam (occasione ita ferente) compellare Te, Vir eruditissime, David Vechnere; qui scitulo Tuo *Templi Latinitatis proplasmate* egregium ingeniosæ Tuæ solertiæ specimen dedisti, plurimosque Eruditorum in spem splendidè in fastigium manu Tuâ surrecturæ molis, erexisti.

125. Et quia doctissimi aliquot diversis è Regnis Viri, sui ad Te privatim hoc nomine datis literis Te hortati sunt, ut pulchrè cæptum pulchrè absolvas opus: nec non me monent, ut faces subdere, Teque instigare, non desistam; patienter feres, quod in facie Reipublicæ literariæ te datæ fidei commonefaciam, ne grave sit admorsis unguibus conscribere opus, quod plurimorum utilitati inservire possit.

126. Cur enim non sequamur (scribit Clarissi-

Clariſſimus apud Dantiſcanos Rhetor, Mochingerus noſter) iſtum Electorum autorem, qui inquit: *Ego ſemel laboravi, ne Tu ſemper laborares*? Taceo alios, quia non ignoras Tu, diligentiæ tuæ exiſtimulatores.

127. Quorum ego ſuffragiis, & publicis quaſi deſideriis, animum Tibi refricans, publico ſcolarum nomine Te oro, perque hæc ſacra Iuventuti Chriſtianæ quàm optimè conſulendi ſtudia, & debitam DEO & vocationi fidem, obteſtor, ne admotam fæliciter aratro manum retrahere, promiſſam Scholis opem invidere, tam multorum fervida deſideria fruſtrari, aut diutius remorari, inducas animum.

128. Sed inſcriptionis mutandæ vides neceſſitatem, modumque: ut nempe TEMPLVM commutetur in PALATIVM; quemadmodum Ariſtarchorum noſtrorum non neminem monuiſſe meminiſti. Quid ni obſecundemus amici conſilio, ratione non carenti? *Tutiùs à rebus profanis*, inquit, *metaphoræ petuntur: ſacris, quantum poteſt, parcendum.*

129. Addam ego: *Theſauros* (ad quos per Ianuam noſtram, & Atrium Tuum, veniri volumus) *non in Templorum adytis aſſervari ſolere, ſed in Palatiorum Regiorum abditis receſſibus*. Servemus ergò allegoriæ continuationem.

Etiam

130. Etiam hoc cogita, *Romam,* cum in flore esset, *superbiisse Palatiis,* ad stuporem aliunde venientium, & inusitatam Vrbis splendorem demirantium. Quem moderna è ruderibus antiquæ resuscitata *Roma*, è longinquo licèt, æmulatur tamen, Palatiisque suis magnificè se ostentat.

131. *Tu igitur si nobis è librorum Romanorum reliquiis splendidum facundiæ Romanæ Palatium exstruxeris, majus Te opus factum crede, quàm qui lapideas illas restituunt moles.*

132. Et quia eruditorum nostrorum Censorum, uni & alteri, multiplex illa partium Templi distinctio minùs necessaria, minùsque Iuventuti fructuosa (metuentibus, ne ambages veriùs faciat quam semitas) visa est, simpliciùs poterit in Palatii structura procedi; omnibus nihilominus quæ diligentia Tua cogitavit, aut jam congessit, locum hîc invenientibus.

133. Sed pluribus his immorari quid opus? Industriam Tuam Tibi in omnibus his ducem (post D E V M sapientiæ ducem, & sapientum rectorem, Sap. 7. 15.) relinquo.

134. *Excitet verò pariter aliquem* DEVS, *qui reserandis studiorum reconditioribus thesauris, utilem Scholis navet operam!* Autorum nempe bonorum, è quibus cum Lin-

guæ

guæ puritate Rerum utilium ſuccum hauriat Iuventus, prudenti delectu, coordinatione bonâ, talique omninò ad uſum accommodatione, ut quidquid, cùm ſapientiæ tùm ſermonis elegantiæ, è diverſis illis, antiquis & novis, fonticulis, ſcaturit, id omne communi alveo Scholarum noſtrarum perfluat hortos! ad efficiendum quàm plurimos verè ſapientes, verè eloquentes.

135. Cujus rei neſcio an optari debeat alius, aut ſperari poſſit melior artifex, illo, qui ſibi publicè ſpartam hanc depoſcere, eamque; adeò jam ornare orſus eſt: florentiſſimus in efflorеſcente Gerana Academia Eloquentiæ & Hiſtoriarum Profeſſor, *D. Iohannes Rave.*

136. Qui editum nuper in lucem, notiſque illuſtratum, & Indice pulchro inſtructum, *Cornelium Nepotem*, non ſolum titulo illo, *Autorum primus, qui poſt Comenii* IANVAM, *pro inchoando apud Iuventutem* STYLO *poſthac edentur, ornare voluit:* ſed & in præfixa operi DE EMENDATIONE VITIOSAE *Per Germanniam* ELOQVENTIAE *Diſſertatione,* (paragrapho 18.) ſibi provinciam hanc illis verbis deſpondi. *Dabunt alii in aliis operam: ego pro mea, & bono cum* DEO, *annitar, ut in Latinis Auctoribus adoleſcentia à me quoque adjuta ſit.*

137. Macte verò hâc promptitudine pietate-

pietateque in Patriam, Vir optime! Deus Tibi annos & animos addat, ut feliciter, quam professus es operam, compleas.

138. Habes utique argumentum amplum explicandi vernantis Ingenii Tui vires, & benè merendi de Patria Germania; imò de omnibus Christianis regnis, ubicunque Culturæ ingeniorum ulla agitur cura.

139. Si quid Tibi bonæ observationis est circa Ianvam ipsam castigandam & complendam, confer in commune, structoribusque suggere: ipsi verò Tibi has potissimum assignari partes, ut pleniora Sapientiæ gazophylacia artificiosè recludas, penitioresque thesauros in publicum proferas, ne displiceat.

140. *Ita demum insigne aliquid præstari poterit, si partitis operis, non eadem agamus omnes* (alius sic, alius aliter idem, confundentes nos invicem) *sed diversa diversi tractemus, ad eundem tamen communem scopum, omnes*, animum intendentes, operamque impendentes.

141. Tenendum autem erit, non jam immediatè à Ianua in Autores veniri, sed interponi (maturo satis consilio) *Atria*, sive *Palatia*; atque ex his demum in *Thesaurarios illos carceres* (ut ex Herode Sophista Cælius vocat) transitum fore.

142. Cujus rei meminisse, eò serviet, ut

ut ſcias minutiorem illam curam, de ſtyli rudimentis, jam Tibi prætergreſſam; & quidquid agendum reſtabit, id ſolidiorem Rerum ipſarum cognitionem maturioremque; Eloquentiam , ſpectare: adeoque *faſtigium hujus Scholaſticæ Eruditionis Tibi committi.*

143. Non obliviſcendum verò erit *Repertorii Catholici*, pulcherrimi illius pretioſiſſimiq; Vniverſalis Eruditionis Theſauri.

144. Faxit ter maximus optimus DEVS, ut ſive Tu hanc ſuſceperis ornandam Spartam, ſive alius, fiat id cum laude nominis divini, & publica Scholarum utilitate; perque id certa cum ſpe prolapſas in deterius res humanas, (Germaniæ verò noſtræ nunc planè collapſas) in melius reſtituendi! *Multitudo enim Sapientum ſalus eſt orbis terrarum*, inquit Sapiens, cap. 6. v. 26.

145. Vbi adornati fuerint hi Libri, *deſignandæ erunt certæ temporum metæ*, intra quas cuilibet Claſſi ſua periodus abſolvatur: & *conſcribenda pro docentibus Hypomnemata*, rectè his Libris utendi methodum præſcribentia.

146. Quantum ad primum: putamus VESTIBVLO dandum eſſe præter propter ſemeſtre; IANVÆ annum; PALATIO ſeſquiennium: AUTORIBUS triennium. Vt nempe com-

pleatur

pleatur ſexennium illud, quod inter Scholam Vernaculam & Academiam ponunt, claſſicisque his exercitiis aſſignant, rationes noſtræ, expreſſæ *cap. XXVII. Didacticæ.*

147. Quod ſi ſpatia hæc nimis anguſta eſſe praxis oſtenderit, ampliari poterunt ad neceſſitatem. Nunc enim conſultamus, nondum leges figimus.

148. Quantum ad *Hypomnemata*, quia non omnium eſt in conſiliorum rationes penetrare, & ultrò, quid loco quovis faciendum ſit pervidere: ſubmonitiones ejuſmodi (quas *Informatoria* vocare liceat) in gratiam illorum, qui non niſi ducti ducere alios nôrunt, conſcribendæ ſunt.

149. Qualiter mihi nunc jam ratione Veſtibuli & Ianuæ faciendum eſt: præmiſſis tamen generalioribus quibuſdam, circa utrumque pariter (imò & pòſt, circa Palatium & Autores) obſervandis, monitis.

150. Non enim omni ex parte verum eſt illud:

Scire volunt omnes, operam dependere nemo.

Sunt qui volunt, & ſtudia labores, ſudores, offerunt: modò ſciant modos viaſque laborum difficultates ſuperandi: Quomodo autem ſciant niſi doceantur; Vt, omninò ad Doctores provincia hæc, *labores Diſcipulis allevandi* devolvatur: Didacticis verò incumbat modos illos inveſtigare,

ſtigatos præmonſtrare, ut docentibus in promptu ſint. Pueris nihil relinquendum, quàm ut Scholam non per antiphràſin Ludum dici, ſed revera eſſe, intelligant & experiantur.

Generalia pro præceptoribus monita.

151. *Docens, non doceat quantum ipſe docere poteſt, ſed quantum Diſcens càpere.* Non enim ego vaſi infundere poſſum liquoris quantum velim, ſed quantum Vas capit: nec pro interiore capacitate ſimul infundendo, ſed prouti oris anguſtia permittit, inſtillando. Et cùm aliquid humi jacens manu cupio attollere, ego me demittam neceſſe eſt, illud ipſum elevare ſe ad manum non poteſt. Planè igitur Præceptor condeſcendat diſcipulo in omnibus: & habeat ſe activè, Diſcipulus paſſivè. Tabula nihil pingere poteſt in ſe ipſa, ſed Pictor: præſtat illa ſatis, ſiſtet immotè, & pigmenta excipiat dextrè. Vnde aliud ſequitur: nempe ut.

152. *Quidquid difficultatum & moleſtiæ adferunt Scholaſtica ſtudia, eas humeris ſuis Præceptores ſuſtineant: Diſcipulis nihil præter imitandi aviditatem, facilitatemque relinquentes* Nempe quo Nutrices ſolent modo, infantulis ſuis non niſi præmanſos ingerere cibos, ut ſola illis blanda digeſtio ſuperſit.

153. *Quidquid* (ergò) *à Diſcipulis volunt*

*lunt sciri, id eis quâ maximè possunt perspicuitate ostendant, & velut coloribus vivis depicta ad oculum demonstrent; ut non possit non videre, tam rem, quam modum rei. Ita non poterunt non gaudere novâ luce, & ad ulteriora semper extendere appetitum.

154. *Quidquid* (verò) *á Discipulis volunt fieri, id ipsi faciendo præmonstrent viam.* Naturalissimum enim est, ut quisque duci suo, (vel tacitus) dicat, I præ, sequar: quia facile est præeuntem sequi: protrudi autem, sine prædesignata semita, durum.

155. *Nunquam* (proinde) *aliquid tam facile videatur, quod Præceptor non aliis atque aliis modis magis etiam perspicuum, imitatuque magis facile, reddere allaboret.* Non enim tam facile est discenti, atque scienti. Et quamvis sit, non tamen sibi fidit nondum satis confirmatus animus, an rectè concipiat, aut efformet, quæ jussus est: sed cum toties iterando præire videt ducem suum sequitur animosè. (Trepidationem autem abesse, in omni opere valdè conducit.) Atque hoc verè erit παιδαγωγεῖν quàm blandissimè manuducere pusillos.

156. *Nunquam Discipuli prægraventur discendorum mole:* nihil alioqui reportaturi præter nauseam, & ingenii cruditatem. Quemadmodum enim non qui multa vorant

rant saniores sunt illis, qui tantum edunt, quantum concoquere possunt: ita non qui multa legunt, audiunt, memoriæ mandant, docti fiunt, sed qui quod legunt audiunt, memoriæque mandant, id simul intellectu rectè imbibunt, concoquunt, digerunt, prompteque ad omnem usum reddunt.

157. *Tria semper formanda sunt in discipulo: Mens, Manus, & Lingua.* Mens, ut rem quam discit intelligat, Manus ut quod intelligit, scripto exprimere discat. Lingua, ut quod intelligit & scit, promtè edisserat.

158. *Quæ ita gradatim eunt: ut Intelligere aliquid facillimũ sit: imitari manu, difficilius: difficillimum, sed perfectioni proximum, linguâ efferre.* Nam quod manu fit, moram habet, & admittit deliberationem & auxilia, si ad manum sint: Linguæ opera planè extemporanea sunt, & prærequirunt habitum aliquem.

159. Ita Latinum sermonem (in quovis illo §§ 47. indigitato gradu) prius possibile est intelligere, quam vel scribere vel loqui. Et cum tentanda est intellecti jam praxis, prius tentanda est calamo, quam linguâ. Quia inter scribendum non deest deliberandi quale quale spatium, & consulendi potestas: vel se ipsum, memoriam vellicando; vel alium assidentem, interrogando; vel denique libros

libros, inquirendo. Atque ita exercitatis aliquamdiu, demum venit extemporanea illa, quæ Linguâ fit, animi sensa exprimendi facultas.

160. *Quod pariter in addiscendis Artibus & scientiis observandum est. Ubique enim hæc eadem gradatio obtinet:* quòd nempe ante omnia nobis formatur, mediante *sensu*, rerum *Intellectus*; & mediante *Intellectu*, *Memoria*. Tum operationem dirigente Memoriâ, *Manus* opus suum tentat, & peragit. At sermones de rebus instituere, non nisi ei competit, cui circa rerum usum confirmatus jam Intellectus & Memoria, tam promptè res & verba suggerunt, quam promptè Lingua sufficit eloqui. Omninò ergò supremus gradus, & profectuum apex est, Res probè intellectas Linguâ promptè reddere.

161. *Attendant ergò Præceptores, ut quidquid addocere feliciter volunt discipulos, per gradus istos inconfusè eant:* confusionem alias parituri, sibi & ipsis.

162. *Ubique autem præcedant Exempla, ut materia; sequantur Præcepta & Regulæ, ut forma:* quemadmodum supra, (§60.) dictum est. Præcepta enim & Regula directoria quædam sunt mentis, circa res & sermonem: regi autem & dirigi quomodo potest, quod nondum est? Et quis non fateri cogitur, omnem Regulam ab Exemplis accipere lucem? Eccur ergò non præfertur?

163. *Quid-*

163. *Quidquid agendum occipitur, ne dimittitor, nisi peractum.* Nam si per intervalla reditur ad negotium, labor non minuitur, sed iterando augetur: quia eadem, eodem relicta loco, easdem iterabunt molestias. Fac periculum, quàm facilè impleturus sis vas aliquod aquâ, si quotidie unam & alteram solùm guttam immittas: cùm tamen implere facilè possis, si continuo fundas.

164. Ergò, *Præceptor nunquam plus materiæ sumat, quàm quantum eàdem horâ possit & proponi, & exponi, & exercitiis debitis Intellectui & Memoriæ imprimi*: ne ad hæc redire sit opus, nisi repetendo. Quæ tamen repetitio aliud agendo pòst fiet, & nova cum utilitate: nempe cùm his jam præmissis sequentia superædificabuntur. Ordine enim procedi, & gradu nusquam interrupto, vera hæc (quam intendimus) methodus postulat: ut præcedentia sequentibus semper faciant viam, sequentia præcedentibus semper addant robur.

165. *Prima rerum fundamenta accurate prorsus ponenda sunt, nisi totum quod superstruxeris, vacillare velis.* Nôrunt Medici, errorem concoctionis primæ non corrigi in secunda, neque secundæ in tertia. Et Mathematici, errorem ab operationis initio admissum, progressu, in infinitum augeri: nec tolli, nisi tota operatione destructâ, & ad principia regressu,

ergò

166. *Ergò quidquid incipit docere Praeceptor, operam dabit ut sit accuratum, eoque tam firmum, ut ei sequentia tutò inaedificari possint.* Prius discendum est *Rectè*, quàm *Citò*. Satis festinat, qui recto tramite ad scopum tendit. Praestat discentes primùm esse tardos, dummodò accuratos: Celeritas pòst veniet, fundamentis firmis. Omnium certè crescentium haec indoles est, ut primos motus, primaque augmenta, insensiliter agant: progressu demum vim & impetum sumant, si benè radicata fuerint. Proinde.

167. *Si quid perperam apprehensum, aut usurpatum est, cavendum ne radices agat, sed mox evellatur.* Solet enim Mens, quidquid arripit, Memoriae commendare, & fit idolum, aegrè se patiens evelli.

168. Ergò *quidquid docetur, doceatur accuratè, ne possit in errorem rapi.* Tum actutùm Magister examinet, quomodo perceptum sit, nequid forsan erroris subrepserit. Et si quid animadvertit corrigat mox: detectâ simul & destructâ in errorem illum prolabendi occasione (quam prudens ingeniorum plasmator facilè ex circumstantiis odorari potest): eâ scilicet ratione, ne pòst aliquando similiter erretur, praecavendo.

169. *Eadem diligentia in formandis & corrigendis styli exercitiis adhibenda est*, ut ne quid minus rectè à discipulo usurpatum,

in exemplum illi aut regulam abeat.

(Error quippe nimis facilè se insinuat, pòst autem tenaciter nimis hæret.)

170. *Exemplar (* proinde *) quod ad imitationem proponitur, non nisi probum sit: imitatio verò tentetur non nisi præsente & inspectante Magistro.* Mox etiam revisio solemnis instituatur, sine dilatione in crastinum, aut etiam in dies aliquot, ut inconsideratè fieri adsuevit. Pernoctare nobiscum errorem periculosum est.

171. *Longè verò maximum facilitatis compendium est (* pro toto docentium & discentium cætu *) si Præceptor neminem unum solum doceat, quidquid docet, sed omnes simul.* Aut si unum, occasione datâ, in omnium tamen conspectu: ut quidquid dicitur uni, prosit omnibus.

172. Vt enim Typographus unâ eâdemque; typorum compositione mille chartas scripturâ implet, omnesque illas accuratissimè: ita Præceptor una eademque rei alicujus dilucidatione mille discipulorum mentes collustrare, uno eodemque exercitio omnium stylos expolire potest.

173. *Quod ut fiat, duo necessaria sunt. Primò non admitti in eandem classem discipulos vel inæquali profectu, vel tempore diverso:* sed omnes similis profectûs simul recipi, simul duci: eo modo quo in Agris semina, quæ eidem messi parantur, simul spargun-

guntur, simul rigantur, simul perflantur, simul fruticescunt, simul crescunt, simul maturescunt.

174. *Secundò, arte opus est ad reddendos discipulos usque adeò in ea quæ fiunt attentos, ut nemo sit omnium cui non omnia quæ traduntur solidè innotescant*, & usum ferant.

175. Cujus modi attentio excitari potest, & retineri, *octuplici viâ.*

376. *Primò*, si Præceptor operam det, ut semper afferat aliquid, quod & delectet & prosit; ita enim inescabuntur animi, ut semper cupidè, & parata cum attentione, veniant.

177. *Secundò*, si sub initium cujusque operæ, aut demulceantur animi, materiæ proponendæ commendatione; aut vellicentur, quæstionibus motis, sive de propositis jam, quò per cohærentiam ad præsentem veniatur materiam; sive de proponendis, ut animadversa ea parte ignorantia sua, ad excipiendam avidius rei declarationem accendantur.

178. *Tertiò*, si Magister, editiore consistens loco, oculos circum ferat, & neminem aliud agere quam in se vicissim defigere oculos, permittat.

179. *Quartò*, si attentionem juvet, Sensibus quotquot potestrē quamlibet præsentando: nēpe non Auditui soli, verbis prolatis, sed & Visui, picturis; & Tactui, rem præsentem contrectandam sistendo;

 & olfa-

& Olfactui &c. quoties ejusmodi objecta explicanda sunt. Talis enim Rerum ad Sensus, & sensuum ad Res, applicatio, imaginativam perpetuo vellicat, & rei præsenti adstringit, ut evagari & torpere vix ac ne vix quidem possit.

180. *Quintò*, acuet discipulorum attentionem Præceptor, si inter operas subinde, sermone interrupto, dicat: *Tu aut Tu, quid modò dixi? repete hanc periodum? Tu, dic qua occasione huc ventum est*? & similia, pro cujusque Classis profectu. Si quis non attendisse fuerit deprehensus, increpetur, aut castigetur, illicò: ita attentionis studium omnino acuetur.

181. *Similiter*, si unum aliquem interrogasti, & is hæret, ad secundum, tertium, decimum, trigesimum quemque transili, & responsum posce, quæstione non repetita: omne id eo fine, ut quidquid uni dicitur, omnes attendere, inque usum transferre, allaborent.

182. *Fieri etiam potest*, (*septimò*) ut si quid unus vel alter ignoret, quæratur ex tota turba: & tunc qui primò, aut optime, responderit, collaudetur in omnium conspectu, ut exemplum æmulatione serviat. Si quis aberraverit, corrigatur, erroris etiam occasione (ut ante dictum) detecta & revulsa. Incredibile quantū hoc sit futurum celerrimi profectûs compendiū.

183. *Tandem* lectione finita, copia fiat disci-

discipulis ipsis Præceptorem quid quid volunt rogandi: sive in lectione præsenti scrupulum nactus fuerit aliquis, sive ante. (Privatæ namque requisitiones non ferendæ: publicè Præceptorem consulat cuicunque; opus est, ut omnia omnibus usui sint, tam quæsita quam responsa.) Si quis crebrius utilia moveat, collaudandus erit sæpius, quò cæteris diligentiæ exempla & stimuli non desint.

184. *Tale attentionis exercitium quotidianum, proderit adolescentibus non in præsens solùm, sed per totam vitam.* Adsueti siquidem annorum aliquot continuo usu id semper agere quod agitur, omnia semper facient animo præsenti, non expectatis alienis monitionibus aut instigationibus. Et tales si sint Scholæ, quid ni sit solertissimorum hominum uberrimus proventus?

185. Verum enimvero de his generalibus plura accuratioraque in Didactica nostra generali: nunc ad specialem VESTIBULI & IANVAE Didacticam, veniendum est, quam expediemus paucis

INFORMATORIVM DE VESTIBULI LATINAE LINGUAE usu.

186. Meta primæ Latinæ classis est, ut puer vernaculè legēdi & scribendi gnarus

hoc enim præsupponimus) *cum Latinis literis primam*, eoque difficillimam (quia omne principium grave) *absolvat luctam: hoc est* addiscat Latinum sermonem (1.) *Pronuntiare legitimè.* (2.) *Legere expeditè.* (3.) *Scribere accuratè.* (4.) *Intelligere ac interpretari qualitercunque.* (5.) *Discernere Orationis partes mediocriter.* (6.) *Declinare & conjugare analoga exactè.* (7.) *Sensa animi puerilia eloqui &.* (8.) *Proposita jam imitari stylo, aliquomodo.*

187. Ad hoc obtinendum conceptæ sunt ante aliquot centenæ sententiolæ, *Latinitatis* VESTIBVLUM dictæ; perficiendæ posthac in eum modum, ut (1.) *Accentus vocibus expressè superimponantur.* (2.) *De pronuntiatione legitima observationes adjiciantur.* (3.) *Exemplaria alia earundem sententiarum iisdem typis, sed colore aliquo diluto, (viridis conveniret fortè cum maximè) exprimantur:* è quibus pueri Latinæ scripturæ fundamenta discant, Literarum ibi expressos ductus atramento superinducentes, eaque ratione ad similes efformandos manum sibi comparantes. (4.) *Singulis sententiis Versio vernacula præjungatur.* (5.) *Alio charactere Nomina, alio verba, alio aliæ voculæ, exprimantur.* (6.) *Declinationum & Conjugationum tabellæ, cum monitis necessariis, appendantur.* (7.) *Sententiarum benè multæ in Colloquii forma disponantur.* (8.) *Ad calcem libri Vocum contentarum*

rum Index vernaculus apponatur: utque Voces Latinæ è libello ipso citari queant, *Sententiæ per totum librum numeris suis* (eo quo in Ianua modo Periodi) distinguantur.

NB.

188. Hæc talis Vestibuli structura commodè serviet assequendo fini : si *intra assignatum semestre decies percurratur libellus*: quâvis vice tyronum Intellectu, Memoriâ, Manu, & Linguâ, altius semper promotis.

189. Loci hujus est monere, exercendis Intellectui & Memoriæ (ut alibi, ita in hoc tyrocinio) tribuendas esse horas matutinas; stylo & Linguæ, pomeredianas.

I.

190. *Primùm ergò Libellum percurrant solius lectionis & rectæ pronuntiationis causa*: hoc modo. Legat Præceptor unam & alteram pagellam, clarè, distinctè, lentè, ut discipuli suos inspectantes libellos sufficiant auribus, oculis, attentione, subsequi. Vbi absolverit lectionem Præceptor, incipiant eandem discipuli : sed singuli sententiolas, in orbem.

191. Hoc dum fit, Præceptor diligenter attendet pronuntiationi, ut planè recta sit & accurata ; ideoque non præfestinata, sed lenta, Et quisquis malè pronuntiaverit, jubebitur repetere, toties quoties hæ-

 sitat,

hesitat, donec expedita sit ad Latina hæc sonandum omnium lingua.

192. Adjungatur verò ex Elementali Grammatico (Vestibulo annexo) Caput primum, *de Literarum & diphthongorum Latinarum potestate.*

193. Pomeridianis horis eadem illa mane lectitata describent: nempe impressa illa programmata (de quibus paulò ante, §187. (2.) innuimus, si ad manum fuerint imitando, aut etiam liberâ manu. Cujus exercitii triplex erit finis. (1.) Addiscent accuratè Latinam effingere scripturam. (2.) Accentum quoque scribendo firmabunt. (3.) Intellectus vocum jam sese paulatim insinuabit, Sensu circa eandem rem diutius occupato.

194. Quod si vernaculam simul calligraphiam exerceri placeret (quod utique displicere non debet) res foret elegantiæ plena, si Vestibuli textus Germanicus non vulgaribus illis typographicis characteribus, sed qui in scribendo Germanis usu veniunt, depingeretur. Cujusmodi characteres alicubi haberi scimus: vel de novo comparari sanè operæ pretium fuerit.

195. Tempore verò scriptionis obambulabit Præceptor, & singulorum operas inspectando, calamum rectè prensare, literarum apices accuratè observare, omnes ductus exactè formare, docebit. Quæ cura,

ra, eleganter literas pingendi, toto hoc semestri (imò & pòst) continuabitur, ut omnes quam maximè potest venustam sibi comparent manum.

II.

196. Absoluto ita per nudam *lectionem & scriptionem* libello, reditur ad initium ejus, ut *relegatur ac describatur denuò, diligentius etiam quàm ante: quippe cum adjuncta interpretatione*, accuratiore Vocum, initiali etiam Rerum.

197. Ac ut de posteriore prius moneam (Rerum interpretatione) poterit Præceptor (lectione & interpretatione discipulis præeundo) hinc inde subsistere, & aliquid auditu jucundum & utile interserere: (lingua nempe vernacula, quia Latinam nondum intelligunt.) Ex. gr. Ad sententiam primam, *Venite pueri*, monebit, Linguas in pueritia optimè disci. Puerum enim anni spatio addiscere quamvis Linguam, quod Vir factus vix tota ætate potest. Ergò, venire ad Scholam gaudeant: ubi Latina discitur, pulchra illa & elegans præ omnibus, &c. Ad illud, *Deus vos juvabit*, dicet: charissimi filioli, nihil possumus nos sine Dei ope. Deus tamen prompte juvat illos, qui eum timent & invocant &c. Talia subinde monere, serviet ingeniis excitandis, delectandis, & ad majora gradatim prædisponendis, quò familiarius blandi-

usque hæc fuerint explicata, eò magis.

198. Pergant interim discipuli legere & interpretari sententias, ex ordine iterum, sed *præmisso vernaculo textu* (nam & sic typis exscribi suademus libellum, ut vernacula præcedant Latinis) *duas ob causas*. Primùm, quia non Vernaculam discunt Latinæ ductu, sed Latinum ductu Vernaculæ: præcedat ergò dux. Hæc etenim æterna est & immutabilis methodi lex, ut Intellectui in rei ignotæ tenebras penetraturo, alicujus ante notæ rei lucem præferri necesse sit; (Quidquid enim discitur, è præcognitis discitur.)

199. Secundò, prodest methodus hæc Memoriæ; cujus natura est progredi, non regredi. Nam si à puero quæram, *In Oratione Dominica, post vocem* FIAT *quid sequitur?* statim respondebit (memoriâ promptè suggerente) *Fiat voluntas tua, &c.* At quære, *Quid vocem illam,* FIAT, *antecedat*? hærebit etiam nostrûm quisque: quia nempe Memoria regredi nescit, aut saltem non adsuevit.

200. Ergò, quia tam Intellectus, quàm Memoria per nota ad ignota se porrigunt (per vernacula ad peregrina) absolutæ necessitatis est nota præmitti, ut ignota ultrò sequantur. Kommt her ihr Knaben. *Venite pueri.* Lernet die Lateinische sprach/ *discite Latinā linguam, &c.*

201. Sed & hoc melioris profectus gratiâ observandum: ut cum ita senten-

tiam sententiæ reddere discent, etiam verbum verbo reddere jubeantur. Ita nempe: **Komt her ihr Knaben** : *Venite pueri*: **Komt her** / *Venite* : **ihr Knaben** *Pueri*. Et sic ubique.

202. *Ratio hujus consilii est*. (1.) Vt eidem voci diutius immoretur Lingua (adhuc enim firmanda est pronunciatio recta, & lectio expedita) : eidem autem rei, quam designat vox, Imaginativa facultas, quò melior impressio fiat. (2.) Vt eadem impressio, & conceptus, distinctior sit, extraque confusionis periculum. Quia enim quandoque Latina vox duabus Germanicis redditur, aut fit in Germanico Vocum trajectio, posset puer non satis considerare, quò spectet unumquodque, si permitteretur generaliter tantum pronuntiare sententias integras.

203. Verbi gratia; sententia Vestibuli octava; *Deus vos juvabit*, trium vocum est, & tamen Germanicè non nisi quatuor exprimi potest; quia futurum illud (juvabit.) voculam futuri indicem (**wird**) assumit. Præterea, fit vocum transpositio: **Gott wird euch helffen.** pro, **Gott=euch=wird helffen/** Ergo, ut puer ista discernere adsuescat, hæc quam dixi expositio iterata (quâ vox voce redditur) proderit, **Gott**, *Deus*; **wird helffen**: *juvabit*; **euch**, *vos*.

204. Easdem sententias, eo modo coordinatis verbis, si pomeridianis horis

diligenter describant, triplicem inde fructum reportabunt. (1.) Calligraphiam & (2.) Vocum intellectum sibi firmabunt. (3.) Constructionem autem Vocum, discernere, aliud agendo, incipient.

III.

205. *Tertiò*, percurratur Vestibulum, repetendo interpretationem *è Latino in vernaculum*, inverso scilicet à priori ordine sed simili sententiarum numero, pro vice una: itidem reddendo primùm sententiam sententiæ, deinde verbum verbo.

206. *Causa, cur nunc à Latinis ad vernacula regressum suademus*, est, ut hâc ratione Vocum Latinarum vis, & ad vernaculas analogia, melius patescat. Vt enim Viator melius addiscit viam meando & remeando: & operis alicujus structura melius innotescit texendo & retexendo: ita sermonis peregrini ad nostrum habitus, ab hoc ad illũ, & ab illo ad hunc, regressu.

207. Præeat igitur Præceptor iterum interpretandi exemplo (tenelli enim adhuc sunt tirunculi nostri formari illis labia oportet (sic *Venite pueri*, Komt her ihr Knaben / *Venite*, Komt her: *Pueri*, Ihr Knaben / etc. ad hunc eunden modũ totũ illius horæ demensum interpretando. Tũ jubeat eos idem illud (unoquoque suum libellum inspectante) agere, ex ordine. Et facient expeditè, mirabundi quod tam facilia sibi injungantur; quia non animadver-

vertent, quàm sensim sine sensu eò ducantur, quò deductos se pòst gaudebunt.

208. A meridie scribant easdem sententias in libellum Exercitiorum, eodem ordine & modo, quo exponebantur manè. Ita poterit intra octo decemve dies libellus totus percurri.

IV.

209. *Quartò*, reassumatur Vestibuli textus Memoriæ jam pertentandæ causa, an, & quantum, se illi insinuaverit Latinarum Vocum intelligentia. Repetant sibi tamen pueri (id quod ex ordine sequitur (ante Scholam, ut memoriæ imprimant: ingressosque jubeat Præceptor libellos occludere, & quærat: Tu N. N. quid significat, *Venite pueri*? Tu N. quid est, *Sapientiæ semina*? & sic aliquoties pensum illius horæ percurrendo, sursum & deorsum, & per saltus.

210. Tum eodem modo vernacula proponat, quæ illi reddant Latinè. **Du N. Wie sprichstu Lateinisch / Komt her ihr Knaben? Du N. Wie sprichstu/ Gott wird euch helffen? etc.** Abstineatur adhuc à variatione Casuum aut Temporum: Singulaque tantum requirantur, ut in libello exstant. Quippe nondum de variegatione quidquam audierunt.

211. Eadem illa describent à meridie, ad firmandam Latinæ scripturæ usum, & intel-

intellectum, memoriamque.

212. *Ita habebunt Tyrocinii sui materiam: cui jam forma introducenda erit*, hoc. est. inchoanda Vocum formatio. Et primò quidem *Nominum declinatio.*

213. Ergo ubi *quintâ vice* adeundum erit *Vestibulum*, prælegat illis & explicet Præceptor *Caput secundum & tertium Elementalis Grammatici*, Vestibulo annexi: ut discant Nominis & Verbi differentiam: & Nominum genera, & variandi, seu declinandi, necessitatem, usum, formam. Idque inspectatione perpetuâ *Tabellæ declinatoriæ*, omnes Nominum declinatorum terminationes repræsentantrs. Nullo enim modo ad ediscendum Declinationes cogendi sunt, antequam eas usu sibi reddant quàm familiarissimas. Quod ita fiet.

214. Doceantur sex esse terminationes, (pro numeri varietate variabiles) in quas nomen quodvis deflecti potest. Aliter enim terminari, cùm rem simpliciter nominamus; aliter ferè, cùm eam vocamus: aliter quùm ei aliquid tribuimus, &c. Loco ergò Casuum (hâc primâ vice) usurpent vel quæstiones, Wer? O du Wessen? Wem/Wem? Mit wem? vel formulas illas generales, quæ menti ultrò quid sequi debeat suggerunt. Nempe (1.) *Ecce* (2.) ô *Tu* (3.) *Pars* (4.) *Da* (5.) *Vide* (6.) *Aufer ab. Vt*

Ecce

Ecce, Puer,	Siehe ein Knabe
O tu Puer,	O du Knabe
Manus Puer-i	die hand deß Knabens
Da Puer-o	gib dem Knaben
Vide Puer-um	siehe den Knaben
Aufer à Puer-o	nihm von dem Knaben.

215. Hâc namque serie Casus recensendi sunt prorsus, ut *Vocativus immediatè Nominativum sequatur*, nisi evidentissimæ rationi refragari, & discentibus datâ operâ cruces figere, volumus. Quippe duo illi *Recti* dicuntur, cæteri *Obliqui*: maneant ergò unâ quæ unius ejusdemque sunt censûs. Et quia à Genitivi singularis terminatione omnes reliqui, utriusque numeri Casus, terminationes suas accipiunt, non item Vocativus singularis; præcedat ergò ille, ne pòst aliorum flexum turbet, &c.

216. Ostenso Tabellæ declinatoriæ usu ex Introitu petitis exemplis (quomodo solitaria nomina *Puer*, *Lingua*, *Res*, *Sapientia*, *Deus* Præceptor, &c. declinentur): poterunt è capite sequenti, (ubi *Adjectiva Substantivis connectuntur*) combinatim utraque declinari, sed primò (facilitatis gratia) ea solùm quæ ejusdem Declinationis sunt. Vt primæ; *Latina Lingua*, *Lingua pulchra. Terra infima. Nebula propinqua. Area lata*, *&c.* Tum secundæ: *Deus æternus. Mundus temporarius. Cælum*

lum supremum. Dehinc tertiæ: *Homo mortalis. Pondus grave, &c.*

217. Tandem, ubi in puris illis profecerint, veniatur ad *mixtas* declinationes: *Lingua elegans. Res varia. Medium facile. Finis jucundus. Angelus immortalis, &c.* ubique Vernacula simul variando, ut declinandi finem & usum omninò perdiscant.

218. Pronomen, *hic*, *hæc*, *hoc*, inter declinandum Nominibus nullo usu, certo autem cum tenellorum ingeniorum tormento, præponi, vicerunt ante nos alii: silentio ergò transimus.

219. *Exercitia styli hic erunt*, (omnibus pomeridianis horis) earundem Declinationum accuratissima descriptio, præsentibus semper, inspectantibus, dirigentibus, & corrigentibus, Magistris. Vrget enim præsentia Turni.

VI.

220. *Eodem modo pertransibitur Vestibuli textus vice sextà, Conjugationum addiscendarum causa*: præmissa iterum *ex elementali Grammatico Capitis quarto* prælectione & explicatione. Sed hac vice sola primæ formæ verba, *Activa* puta cum *Neutris*, conjugari docebuntur: dissimulatis, & silentio transitis, *Passivus & Deponentibus*. Gradatim enim eundum est, multisque & diversis simul addiscendis nunquam oneranda sunt ingenia.

VII.

221. *Septimâ demum vice repetendo Vestibulum eatur ordine per Verba*, uti obveniunt. Vbi de *Passivis* erunt generaliter informandi, quem sensum & usum habeant, juxta annexum Elementale Grammaticum, &c.

222. A meridie eædem Conjungationes transscribantur in Exercitiorum libellos: more jam designato.

223. Atque hîc jam etiam inchoari commodè poterit Linguæ exercitium. Non quòd ante prohibitum sit, sed quod posthac intermittendum non sit. Ante fuit liberum illis qui volebant (sunt enim alii aliis ut ingenio ita lingua præcociores) Latinè garrire: posthac non liberum erit non garrire. Si quis pejus cæteris, castigetur ab illis qui melius balbutient, & à Magistro ipso: non severitate aliqua, sed joco, vexatione, risu. Hanc pænam esse volumus barbarismorum & solœcismorum hoc loco, ut exercitatio sit jucundior & liberior.

VIII.

224. *Octavo repetatur libellus, ut recitent memoriter vel integra folia*, ad percurrendum quàm celerrimè. Adjungaturque declinandi & conjugandi exercitium, itidem jam *memoriter*, sine tabellarum inspectatione; ut jam sine cortice natare consuescant. *Exceptis tamen Verbis formæ secundæ*

nuper

nuper inchoatæ, nondum firmatæ, sed demum firmandæ. Hic proinde Tabella uti serperastrorum instar, adhuc liceat.

225. *Exercitia styli* (pomeridiana) per hos dies erunt *Variatio sententiarum per numeros*, singularem commutando in pluralem, & viceversa. Ex. gr. Introitum Vestibuli sic describant: *Veni puer, disce linguas pulchras & elegantes: & comprehende pro tuo captu rem variam, sapientiæ semen. Deus te juvabit, Præceptor amabit, alius (quilibet) laudabit, ipse gaudebis, &c.* Ecce quam facilia hæc per quæ tamen multarum difficultatum ambages evitari, & à tergo relinqui, res ipsa docebit.

IX.

226. *Nona Vestibuli iteratio tota quasi examinatoria erit*; ad cognoscendum, quid profectum sit hactenus in Rerum intellectu, & Verba interpretandi, discriminandi, variundi promptitudine.

227. Horas ergò matutinas percontando transiget Magister: *Tu N. N. N. quid est, Venite pueri, Pueri*, estne Nomen an Verbum? Cujus casus? Cujus numeri? Cujus declinationis? Cujus generis? Quâcunque autem ratione hîc aliquis hærebit aut errabit, id semper ad aliquid necessarium & utile monendum occasio esse poterit.

228. Quo-

228. Quoties ad particulas indeclinabiles venitur, etiamsi de illis nihil adhuc traditum est, pergat tamen quærere. Tu N. N. PRO, (ET, ERGO, UBI, &c.) estne Nomen an Verbum? Si hærebit, dicet Præceptor, nec Nomen nec Verbum, sed vocula invariabilis: cujusmodi multas esse, (recenseripue potissimùm Capite IV. Vestibuli) monebit; nondum *differentiam Adverbiorum, Præpositionum, Conjunctionum & Interjectionum*, attingendo: *hoc enim reservatur Grammaticæ*. Nunc satis erit differentiam Nominis & Verbi & Generum Casuumque, Temporum Modorumque usum nosse, atque insuper declinando & conjugando esse promptos.

229. *Exercitium styli hîc jam altius ibit. Commutabunt nempe Verborum Modos*, ex Imperativis Indicativos, & ex Indicativis Subjunctivos, formando: eoque intervenientibus particularum subjunctivarum (Si, ut, Quòd, Quanquam-tamen, &c quæ illis Præceptores suggerent) vinculis, connectendo. Verbi gr. Ex introitu Vestibuli proponendum erit argumentum styli vernaculi, in quo in Latinum trans ferendo nihil requiratur, Præter dictam illam Modorum permutationem: hunc ferè in modum. *Pueri veniunt ut discant Latinam linguã quæ pulchra est & elegans. Si comprehendunt pro suo captu*

res

res varias, sapientiæ semina, fit ut Deus eos juvet, Præceptores ament, alii laudent, &c. Sed hoc vernaculè proponatur, ut Latinè reddatur. Ita per totum libellum.

X.

230. *Decima & ultima Vestibuli repetitio concertatoria erit, inter discipulos ipsos.* Liceat inferiorum cuicunque provocare superiorum quemcunque. Atque tum provocans jubeat provocatum sententias, quas ei (è præsentis tamen horæ demenso) proponet, transferre in Latinum: & permutare numeros: & Verborum modos: & declinare: & conjugare, &c. omnia ex tempore, memoriter, promptè. Tum pòst ille hunc eodem modo examinabit, &c. Brabeum sit loci prærogativa.

231. *Styli exercitium hîc tale esto.* Ex occasione eorum quæ manè examinata sunt *fingatur epistola, seu narratiuncula quædam plenior: ad quam tamen non requirantur alia verba quam quæ Vestibulum suppeditant;* sive in præsenti ejus diei textu occurrant, sive alibì Indicis beneficio (cujus usum hîc jam demùm sentient) inquirenda veniant Ex. gr. Ex occasione Introitûs Vestibuli dictetur ipsis epistola patris ad filium vernaculè, sic: Mein Sohn/ wo du fleißig lernest die schoene Lateinische sprach/ so werde ich dich gewiß lieben. Denn darinn ist grosse Weißheitt zu

fia-

finden. Hastu doch einen gutten Præceptorem : der dich also unterweiset / wie du es begreiffen kanst. Sie ist auch gar leicht / wenn man nur ordnung helt. Zwar der anfang ist etwaschwer : Das end aber wird gewiß lustig sein / GOtt helffe dir mein Kind.

232. Cavebit ergò Præceptor ullam immiscere Vernaculam Vocem, quam non Index Vestibuli habeat, & Latinam illi respondentem in Vestibulo monstret. (Aut si immiscet, doceat mox quomodo Latinè exprimenda sit.) Nec periodos formabit bimembres aut trimembres: sed simplices: Meminisse enim oportet balbutiem Latinitatis nunc formari, & cum balbutientibus esse balbutiendum.

233. *Index Vocum ut sit tantum Vernaculus*, (non additis vocibus Latinis, sed numero sententiæ, ubi vox ea Latinè redditur, expresso) non sine causa suadeo. Primò enim, entia non sunt multiplicanda sine necessitate: cur ergò vocum interpretatio, quæ in textu facta est, in Indice repetatur? Deinde, utile est discipulos quàm sæpissimè textum inspicere, & familiarissimum habere; omni igitur occasione eò revocentur. Denique, eo ipso brevior erit Indecula, & libellus parabilior & portatilior.

234. In examinanda compositione Præceptor in causas etiam inquirat (ut rationabili-

tionabiliter scribere & loqui consuescant) *Cur hoc ita posuisti? Cur non ita?* Vbi datâ operâ vitiosè terminationem finga. Verb. gr. Cur ponis *Venite?* cur non *Venante*, sicut *Amante*: aut *Venente* sicut *Docente?* Respondeat & respondere doceatur: quia *Venire*, est Conjugationis quartæ; ubi Imperativus terminatur in *ite*, &c.

235. Hoc erit præceptorum & regularum intellectum Vsu formare, ut Vsum ferant. & sint præcepta, verè præcepta; & normæ, verè normæ & directoria. Absque hoc sit, quantâ cunque curâ evolvantur Grammaticorum libri, non ad aliud conducent, quam ad macerandum. torquendum, hebetandum ingenia.

236. Hoc modo ad Latinitatis Vestibulum decies dedolatus Latinitatis tyro, ipsam Ionuā ingredi judicabitur idoneus.

FINIS.

IANVÆ LINGVÆ Latinæ DIDACTICA.

237. Secundæ classis Latinitatis metam ponimus, ut puer eò erudiatur, quò (1) *Omnes usitatas Latini sermonis voces intelligat*, earumque verum & genuinum sensum, h. e. significationem propriam, examussim teneat (2.) *sciat significationum* (quo ad cum usu fieri potest) *reddere rationes*

tiones, vi originationis (3.) Tandem *ut ſcribat & eloquatur congruè*, (h. e. Grammaticè, ſine vitiis) quidquid jam rerum intelligit.

238. Qua tria ſi annuo ſpatio (quod ante deſignavimus, *§§* 146.) pueritiam addocendi commodam oſtenderimus viam, rem haut levem præſtitam eſſe nemo prudens negabit.

239. Tria enim hæc *Univerſali illi*, quam intendimus, *Eruditioni*, & quæ proximè ſequi debet *Facundiæ ſuavi*, *plenæque* pòſt *Eloquentiæ*, planè viam ſternent. Quod ut æquè pervideant omnes, ante omnia id hîc, vel ſtrictim, rationibus & ſapientum virorum teſtimoniis comprobandum erit.

240. Quantum ad primum, apertè oſtendit in ſua (de Emendatione vitioſiſſimæ per Germaniam Eloquentiæ) Diſſertatione *Ravenius*, *totius mali caput eſſe*, *quod qui Eloquentiæ dant operam*, *non à fundamentis incipiant*, *ſed à faſtigio* : hoc. eſt. dicendi genus ſummum jam inde à primordiis affectent, inſano conſilio Ciceronis & aliorum grandiloquentium imitationi illicò ſeſe dedentes.

241. Suadet ergò gradatim iri, à dicẽdi genere humili ad mediocre; & à mediocri, ad grande. Attamen (quod obſervandum probè) ne ab humili quidem incipiendo, ſed primùm ad genus commune

quod

quod omni characteri competat, Iuventutem componendo.

242. *Propriis enim. verbis, & iis communibus & vulgaribus sensa animi efferre posse, non solum primum esse ad Eloquentiam gradum, sed & totius Eloquentiæ fundamentum: quinimò potissimum fluentis jam & urgentis Eloquentiæ vim, non in extremis illis troporum & figurarum ornamentis, sed in communibus illis & propriis rerum expressionibus, sitam esse*, Ciceronis & Quintiliani: Lysiæque & Isocratis, exemplis & testimoniis, probat. Tandemque sine hoc fundamento omnem pro Eloquentia conatum ridiculum esse, & in nugas abire, ostendit.

243. Quod in nobis ipsis experimur, quicunque non hac felici & facili via ducti, sed per devia quævis raptati fuimus. Non solùm qui jam tandem tenuitatem, siccitatem, scabritiemque; nostram agnoscimus & deploramus sed & sublimes illi, sua opinione, qui verbosa loquacitate prætumidi, quoties acundiæ suæ expromunt, & in publicum ostentant, vires, toties nil nisi vel alienas rhapsodias, vel proprias bullatas nugas, tumores puta meros, & verba inflata, variè crepantia & hiantia, adferunt: sibi solis, suique similibus, mirandi, sapientibus ridendi.

244. Si ergo nostra hæc secunda Latinitatis classis aptè satis docere poterit, quomodo

quomodo sermone recto & puro (*nativo scilicet & proprio Vocum significatu*) animi sensa (saltem in necessariis interim) exprimenda sint, quod ni rectè fundamentum sequenti altiori structuræ posuisse existimemur?

245. Eò tamen haut ullâ certiore, ac *studii Etymologici*, *viâ* pervenire licet. Quandoquidem si usu solo Vocum omnium significationes genuinæ addiscendæ relinquantur, cùm Temporis ampla nimis spatia requiruntur, tùm Memoria obruitur, non ad certas classes revocatis omnibus: sed & Intellectus vacillabit semper, nullis rationum cancellis, ut cui cohæreant, quæ cohærent, videat, septus. *At dum vides, unde ortum sit verbum, citius intelligis vim ejus Rei, quam cupis introspicere*, inquit Isidorus.

246. Clarissimus *Becmannus* (in aureo suo *de Originibus Latinæ Linguæ* opere) septem recenset, & exemplis illustrat, studii hujus, quod in Vocum rationes inquirit, utilitates. Nempe quod (1.) Ducat indistinctam proprietatis vocum cognitionem, ne promiscuè una pro altera infarciatur. (2.) Viam aperiat in Rerum cognitionem: (quemadmodum Agellius *Labeonem Antistium* innumerabiles in jure civili nodos non aliâ re magis quàm Vocabulorum originis diligenti investigatione expedivisse, refert. Nullam enim pro-

pemodum Dictionem temerè esse confictam, sed consilio impositam: ut *Origo Vocis plerumque sit index naturæ*, id est. proprietatis & finis, ad quem Res ordinata est.) (3.) oratoribus hoc præstare etymon, ut cognitâ proprietate, sciant quæ vis & efficacia insit voci: ad melius instituendum Verborum delectum quam Eloquentiæ esse originem Cæsar apud Ciceronem dicit. (4.) servire ad cognoscendas syllabarum quantitates: (5.) & ad exactiorem scripturam vocum. (6.) Et Memoriæ parati præsidium ingens, dum multæ Dictiones ad aliquam unam, simplicem, primam; & multi significatus ad aliquem unum principem, revocantur. (7.) Denique, rem esse voluptatis sinceræ plenam, & melle dulci dulciorem, cernere, quàm aptè Res & verba alia ab aliis descendant, & se invicem amplexentur.

247. Non mirum ergò, excellentissima ab omni ævo ingenia in Vocum originibus exquirendis, non tàm deliciata fuisse, quàm seriam & severam posuisse operam. *Plato* puta, *Aristoteles Cicero*, *Cæsar*, *Galenus*, *Varro*, *Festus*, *Scaliger uterque*, &c. Etiam Theologi magni: *Isidorus* Hispalensis Episcopus: *D. Lutherus* (vir magnus & θεόπνευστος, qui edito opusculo Nomina propria Germanorum è nativis fontibus declaravit; præfixâ adhortatione, *Exemplum dedi Vobis, ut plura*

&

& meliora faciatis) *M. Martinius*, *G. Cruciger*, ipse *Crist. Becmannus*, *D. Gregorius Francus*, *&c.* Scribitque; I. C. Scaliger: *Qui Verborum curam putat indignam esse viro sapiente, is homines nos esse dedocet.*

248. Omnia hæc ostendunt, hæc etiam subsidia Iuventuti Scholasticæ (quò promptius & efficacius ad scopum Rerum & Verborum veram & solidam cognitionem, promoveantur) invidenda non esse: dandam potius operam, ut rem ultissimam & jucundissimam, ex operosis Criticorum officinis ad puerorum transferamus ludos: quò per leviora hæc (Verborum rationabilem speculationem) circa Res ipsas philosophandi fiat initium. Nam rectè dictum est: *Rerum potior, Verborum autem prior, est contemplatio.* Et Galenus: *Sine Nominis explicatione Rem velle cognoscere, est tempus perdere. Etymologiæ enim ratio, est optimum intelligendi principium.*

249. Optimè igitur puerilibus studiis consulemus, si eos circa Vocum etymologias reddiderimus perspicuos & accuratos: quantum quidem ad ea, quæ Latinis è fontibus derivantur. Cætera, quæ apud Latinos pro thematibus habentur, satis erit deduci à Græcis (paucissima etiam ab Hebræis) vocibus: ut pueri Græcam esse matrem, Latinam filiam, animadvertentes, in illius etiam, ut anti-

quioris & purioris, amorem rapiantur, ſenſimque illius accipiendo guſtum legere & intelligere Græcanica conſueſcant.

250. Et quia Voces per ſe non abſolvunt ſermonem, ſed Voces conjunctæ, ordineque debito diſlocatæ; non etiam exactæ Vocum ſignificationes, & ſignificandi rationes, tenere ſufficiet, ſed connubia earundem legitima inſuper noſſe, neceſſum erit. Atque hoc erit tertium, quod ſibi præſtandum proponit ſecunda hæc Latinitatis Schola, *Sermonis Congruitas.*

251. *Trinus ergò erit pro exercitandis hîc ingeniis apparatus. Primum ipſe Ianuæ Textus*, è totius Latinæ linguæ Vocabulis uſitatis, & ordine Rerum ipſarum digeſtis (ut unumquodque non niſi ſuo loco, & ſuo nativo ſignificatu, Intellectui ſe præſentet ac inſinuet) contextus. Cui quidquid ad plenitudinem & concinnitatem adhuc defuiſſe, accuratior obſervatio, & uberior praxis, oſtenderit, ſenſim perfici, noſtrâ & alienâ curâ, poterit.

252. *Alterum eſt*, quod propediem σὺν θεῷ, dabimus, *Rationale Vocum omnium. hoc. eſt. Lexicon Etymologicum*, contextum è præcipuis ævi noſtri Eymologiſtis, in primis *Martinio*, *Becmanno*, *Alſtedio*, & *Coldingo:* ſed majori (quod res ipſa teſtabitur) compendio & facilitate, atque adhuc factum: ut prudentes rerum æſtima-

æstimatores dicturos sperem, *Puerilia esse facta quæ senum erant.*

253. Cui addituri sumus promissum illum *de Homonymis, Parinymis, Et Synonymis* (h. e. Verbis ambiguis, quæ aut eodem, vel vicino sono diversam habent significationem, aut rursum sono diverso eandem planè, aut proximam, significationem) *tractatum*, discipulis utilissimum.

254. Tandemque *Grammatica præcepta & Regulas, ad compendiosam facilitatem, celeremque praxin, ex veris naturalis Didacticæ legibus concinnatas.* Quorum omnium usus legitimus hîc jam docendus erit.

255. Dehinc jam, *æquè* Ianuam, *ut prius* VESTIBVLVM, *decies iteratò pertransiri volumus:* non Oculis solùm & linguâ, sed & Manu; Memoriæque & Intellectûs exercitiis) ut ad immittendum Palatio verè idoneos reddamus.

256. *Primò, percurratur lectione nudâ, ob pronuntiationem rectam & celerem, libellique totius generalem & confusam præcognitionem.* Legant ergò discipuli ex ordine, singuli periodos singulas, in circuitum: præmisso ubique textu vernaculo. Magister sit præses, pronuntiationem & accentum emendans.

257. Hâc ratione (nihil enim amplius requiritur) percurri poterit Ianuæ textus intra unam & alteram hebdoma-

dam Adjungenda erunt solùm, & inter operas inculcanda, de partibus orationis, & de Accentu, præcepta.

258. *Exercitium styli* (quatenus à scribendo initium sumit, & nomen quoque inde habet) *erit*, *Textus Ianuæ transcriptio, vernaculè & latinè*: ut jam quoque celeriter, nihilominus tamen ad religendum accommodatè, scribere consuescant. Quâ occasione

NB.

addam; *Cur omnia quæ discuntur, propriâ discipulorum manu describi suadeam*? *Primò*, ut sibi manum expeditam comparent (sola quippe crebrò iterata actio habitum confert) *Deinde*, ut Parentibus & Scholarchis evidentiori sit argumento, didicisse omninò quæ debebant. *Tertiò*, ad Memoriæ subsidium: quæ omnia eò facilius rapit, & profundius recondit quo pluribus sensibus, & diutiùs, uni rei immoratur. Vnde Philippum Melancthonem ferunt, quoties libellum aliquem insigniter sibi familiarem reddere vellet, transcribere solitum, quamvis impressum in Bibliotheca sua haberet. *Denique*. adsuefieri volumus pueros ad attentè versandum in Autorum lectione, & referendum in diaria, vel locos communes, aut aliâ ratione transferendum mox in usum, quidquid utile legunt. Inculcetur proinde jam hîc illis perpetuò (semel id monuisse

sufficiat)

sufficiat) *Lectionem sine stylo somnium esse, & rem evanidam.*

NB.

259. Monendum & hoc, atque legis instar figendum: *in hac secunda Latinitatis Schola Linguæ exercitia requiri perpetua, ut nempe colloquia puerorum, tam inter se quàm cum Præceptore (& Præceptorum ad illos) non nisi Latina sint.* Quemadmodum sanctè olim magnus Scholarum reformator, Sturmius, sanxerat: *Cum in Scholas ingrediuntur pueri* (inquit) *cùm demum redeunt, cùm colludunt, cum simul ambulant, cùm obviam veniunt, sermo sit Latinus* (aut Græcus.) *Nullus veniæ locus, siquis hîc peccat petulanter.* (Epist. Classic. lib. 3.) Quam quidem sanctionem dissoluti Scholarum mores profanarunt; eam tamen in vigorem revocari, magnoperè docentium & discentium interest.

II.

260. *Secundò reassumatur Ianuæ libellus, Rerum enucleandarum gratiâ.* Nempe ut antequàm Res Verbis rectè exprimere discant, prius eas discant rectè intelligere.

B N

Protestamur n. perpetuò, nos formare Homines, Creaturam intelligentem: non ad garritum & nugas, sed ad rationabilem Rerum usum, & sapientem de illis sermocinationem: quorum

neutrum sine prævia, clara & distincta, Rerum, ut se per suas differentias pandunt, cognitione, obtineri potest. Nam, si confusa erit Rerum cognitio, confusus & sermo. Lingua quippe non immediatè Res attingit, aut exprimit, sed rerum Conceptus, ut in mente resplendent. Conceptus proinde formandi sunt primò, ut sint recti: atque tum facile erit formare linguam, ut exprimat rectè, quod Mens intelligit rectè.

261. *Simpliciter ergò necessarium est, ut antequam Verba Ianuæ accuratiùs resolvantur, Res sub illis contentæ prius innotescant:* quod Præceptorum aliquam requiret diligentiam. Quanquam enim nihil adeò supra puerilem captum Ianua continet quia tamen pueri *Pueri* sunt, quorum mens vagabundè fertur, & non nisi obiter & cursim superficiem Rerum ubique stringit, captivanda est aliquomodo, ut Rebus fixtùs attendere, earumque differentias exactiùs observare consuescat.

262. Quod aliâ ratione haut fieri potest commodiùs, quàm si Præceptores coram discipulis accuratè censum Rerum instituant, quid unumquodque sit, & quomodo ab aliis ejusdem generis differat, ostendendo: & si quid Ianua, more suo, præssiùs dicit, uberiùs ad necessitatem enarrando. (Observato diligenter, ut sibi attentos omninò reddat Discipulos omnes.

Quod

Quod artificium ostendimus §§ 175.

263. *Exempli gr.* Ante Capitis II. (*de ortu Mundi*) explicationem, poterit dicere: Sapientes (quos vocamus Philosophos) admodum sollicite indagavisse Mundi originem, essetne à seipso, an aliunde? sed nihil certi potuisse deprehendere, cùm nemo interfuerit, qui rerum illa primodia spectaret, &c. Deum tamen per Mosen, revelasse, quomodo res gesta sit, &c. (Tum poterit summam capitis primi Geneseos recitare: & addere) Nostra Ianua ita hoc summatìm expressit. *Deus creavit omnia è nihilo, &c.*

264. In relegendo autem Textu Ianuæ, quoties in rem aliquam explicatione egentem incidet, explicabit, vel per exempla, vel per sensualem demonstrationem. Vt in capite, (20. *Informi caligine*) addat: Moses vocat misturam Terræ & Aquæ, tenebricosam, inanem, vacuam: Philosophi Chaos vocarunt, hoc est confusum quid, &c. Item) 21. ad illud *Ideam intra se conceperat*) addat: Solent enim artifices antequam opus fabricant, formam seu exemplar ein Munster/ vorbid/ Grundriß/ etc. mente confingere, aut etiam in materia effigiare, Daß man eigentlich siehet/ was werden soll/ etc. Item (22. *Assignavit cuique locum, modum, genusque suum*) illu-

ſtret per exempla, ſic *Locum*) ut Terra ſit loco inferiore, cœlum ſuperiore: in Terra ut ſe contineant lapides, Arbores, Animalia, &c. Sol autem, & Stellæ, & Nubes, in ſublimi, &c. *Modum*) Vt Aquæ non ſit pluſquam oportet, neque Ignis: ſed ad temperaturam Mundi. Vt Mus non in Felis ſtaturam excreſcat: neque Bos in Ovis parvitate ſubſiſtat, &c. ſed prout ordinavit Creator, &c. *Genus*) ut ex Tritici ſemine triticum naſcatur, non Avena: ex Iuglande juglans, non Quercus aut ſalix: & ex Homine homo, non aſinus, aut ſimia, aut rana, &c.

265. Impoſſible eſt non oblectari & ineſcari talibus puerilia ingenia; ſi pueriliter (hoc. eſt. craſſiuſculâ Minervâ, familiaribus & blandis geſtibus & verbis) proferantur. Vt optandum ſit tales *in Ianuam commentariolos ab aliquo confici*, in uſum Præceptorum non uſque adeò in realibus verſatorum: poſtquam infelici methodo quidam nuſquam à Grammaticalibus progreſſi, quoties ad hæc realia (naturalia vel artificialia) venitur, in alium ſibi orbem delati videntur: ideoque talia aut fugiunt, aut miſere expediunt.

266. *Exercitium ſtyli per* hos dies ſit idem quod ante, deſcriptio Textûs Ianuæ.

III.

267. *Tertiò percurratur Ianua propter uberio-*

uberiorem etiam Rerum & verborum intelle-ctum quod hoc modo fiat. Iussis omnibus claudere libellos, recitet Præceptor Latinam sententiam, aut periodum totam, jubeatque hunc & illum (sine ordine) Vernaculè dicere idem. Deinde voces singulas, quomodo vernaculè reddantur, examinet. Ita necesse erit omnes ad omnia paratos accedere, præmissâ domi repetitione diligenti. Nam si æmulatione res agetur, cogitabit quisque, *Occupet extremum scabies*! malletque diligentiæ exemplis alios antevertendo sæpius collaudari, quàm à tergo relictus rideri aut confundi.

268. *Exercitium Styli hîc sit, Descriptio Grammaticæ*, Ianuæ annexæ: saltem partis ejus primæ, quæ *Etymologia* dicitur.

269. *Quarta Ianuæ pertractatio erit ob initium praxeos Grammaticæ*: ut nempe quidquid ex Etymologia residuum est, addiscatur. Puta, *Partium orationis omnium accurata discriminatio; Nominum & verborum, præsertim anomalorum, declinatio; maximè autem ut Verborum omnium Tempora cardinalia (Præsens, Præteritum, & supinum) probè ediscánt.* Eo igitur fine totus Ianuæ textus pertranseatur ut Voces & Voculæ omnes excutiantur, quid sint, & quomodo flectantur? commonstrato, ex annexa Grammatica & Lexico, quidquid de ulla earum monendum est. quod

aliquousque Præceptor faciet, modumque observationes illas ex Lexico & Grammatica colligendi, ostendet: pôst exiget à discipulis, quò Grammaticâ & Lexico expeditè uti, omninò addiscant.

270. *Exercitii scriptorii loco, sit continuatio describendæ Grammatices*: ut sibi generalem & confusam jam sic omnium præceptorum notitiam parent, antequam usus illorum monstrari & urgeri incipiat.

V.

271. *Quintâ vice pertransibitur Ianua Originationum addiscendarum gratia.* Quod ut succedat feliciùs prælegatur illis ante omnia *Lexici Fundamentum*; Lexico ipsi præmissum: ut præcognoscant rationes, caussas, modosque, omnium derivatorum & compositorum. Hoc intra duas, tres, quatuorve horas obsoluto, eatur per Ianuam totam, examinenturque omnia Vocabula sigillatim, unde veniat unumquodque, & quam habeat significatus sui rationem? Quod totum ita expediet Lexicon, ut Præceptoribus & Discipulis nihil restet, præter inquirendi, relegendi, sæpiusque iterandi, jucundum laborem, donec altè insideant omnia menti. Hoc n. studium, ut ante diximus, nihil difficultatis & nauseæ, multùm suavitatis, plurimùm autem, & supra quam imperiti imaginari possunt, utilitatis, habet.

272. *Promeridianis horis describant idem*

Lexicon

Lexicon, Præceptore obambulante, & ut diligenter, mundè, correctè, scribant omnes, inspectante.

VI.

273. *Tractatus de Homonymis, Paronymis & Synonymis, ut probè intelligatur, & usum cui destinatur ferat* (hoc est nihil relinquat confusum in vocum significationibus, sed faciat omnia distincta & clara, quantum hoc puerile studium permittit): *relegendus erit & explicandus pueris: & mox percurrenda Ianua tota* (atque id jam viâ sextâ) eo modo, ut discipuli jubeantur ipsimet inquirere, & monstrare, voces illas, homonymas & paronymas, earumque significationes distinguere. Quod aliâ ratione non poterunt, quam relegendo sæpius, & omninò ante omnem Lectionem, tractatum illum, cum annexo illi omnium homonymorum & paronymorum Indice, donec memoriæ omnia hæreant. Tandem enim jubebuntur totum illum Tractatulum recitare.

274. Vt ergò hæc melius se Intellectui figant, per eosdem dies, *horis stylo dicatis eundem tractatum describant & rescribant*, quoties poterunt. Non enim ultra octo decemve foliola habebit.

VII.

275. *Sed jam tempus erit structuram etiam Vocum conjunctarū discipulis monstrari.* Redeatur ergò ad Ianuæ introitum, & eundo septi-

(ſeptimâ vice) per Ianuam totam, oſtendatur in omnibus ſententiis conſtructionis ratio, *per ſyntacticas Ianuæ attextas Regulas*. Quod ut procedat expeditius, cogitamus totius ſyntaxeos regulas uno continuo numero ſignare: in ipſo autem Ianuæ textu numeros illos aſſignare, ut per quam Regulam unumquodque ſic dicatur, illicò pateat. Ita enim nihil relinquetur laboris, præter conſtructionem quamvis cum Regula conferendi, ut uſu crebro tandem omnia illa in habitum tranſeant. Quâ ratione conſulturi videmur, tam diligentibus & ingenioſis, ut expedita omnia cernentes eò alacrius perſyntacticum hocſtudium volitent; quàm ignavis & hebetioribus, ut ſe quoque omninò progredi poſſe videntes, progredi pergant.

276. *Vt autem ſyntacticæ illæ Regulæ facilius memoriæ hæreant, deſcribantur intra hos dies*, horis exercitio ſtyli deſtinatis. At non Regulæ nudæ, ut impreſſum exemplar habebit: ſed cum adſcriptis è Ianuæ textu exemplis, quæ ſubjecti cuivis Regulæ numeri indicabunt. *Hoc exercitium plus in receſſu habebit, quàm à fronte promittat.*

VIII.

277. *Octavo percurratur Ianua Orthographiæ & Proſodiæ cauſa.* Ergò, præmittantur utriuſque ex annexa Grammatica, præcepta: & in textu ipſo relegendo oſtendatur (paulò pòſt autem examinando exigatur)

gatur) Literas, Syllabas, Voces, sententias, Periodos, rectè scribendi & pronuntiandi ratio. (Omnia enim illa sub Orthographiæ & Prosodiæ regulas redigenda sunt: non Orthographia ad Literas, Prosodia ad Syllabas, restringendæ: ut vulgò ineptè fit. Quandoquidem integræ etiam Periodi & Paragraphi, imò Textus, suas rectæ scriptionis & pronuntiationis leges habent.)

N B.

278. *Sed adjungenda videtur hâc vice Recitatio textus Ianuæ è Memoria.* Iam enim toties variè iteratâ lectione, relectione, expositione, resolutione, &c. satis altè insedisse videntur omnia potuisse menti. Repetant ergò sibi privatim omnes, & publicè recitent qui jussi fuerint, vel integra folia, bina aut trina capita intra horam unam. Vbi autem scire omnes constiterit, reliquum horæ tribuatur examini orthographico & prosodico, ut ante dictum: quò intra duas trésve hebdomadas iterum libelli finis attingatur. Omnia enim expedita fore, cùm per præmissos gradus huc ventum fuerit, speramus.

279. *Exercitia manûs hîc etiam nòn alia erunt, Quam regularum Orthographicarum & Prosodicarum descriptio*, toties quoties tempus patietur; aut necessarium esse prudens Informator judicaverit.

IX.

IX.

280. *Nonò redeat* IANVA, *propter analysin quasi Logicam, per Quæstiones.* Quę insignis erit via, ad vim Rerum & Verborum; ex varia ad alias res & verba ordine, nexu, respectuque prospiciendum: ingenerabit item solertiam prudenter atque cum ratione, tum considerandi quidvis, tum respondendi de quovis: denique ad rectam nativamque Syntaxeos praxin ita deserviet, ut structuræ ratio sic demum verè dilucida sit evasura, & in expedito futura. Cùm enim de qualibet periodo Præceptor desumet præcipuum, seu Nomen, seu Verbum, seu utrumque, ad formandam inde quæstionem: discipulo incumbet è reliquo formare responsum. Quod quia nec totidem, nec eodem ordine locatis verbis, quibus ipsa integra periodus constare poterit, sed imminutis & immutatis: necessariò hîc attentio & judicium acuentur.

281. Id quod alicubi facile erit: nempe ubi quæstionis & responsa parata habentur. Vt §§ 2. *Quid est Eruditum esse?* Resp. *Nosse Rerum differentias, & posse unumquodque suo designare nomine.* Alibi paulo difficilius: Ratio tamen ubique, quid interrogandum, & quid respondendum sit, dictabit. Vt §§ 4. *Quæ sunt Eruditionis fundamenta?* Resp. *Nomenclatura Natura & Artis.* Et rursum: *Hæc fundamenta*

menta quomodo ponuntur? Resp. *Nomenclaturam Naturæ & Artis perdiscendo, &c.*

NB.

282. Hoc exercitium quam simplex & puerile videatur, tam efficax erit ad aciem puerilis ingenii excitandum, & directè in Res & Verba intendendum. Quare ut hâc parte, vel illi etiam qui per se minus perspiciunt, quid hîc ubivis sit agendum, viam reperiant patefactam & signatam: dabimus operam, ut populari quâdam Logicæ methodi accommodatione, designatas exhibeamus quæstiones, quæ de Nominibus substantivis, Adjectivis, Verbis item, ut & aliis voculis, (in quibus rerum emphases latent) institui queant.

283. *Exercitium styli ne quidem hic aliud opus erit institui, quàm ut ea ipsa quæ matutinis horis sic agitata fuerunt describantur:* omnia nempe, totius Ianuæ, in Questiones resolvendo & Responsionibus explendo. Dictu non facile est, quantas stylo & judicio utilitates perbellum hoc exercitationis genus allaturum sit.

X.

284. *Decima Ianuæ repetitio iterum concertatoria fit, ut ante Vestibuli, §§ 229.* Contendant bini (auscultante toto cœtu, & Magistro) de promptitudine memoriter recitandi, interpretandi, anomala declinādi & cōjugandi, homonyma & paronyma distin-

diſtinguendi, Syntacticè conſtruendi, quæſtiones formandi, & ad eas reſpondendi, &c. Victori præmium, ſi aliud deſuerit, applauſus eſto publicus, & ſuperioris loci honor. Sed optandum eſſet alia etiam diligentiæ incitamenta, munuſcula, à Scholarum Patronis ſubminiſtrari.

285. *Stylus hîc jam demum liberius exerceri incipiat, poſtquam ſufficienter Vocabulorum copiâ, eorumque ſenſu vero, & conſtruendi arte, inſtructi ſunt.* Vertent ergò dictata à Præceptore argumenta, è Vernaculo in Latinum: Verba & ſententias ſuggerente vel Memoriâ, vel Indice vernaculo, eâ ſine Ianuæ adjuncto. Sive e. g. fuerint hiſtoriolæ, ſive apologi & fabulæ, ſive alius generis narratiunculæ, à Præceptore confictæ vel aliunde acceptæ, non intererit; modò nihil habeant à Ianuæ forma alienum, figuratum aut tropicum nimis, aut valdè remotum à præſente humili conceptuum & ſtyli conditione.

286. Nam decurrentes per hæc ſtadia, ad metas deduci ſatis eſt, non ultra. Metam vero Ianuæ ſemel fiximus, ut pueri puerilia animi ſenſa, quanta à Rerum Ianua contentarum cognitione exſurgere poſſunt, *congruè efferant.* Hoc ſi aſſequimur, ſcopum attigimus, hîc ſubſiſtendum eſt.

Atque nobis etiam hîc nunc, ſub IANVAE egreſſu, pedem figere libet.

287. *Quantum enim, ad Vsum* PALATII & THESAVRORVM *Latinitatis*, optima de illis poterunt suo tempore consilia dare ipsi Architecti: quibus ô DEVS vitam viresque suffice, in honorem nominis Tui!

288. Hoc unum insuper hîc monere operæ pretium fuerit. *Salutare admodum.*

N B.

fore pueris, methodo hâc instituendis, si Librorum eis nullorum copia fiat, præter quos Classi suæ destinatos habent; primæ Vestibulum, secundæ Ianua, tertiæ Palatium, &c. Cur ita suadeam, causæ sunt in promptu. (1.) *Pluribus intentus minor est ad singula sensus.* Multa simul agendo, nihil rectè agimus Habeant ergò interim sibi sola hæc, suum in usum tanto studio elaborata: his attendant, aliis ne distrahantur. *Vsus assiduus uni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit*, inquit *Cicero.* (2.) Delectûm rerum adhibere pueri nondum possunt, possunt facilè incidere in ea, quæ se confundant & intricent, si quidvis contrectandi occasio sit. (3.) Quod Romani præcones Capitolium ad sacris operandum ingressuris acclamare solebant, *Hoc* AGE, ad id pueros etiam condocefacere bonum est, ut Autoribus immorari, non per eos volitare, adsuescant. (4.) Denique, immoderato studio vigor ingenii, præsertim ignei, atteritur: quod præcavendum.

Tar-

Tardiores verò, cùm nihil varium & diffusum ante se vident, sed pensa sua pugno circumferunt; facilè illa superandi animos induunt.

289. *Atque hæc sunt, quæ in præsens edisserere habui.* Quibus meditandis, & in publicum communicandis, desideria quorundam, de Vestibuli & Ianuæ usu consilia requirentium occasionem subministrarunt.

290. Nihil hic dictatoriè præscribimus cuiquam, sed simplicioribus solùm consilia damus: quibus in puerorum institutione, sive illa privata sive publica, ductum nostrum sequi vel jam ante libuit, vel porrò libere queat. Eâdem tamen operâ voluimus aliis etiam votorum nostrorum summam, & cogitationum qualemqualem delineationem, exponere: quâ facili & expeditâ ratione obtineri posse confidamus, ut docentes & discentes, ludibundi suas peragendo operas, solidissimos tamen faciant in L. L. studio progressus.

291. Si quis hæc non adeò esse mala agnoscit, in commissæ fidei suæ juventutis commodum iis uti (tantisper saltem, *dum dies & Deus meliora, quibus semper locus erit, offerant*) ne detrectet. Constat quosdam usque adeò morosos, morisque sui tenaces esse, ut quamvis videant meliora probentque, rationibus & apertæ

veri-

veritati resistere non valentes) deteriora tamen usque & usque sequantur. Quasi verò laudis sit, consuetudinem pro lege sequi: aut, ut *Seneca* loquitur, pecorum ritu sequi antecedentium gregem, eundo, non quò eundum est, sed quò itur. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, inquit* Apostolus Iac. 4. 27. Scire igitur non sufficiet, in usum transferas oportet.

292. Gravissimum illud Hesiodi monitum, de tribus Hominum generibus (quod in Scholis frequenter quidem recitari, at perquam tamen negligenter observari solet) hoc loco subnectere libet: sed Livio interprete, ejusque adeò verbis, quæ ille Minutio ad milites accommodavit, ad Puerorum Eruditores pronuntiantes, *Sæpè ego audivi* (inquit) *eum primum esse Virum, qui ipse consulat quod in rem sit, Secundum eum, qui benè monenti obediat. Qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse.* Quodsi Versus versibus expressos audire potius libet, aut illi etiam movere animos magis forte quorundam possunt, adsit hoc loco *Melanchton*: qui eandem sententiam ex Hesiodo hunc in modum reddidit.

Omnia per sese qui prævidet, optimus ille est:
Proximus ille tamen, qui paret recta monenti:

Sed

Sed qui non sapit ipse, nec audit recta monentem,
Invida ei mentem misero natura negavit.

N B.

293. Gnavos autem & solertes *Didacticos* [quoscunque ad feliciter alias docendum peculiari dexteritate, sive natura instruxit, sive praxis longa exercuit.] debita cum veneratione oramus, ut cuicunque aliquid ad præsens institutum consilii boni suppetit, in commune conferre ne dedignetur. Commune enim negotium agitur.

294. Ergo quicunque acrius prospicit, & quomodo hæc nostra ad majorem ἀκρίβειαν & facilitatem, usùmve ampliorem & solidiorem, deduci possint, videt, ne sibi soli videat, sed Reipub. Christianæ. *Nemo nascitur sibi soli, humanæ societati omnes; quam nisi pro sua virili adjutum it quisque, indignum se præstat, quem ullâ re adjutent alii.*

295. Ante omnia, *si quis ad rectius constituendam Ianuam linguæ Latinæ opis aliquid utiliter ferre potest, faciat obsecro:* ut rem communis usûs, communibus consiliis & auxiliis, Omnium usui quàm accommodatissimam efficiamus.

296. Mittant verò quantocyus *Observationes suas*, ut cuique commodum est, sive Lipsiam ad D. L. *Zachariam Schneiderum*, Academiæ Professorem; sive Dantiscum,

tiscum, ad R D. *Iohannem Mochingerum*, Gymnasii Rhetorem; sive ad Autorem, Lessnam. Quemadmodum & quæ de PALATIO atque THESAURIS. L. L. quispiam, monere habebit, Gorlicium & Erphordiam, ad *Architectos* suos, Viros humanissimos, moneri & doceri æquè nobiscum, non tàm patientes, quàm avidos.

297. Invitamus vos amantissimè, & vocamus, non in partem laborum solùm, sed & ad participandum de laude, & rei benè gestæ (si fuerit) ad posteritatem memoria. Quamquam *Virtus ipsa sibi pulcherrima merces:* Conscientia nempe candidæ mentis, non defuisse officio suo ullâ parte, qua depravatas res humanas aliquanto in melius promovendi, & variè intricatas difficultatibus aliquomodo extricandi, spes fuit.

298. At si quis præ omnibus his nostris exquisitiora, usu faciliora, fructu solidiora, novit, aut invenire se posse sperat, festinet obsecramus dificere hanc minus utilem machinam nostram! inituros eo nomine gratiam ingentem apud omnes bonos, nos etiam ipsos, & posteritatem: de qua merebitur optimè. *Quid enim juvat parum fructuosis, & mox desituris, fatigare vires? & onerare Mundum, jam ante Librorum mole nimium multùm laborantem?*

299. Sed ut dissertandi faciam finem, omnium quæ hanc in rem dici possunt, summa & finis hic esto:

DOCENDVM EST SINE INVIDIA: & DISCENDVM SINE PVDORE.

In augmento enim sunt, & incremento, omnia humana, quæ in melius ire possunt.

300. Claudat itaque *Seneca*, verbis quibus Epistolam suam XXXIII. claudit. *Nunquam quidquam invenietur, si contenti fuerimus inventis. Quid ergò? Non ibo per priorum vestigia? Ego verò utar viâ veteri, sed si propiorem invenero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus Veritas, nondum est occupata. Multum ex ea etiam futuris relictum est.*

FINIS.

CONSILIVM DE VESTIBVLO, ac pro etiam IANVA, LATINITATIS EXIMIAE PERFICIUNDIS:

Primo utriusque auctori. Dn. I. A. C. per Epistolam suggestum à G. V. D.

Clarissime Vir, Domine & Compater faventissime,

IAM pridem me illa admodum indelectarunt, quæ pro pube literariâ ingeniosè excogitata, & pro initiis istis non ineleganter adornata, certè feliciter admodum, atque opportunè, in publicum edita abs Te, prodiere OPVSCVLA, LATINITATIS nimirum VESTIBVLVM, & IANVA. Hoc ipsum tamen in Te, vel maximè etiam præ cæteris complacuit, quòd in iisdem Opusculis illis, licet sic avidissimè, & cum applausu plerubique exceptis, limam adhiberi ulteriùs, non tantùm gratissimo æquissimoque animo semper tuleris: sed professis subinde votis, privatim publicè-

M que

pè nomina singula cum peculiari quadam attributione suâ offerantur. Itaque ubi plura ejusdem censûs nomina recensenda veniunt, ipsa ita potiùs pleraque omnia dispescantur, ut cum peculiari suo attributo aut prædicato, socientur. Sic quidem, nihil usquam memoriæ imprimere necesse habebit puer, nisi & cum mutuâ quadam declaratione conjunctum, & ad instruendum pro cognitione rerum animum, quodammodo comparatum.

16. Hâc parte autem id quoque accuretur, ne in connexione tali solœcum quid usquam occurrat: ut connectantur fortè, quæ per sensum vocum singularum rectè æstimatum minùs possunt, aut per usum Auctorum proborum non solent. Cujusmodi quædam hactenus in Vestibulum subirrepsisse, alicubi deprehendentur.

17. Proprietas in vocibus quibuscunque ubique observetur exquisitè: ut sensu singulæ quàm maximè proprio in Vestibulo collocentur. Quâ parte, criticâ quadam industriâ opus fuerit, ut singula probè expendantur, & de Auctorum verè Latinorum usu exquirantur.

18. Si tamen vox aliqua sensu proprio, vel minùs usitata forsan existat, vel puerili captui parum accommodata sit: alio autem eoque etiam translatitio sensu deprehendatur, & vulgò tritissima esse, & à captu puerili non aliena: Commu-

nioris usus tum potiùs, quam proprietatis nativæ habeatur ratio.

19. Vox eadem eodem sensu ne repetatur temerè: nisi si aliter fieri non queat: ut necesse sanè est, Voculas quasdam usus communissimi repetere, non plusquàm semel tantùm, sed sæpius etiam.

20. Alio tamen sensu, si in puerilem captum æquè cadat, ususque sit vulgaris ac triti, repetere eandem vocem nihil impedit, sed & expedit. E. g.

Refero Ich bringe davon.
Ich bringe fur/ oder erzehle.

Valeo. Ich vermag/ oder kan.
Ich bin wol auff.

21. Atque hic elegans fuerit, & puerorum animis cum suavitate quadam differentiam significationis imprimet: si, quod haut paucis in locis hucusque etiam observatum fuit, id porrò concurretur: ut vel in eadem, vel proxima aliqua sententia, diversitas significationis offeratur.

E. g. Tua non *refert*, quod nugator *refert*.

In *deserto* eris *desertus*.

Sacris *interesse*, etiã puerorũ *interest*; *&c.*

22. In ipsâ porrò ejusdem Vocis repetitione, si eodem maximè sensu etiam fiat, operam dari conveniet, ut ne tamen citra varietatem omnem repetatur: Sed Nomina quidem casu, numero, aut diminutio-

nutione; Verba autem perſonis, temporibus, modis, formiſque varientur: adeoque per ſtructuram notabile quiddam, & ad Declinationum Conjugationumque Vſum, magis magiſque manifeſtandum accommodum, in uno loco præ altero ſemper offeratur. Sanè vel ita, in diverſis licet verbis, Tempora, Perſonas, Numeros, Modoſque & Formas, variare in Veſtibulo conveniet: ut nullius non Perſonæ, Numeri, Temporis, Modi, Formæque, exempla aliquammulta, puero non occurrant. Hoc enim ad ſcopum Veſtibuli eum apprimè faciet: ut Declinationum Conjugationumque Exercitium in ejus Tractatione,, cum perpetuâ uſus commonſtratione conjungatur.

23. Verba, quæ Grammaticis ſic vocantur, ſi quem caſum requirant, ita ponantur, ut casùs ejus uſus ſimul pateat. Nam hac ratione pueri, nec animadvertendo ad conſtructiones rectas adſueſcent: perinde ut ex adjectivorum ad ſubſtantiva adſociatione, genera quoque citra operoſas Regulas internoſcere condiſcent.

Itaque ut commodè dicitur, Deus *Te* juvabit;

Ita porrò benè dicetur, Pater *Tibi* proſpiciet.

Magnates *Te* promovebunt.

Alii *Te* imitabuntur, &c.

24. Neque verò ſolæ etiam voces pri-

capite, res quæque attingatur maximé, ſub qua per utilem quandam atque non indignam enunciationem attingi poteſt. Rerum verborumque ordo accuratior in Ianuam probo ſatis conſilio reſervatus eſt.

30. Atque tandem cùm ea, quæ ſub quoque capite prætermiſſa videre poſſent, alibi ferè reperiantur, opportuno etiam quodam loco expreſſa: atque interim eadem ſub ſuo capite ſeu claſſe in conſpectu haberi, & velut in eodem complexu teneri expediat: ſuppleri defectus ille ſic poterit: ut ſub calcem cujuſque capitis Vocabula, quæ videri poterant prætcrita, notentur cum indicio ()). in quo legantur ſeu reperiantur alibi.

31. Vt potiora tandem omnia quæ hucuſque dicta ſunt, velut in Summam conferantur, Videndum veniet in VESTIBVLO, ac ſuo deinde modo etiam in IANVA, perpoliendis magis ac perficiendis.

Annon occurrunt etiam in illis quædam 1. *Minus pura?* 2. *Non admodum propria*, vel uſu ſaltem trita? 3. *Parum digna ac momentoſa?* 4. *Ex parte tantum vera?* 5. *Ad puerorum captum vix accommodata*, vel illum ſuperantia? 6. *Nec ad uſum vitæ adeò comparata, &c.*

Vt non alicubi quædam demi,
alicubi nonnulla addi,
denique quibuſdam in locis aliqua

qua commutari,
ac ſubſtitui meliora atque rectiora, poſſint.

Atque hinc, ubi deprehenſa ac notata quædam illiuſmodi fuerint, laborandum curandumque id fuerit, ut non tantùm quæ deeſſe videbuntur, ſupplcantur: ſed & ſubſtituantur locis ſic animadverſis,

Puriora,
Magis propria, & Vſu trita,
Digniora.
Veritatis certæ ac plenæ;
Captui accommodatiora;
Deniq; ad uſum vitæ magis factura.

In IANVA quidem præter iſta venient fortè nonnulla etiam ſigillatim obſervanda, ob SCOPVM, qui illi amplior & ſublimior præfigitur: Sed nunc in Veſtibulo ſubſiſtere placet, neque ad ipſam uſque Ianuam perrumpere. De qua alio tempore erit, ut exprimam quod animo cogitâro.

Quod TRANSLATIONEM ALEMANICAM VESTIBVLI attinet, de ea breviter hæc monenda puto.

1. Spectandum quidem eſſe, ut Tranſlatio, quoad ejus fieri per Linguæ genium poteſt, ſit ad Verba quàm maximè adſtricta: Interim, nec conſultum fore, ita uſquam ſtrictè id affectari, ut propterea, ſeu Nativa Linguæ Latinæ elegantia (quæ adcò

adeò nec in Veſtibulo fuſcari debet ac corrumpi) ſeu Germanæ propria indoles, negligatur: Siquidem non perinde, ut in illâ, ita etiam in hâc eodem prorſus ordine Verba ſatis vel eleganter, vel congruenter etiam ſemper connecti poſſunt.

2. Operam dandam eſſe, ut Stylo purè Germanico, ſingula quoque reddantùr: nec illud admodum penſi habeatur, ſi quæ in Germanico non ita preſsè verbis Latinis ſic reſponſura videantur.

3. Ne tamen propria ſignificatio non preſsè etiam declarata quovis loco exſtet, atque id non ſatis tutò Inſtitutori minus cauto committatur, interſeri per parentheſin neceſſe fore, quæ Vocum quarumque Latinarum vis propria ſit, ſi Germanicæ paulò longiùs recedere videantur.

4. Non opus eſſe ut Latino Textui mox ſubjiciantur, & velut interlineariter illi reſpondeant Germanica: ſed ſatis fore ſi ad latus alterum ex adverſo rejiciantur. Id ipſum ſic fieri vel ideò etiam conſultum fore, quòd ea ratione expeditior ſit futura puerorum examinatio; ſeu de Latinis vernaculo ſermone interpretandis; ſeu de Germanicis Latino rurſum ſermone exprimendis. Præterquàm quòd SCRIPTO etiam, quam in INFORMATORIO monſtrare & commendare libuit, commodiùs ſic ſucceſſura ſit, ſi Latina à Germanicis diſtinctìm occurrant.

Hæc ita tumultuariè chartis his illinere visum est, Vir Clarissime; tum ut expendi satis omnia possint, perque aliorum monita & judicia corrigi & perfici: tum Tui ut sit Arbitrii, si quem deinde alicunde exposcere velis, ad Partum Tuum ex ductu tali ampliùs perpoliendum. Neque enim dubito, quin sint futuri præstò inter eos, qui in Puerili Trivio desudant, vel complures etiam: qui hunc Partum Tuum, velut sibi abs Te contraditum, ac planè commissum, dum alius præ illo, tanquam sequioris sexûs Masculus magis porrò ad lucem maturandus Tibi venit, tanquam proprium & suum, lambendo ulteriùs purgaturi sunt atque formaturi.

Tantum & nunc jam & deinceps quoque optandum id maximè fore video: ut ad LIBELLUM hunc talem dextrè tractandum, Institutor accedat satis idoneus & fidelis: qui quæ Pueris patere ubivis non ita mox videntur posse, ipse demissione quâdam perpetuâ ad illorum captum, & cum facilitate ac suavitate ex se additâ, singula inculcare satagat.

Cui rei atque Usui, nescio an Consultum fuerit COMMENTARIUM, & velut quandam POSTILLAM (ut nomen hodie irroborati usûs hûc accommodem) *super & post Vestibulum* conscribi: Unde qui per se minus hoc perspiciunt, quo quid-

quidq; tendat, & quî pueris instillari, quâ temperaturâ suavius reddi queat, pervidere privatim, atque ipsi addiscere possint antè, quàm publicè ad docendum & Pueros informandum accedant.

Certè si Puerorum Informatores, seu Pædodidascali illi, agere voluerint, ut nutriculæ prudentes ac fideles, reperient in Vestibulo, præsertim si secundum prædictam rationem perpolitum ampliùs fuerit, ceu in Vberrimo Vbere, lac affatim abundans, quod tenellorum animis immulgeant, non ad ELOQVENTIÆ tantùm, sed ad SAPIENTIÆ etiam Primordia, per incrementa atque augmenta perpetua enutriendis.

Deus, Puerorum atque tenellorum Miserator Maximus, de Cœlo INCREMENTVM elargiatur, ubi ubi terrarum plantantibus & rigantibus.

Te verò, Vir Clarissime, Pueris tam hactenus utilia meditatum, atque ad sublimiora jam attentum, servet, sospitet, roboret, porrò, ad ea, quæ ulteriùs meditaris, pro ætate etiam magis provectâ, fœliciter in bonum publicum emolienda. B. V.

Scribeb. Lesnæ, Ineunte Anno 1638.

FINIS.

Dictionum Germanicarum
occurrentium

I. In Informatorio Vestibuli.

§ 200. Come yee hither boyes learne the Latin tongue.

§ 201. Côme hither yee boyes.

§ 203. Wird will/
God will helpe you
God will helpe you.

§ 210. You N. How say you in Latin/ Come hither boyes? you N. How say you/ God will help you? etc.

§ 214. Who? O thou? whose? to whom? whom? with whom?

Beheld/ a boy.
O thou boy.
A boyes hand.
Giue to the boy.
See that boy.
Take from the boy.

§ 231. My sonne if thou diligently learne the neate Latin tongue/ then will I assuredly loue thee. For therein is great wisdome to befound. Thou hast a good Teacher/ that shewes thee how thou mayest comprehendit. It is also very easy/ if one obserbe strickly. The beginning in deed is some what difficult/ but the end will certainly bee pleasaut.

God help thee my child.

I. In

§ 264. The shape/ frame / ground plot/ modell/ etc. That one may plainly see what it shall be.

III. In G. V. Consilio.

§ 20. { I bring backe/
I relate/
{ I am able. I am worth
I am in health.

FINIS.

INTERPRETATIO BELGICA
Dictionum Germanicarum
occurrentium

I. in Informatorio Vestibuli.

§ 200. Komt hier ghy jongers, leert de Latijnsche spraeck.

§ 201. Komt hier ghy jongers.

§ 203. Sal God sal uw helpen. God uw sal helpen. God sal helpen uw.

§ 210. Ghy N. hoe seght ghy in't Latijn, *komt ghy jongers*? Ghy N. hoe seght ghy, *God sal uw helpen.*

§ 214. Wie? o ghy? vviens? *aen* vvien? *tot* wien? met wien?
Siet een jongen.
O ghy jongen.
De hand des jongens.
Geeft *aen* den jongen.
Siet den jongen.
Neemt van den jongen.

§ 231. Mijn Sone, soo ghy neerstelijck leert die fraye Latijnsche spraeck, soo

sal

ſal ick uw gewiſſelijck lief hebben. Want daer in is groote wijsheyd te vinden. Hebt ghy doch eenen goeden meeſter, die uw alſoo onderwijſt, hoe ghy die begrijpen kunt. Sy is oock ſeer licht, alſmen maer order houd. 'tIs ſoo, den aenvangh is wel wat ſwaer; maer het eynde ſal voorſeecker luſtich ſijn. God help uw, mijn Kind.

II. In Ianuæ didactica.

§ 264. Een ſtaeltjen, voorbeeld, exemplaer, model. Datmen eyghentlijck ſiet wat het worden ſal.

III. In G. V. Conſilio.

Ick brenge daer af,
§ 20 Ic brenge voor, *of* getuyge, vertelle.
Ick vermagh *of* kan.
Ick ben wel te pas.

N. B.

I. Quæ in Veſtibuli Informatorio bis occurrebant ut & Londinenſes, ſemel tantum interpretatus ſum. Sed nec neceſſe eſt illa iterare.

II. Lingua noſtra Caſum Dativum ab Accuſativo non diſtinguit, niſi ex ſubjecta materia, Dativo addit aen, *accuſativo* tot, *aut ſimilia. Sed nec illa ſemper adduntur, & ſufficit prænomen* den. *Cæterum Germani ſatis feliciter Dativum per* dem, *accuſativum vero per* den *dignoſcunt. Quod ſi & apud nos in uſu fuiſſet, & nos adhibuiſſemus.* Vale.

FINIS.

Ne ſequentes paginæ vacuæ ſint & inanes, ſupplemus eas Catalogo librorum, quos aut edidit jam Cl. Comenius, aut præ manibus habet & adhuc premit. Et hi omnes inſerviunt optimo iſti fini, quem ut Comenius intendit, ita ut eum obtineat ſerio optamus. Ab obſtaculis tum quippe liberati, toti in veritate inveſtiganda erimus. Extant ergo

I. *Ianua Linguarum reſerata aurea.*
II. *Veſtibulum Ianuæ Linguarum.*
III. *Phyſicæ Synopſis.*
IV. *Panſophiæ Prodromus, cum ejus Dilucidatione.*
V. *Diſſertatio Didictica de Sermonis Latini Studio plenè abſolvendo, cum Annexis.*

Expectantur vero

I. *Panſophiæ Chriſtianæ Templum.*
II. *Ianua Rerum, ſeu Clavis intellectus humani, vide pag. 208.*
III. *Didactica Magna.*
IV. *Metaphyſica.*
V. *Lexicon Catholicon.*
VI. *Lexicon Ætymologicon.*
VII. *Lexicon Phraſeologicon.*
VIII. *Tractatus de Homonymis, Paronymis & Synonymis.*
IX. *Theſaurus Latinitatis.*

X Pa-

x. *Palatium Latinitatis, vide pag. 195. & seqq.*

Sed hęc omnia & alia accuratius ex ipso hoc opere cognoscētur. Ex quo & nos hūc Catalogum confecimus; sed ὡς ἐν παρόδῳ tantum. Tu Vale Lector, & laborem hunc nostrum benigne interpretare, incuriamq; nostram tua diligentia supple.

FINIS.